

”Det er overraskende enkelt å ikke si noe”

- om fortidens ringvirkninger og kulturmøter i Merethe
Lindstrøms roman *Dager i stillhetens historie* (2011)

Anne Line Bryhni

Masteroppgave i nordisk, særlig norsk, litteratur og språk i Lektor- og
adjunktprogrammet (NOR4090)

Det humanistiske fakultet

Institutt for lingvistiske og nordiske studier

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2013

”Det er overraskende enkelt å ikke si noe”

- om fortidens ringvirkninger og kulturmøter i Merethe Lindstrøms roman *Dager i stillhetens historie* (2011)

© Anne Line Bryhni

2013

”Det er overraskende enkelt å ikke si noe” - om fortidens ringvirkninger og kulturmøter i
Merethe Lindstrøms roman *Dager i stillhetens historie* (2011)

Anne Line Bryhni

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Denne avhandlingen er en tematisk analyse av romanen *Dager i stillhetens historie* (2013) av Merethe Lindstrøm. Handlingen tar utgangspunkt i den aldrende Evas erindringer. Eva tenker tilbake på hendelser i sitt eget liv, samt ekteskapet med mannen Simon. Hun analyserer minner og hendelser fra fortiden for å få bedre forståelse av seg selv og ektemannen. Med dette som bakgrunn stiller jeg følgende spørsmål: *Hvordan blir hendelser fra fortiden skildret i Dager i stillhetens historie, og hva betyr fortiden for romankarakterene i romanens nåtid?* Det er romankarakterene Eva og Simon som er sentrale i oppgavens første del. De har begge opplevd hendelser i fortiden som har preget dem i etterkant. Eva fordi hun adopterte bort en sønn da hun var svært ung, og Simon fordi han vokste opp som jøde under andre verdenskrig. For å få en dypere forståelse av Eva og Simon, støtter denne delen av analysen seg hovedsakelig til Giddens' teorier om valg og skjebnesvangre øyeblikk (Giddens [1991] 1996).

I oppgavens andre del undersøker jeg hvordan *Dager i stillhetens historie* belyser aktuelle samfunnsspørsmål. Problemstillingen for denne delen er: *Hvordan kommer arbeidsinnvandring og vaskehjelpens plass i de norske hjem til uttrykk i Dager i stillhetens historie, og hvordan konstruerer romanen et bilde av oss og de andre?* Her er hovedfokuset på Evas og Simons latviske hushjelp Marija. I analysen av Marija som kvinnelig arbeidsinnvandrer og vaskehjelp har jeg Ehrenreichs og Hochschilds *Global Woman* (2003) som teoretisk utgangspunkt. Et ytterligere aspekt ved Marija er at hun har tydelige antisemittiske holdninger. Disse kommer i konflikt med Simons jødiske identitet. Marijas holdninger kopler jeg til to ferske rapporter som viser at det er en økende tendens til diskriminering og rasisme både i Europa og Norge. Det er flere romankarakterer som uttrykker fordommer og fremmedfrykt. I undersøkelsen av "oss" – "dem" problematikken bruker jeg Saida begrep "Den andre" (Said [1978] 2001). Spivaks begrep "othering" er også interessant her (Spivak 1985).

Forord

Tusen takk til Per Thomas for god veiledning. Dine tilbakemeldinger har betydd mye for meg i arbeidet med denne oppgaven.

En takk går også til jentegjengen på lesesalen. Dere har vist interesse for prosjektet mitt hele veien, noe jeg setter stor pris på. Venninnene mine utenfor Blindern fortjener også en stor takk. Til tross for at jeg har vært svært asosial det siste året har dere vist stor forståelse og gitt meg massevis av støtte.

En stor takk går til mamma og pappa som har hatt tro på meg gjennom hele studietiden. Alle de gode ordene fra dere har betydd mye.

Simen får den største takken. Du har ikke vært annet enn tålmodig og støttende. Du har også gitt meg et spark bak de gangene jeg har trengt det. Jeg er evig takknemlig for alt du har gjort for meg i løpet av dette året!

Anne Line , Oslo 2013

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	V
Forord	VII
Innholdsfortegnelse.....	IX
1 Innledning	2
1.1 Presentasjon av prosjektet	2
1.2 Lindstrøms forfatterskap og plassering i samtidslitteraturen.....	3
1.3 Utgivelser og resepsjon	5
1.4 Begrunnelse for prosjektet og metode	6
1.5 Teoretisk utgangspunkt.....	8
1.6 Oppbygging av oppgaven.....	11
2 Form og innhold	13
2.1 Presentasjon av romanens handling	13
2.2 Komposisjon og handlingsforløp	14
2.3 Fortellerstemme og synsvinkel	15
2.4 Stil.....	18
3 Valg og skjebnesvangre øyeblikk	21
3.1 Skjebnesvangre øyeblikk.....	21
3.2 Eva og skjebnesvangre øyeblikk	23
3.3 Simon	28
3.4 "Den har utsikt mot et dystert landskap, alderdommen"	33
3.5 "Mamma, var det noe mer du ville si?"	36
3.6 Eva - selvidentitet og dialog med tiden	39
3.7 "Ingen ting har åpenbart seg"	44
4 Politisk tematikk.....	51
4.1 Kvinnelig migrasjon	52
4.2 Marija - den latviske vaskehjelpen	55
4.3 "Vi måtte la henne gå"	62
4.4 Antisemittisme og rasistiske holdninger	66
4.5 "Oss - dem" problematikken	68
4.6 Fordommer, stereotyper og fremmedfrykt hos flere av romankarakterene.....	71
4.7 Den andre.....	76
4.8 Avsluttende momenter	81
5 Avslutning.....	83
5.1 Oppsummering og konklusjon	83
5.2 <i>Dager i stillhetens historie</i> i et samtidslitterært perspektiv.....	85
Litteraturliste.....	89

1 Innledning

1.1 Presentasjon av prosjektet

Romanen *Dager i stillhetens historie* (2011) av Merethe Lindstrøm utspiller seg i et intimt rom der vi møter det aldrende ekteparet Simon og Eva. Begge er pensjonister og de begynner å bli preget av alderdommen, spesielt fordi døtrene deres nærmest beordrer dem til å ansette en vaskehjelp. I tillegg kommer den yngste datteren en dag med et skjema for at Eva skal søke om plass på aldershjem for Simon. Søknaden blir den utløsende faktoren for Evas erindringer tilbake til hendelser fra fortiden. Personlig erindring, bearbeiding av minner, inntrykk og erfaringer står helt sentralt i *Dager i stillhetens historie*. Fortidens påvirkning på nåtiden er et interessant aspekt ved romanen. Både Eva og Simon har opplevd alvorlige hendelser i løpet av livet. Disse har vært med på å prege utviklingen av deres identitet.

I denne oppgaven vil jeg gjøre en tematisk analyse av *Dager i stillhetens historie*. Mitt overordnede mål er å undersøke hvordan romanen relaterer seg til samtiden på ulike vis. Å velge, enten på vegne av seg selv eller andre, er en viktig del i min lesning av romanen. Hverdagen preges av ulike typer valg, og som mennesker hender det at vi må ta viktige avgjørelser og stå for disse i etterkant. Valg kan av og til være enkle, mens andre ganger kan de oppleves som nærmest umulige. De valgene vi står overfor i hverdagen, er med på å styre den retning livet vårt tar. Når Eva erindrer tilbake i livet sitt, har det ikke blitt helt slik hun tenkte det skulle bli. Ved å analysere hendelser fra fortiden og diskutere fortidens betydning for nåtiden, mener jeg man vil kunne få en dypere forståelse av både Eva og Simon, ekteskapet deres og deres relasjon til døtrene.

I tillegg til å analysere de konkrete situasjonene som Eva erindrer tilbake til, mener jeg det er relevant å analysere erindringen i seg selv. Vi får tidlig høre at Eva føler et behov for å fortelle sin og ektemannens historie. Det å fortelle kan i seg selv være et redskap for å oppnå bedre selvinnsett. Ved å fortelle sin livshistorie fortolker man sin fortid og seg selv, og man kan få dypere innsikt i hvem man er og hvorfor livet har tatt en bestemt retning. Flere teoretikere, bl.a. sosiologen Anthony Giddens, vektlegger betydningen av fortellingen i forståelse av identitetsdannelse. Jeg vil bruke Giddens i analysen av Eva for å få en bedre forståelse av hvem hun er, og hva hun oppnår med å fortelle sin historie og reflektere over tidligere hendelser fra fortiden. Problemstillingen jeg skal ta utgangspunkt i for oppgavens

første del, er: *Hvordan blir hendelser fra fortiden skildret i Dager i stillhetens historie, og hva betyr fortiden for romankarakterene i romanens nåtid?*

I oppgavens andre del skal jeg løfte blikket og se romanen i et større perspektiv. Et overordnet mål i denne delen, vil være å sette *Dager i stillhetens historie* i kontekst og se hvordan den belyser aktuelle samfunnstrekk. Jeg mener romanen skildrer sentrale trekk ved samfunnsutviklingen både nasjonalt og internasjonalt. Jeg vil bl.a. rette fokus mot hvordan romanen diskuterer vaskehjelpens inntreden i norske hjem, det vil si bruk av utenlandsk arbeidskraft, spesielt kvinnelig arbeidskraft. Dette er et tema som er like relevant i et internasjonalt perspektiv. Romanen behandler i tillegg møter mellom ulike mennesker og kulturer. Flere av romankarakterene har holdninger som er preget av fordommer og fremmedfrykt, og en sentral karakter i romanen utmerker seg med tydelige antisemittiske holdninger. Rasismeproblematikken vil utgjøre en viktig del av analysen, og jeg vil sette den i sammenheng med dagens samfunn. Problemstillingen som er utgangspunkt i oppgavens andre del er: *Hvordan kommer arbeidsinnvandring og vaskehjelpens plass i de norske hjem til uttrykk i Dager i stillhetens historie, og hvordan konstruerer romanen et bilde av "oss" og "de andre"?*

Begge problemstillingene vil bli drøftet på karakternivå og handlingsnivå i romanen. Avslutningsvis vil jeg forsøke å knytte disse to problemstillingene sammen.

1.2 Lindstrøms forfatterskap og plassering i samtidslitteraturen

Lindstrøm debuterte i 1983 med novellesamlingen *Sexorsisten og andre fortellinger* (1983). Hun har et langt forfatterskap bak seg, og siden debuten har hun utgitt sju romaner og en barnebok. Lindstrøm har lenge vært mest kjent for novellene sine, og det er innen novellesjangeren hun har markert seg som en stilsikker forfatter (Andersen 2012: 587). Novellene hennes bryter ofte med tradisjonelle sjangertrekk. De har ofte stort tidssprang, de kan inneholde flere parallelle historier, og vendepunktet og den overraskende slutten er ofte utelatt (Nergård 2009: 261). Det er også verdt å trekke fram at novellene har gjennomgått en utvikling, en utvikling som også gjelder for romanene. Flere av de tidlige novellene tar utgangspunkt i tydelige konflikter. Vi ser at novellen "Utenfor rekkevidde", fra novellesamlingen *Svømme under vann* (1994), tar utgangspunkt i en ung dame som mister barnet sitt på et kjøpesenter i stresset før jul.

I de senere novellene, derimot, ser vi at Lindstrøm unngår konkrete og utenforliggende hendelser som drivkraft. Den ytre hendelsen har skjedd forut for fortellertidspunktet og er bare med på å kaste lys over situasjoner eller mennesker (Nergård og Kullerud 2008 : 285). Nå er det tilfeldige i fokus på en annen måte enn tidligere. Dette kan vi blant annet se i novellesamlingen *Gjestene* (2007). Novellen ”Det må ha vært ensomt der” handler om en dame og en mann som kom i snakk med hverandre på en flyreise. De satt ved siden av hverandre og fortalte hverandre mye, slik man gjerne gjør med fremmede man ikke kommer til å møte igjen. Vi får hele tiden tilbakeblikk fra mannens barndom gjennom samtalen deres. Og det er barndommen hans som er den ytre drivkraften i novellen, og som kaster lys over flyturen og det tilfeldige møtet mellom dem. I novellen skapes det en plutselig og uventet nærhet, samtidig som den belyser ensomhet og sjenanse. Mannen prøvde å skape en distanse og virke uinteressert, samtidig som han forsøkte å titte på damen i speilbildet i flyvinduet. Det skapes en dobbelthet, slik som det de sa til hverandre også har lag på lag av betydning.

Det er mye av den samme tematikken som behandles gjennom Lindstrøms forfatterskap, men vi kan også observere en utvikling i det tematiske repertoaret (Andersen 2012: 588). I starten av forfatterskapet, og gjennom 1990-tallet, var Lindstrøm blant de forfatterne som interesserte seg for problematiske familierelasjoner. Hun hadde blant annet fokus på skildringen av døtre som vokste opp i skyggen av narsissistiske mødre (Andersen 2012: 588). Mange av forfatterne som debuterte på 1990-tallet problematiserte familiestrukturer på en annen måte enn det som var gjort tidligere. Disse forfatterne var den første store skilsmissegenerasjonens barn, og de tok opp narsissistiske problemstillinger og konflikter i énforelderfamilier. Denne typen problemstillinger kan vi se hos blant annet Trude Marstein, Hanne Ørstavik, Anne Oterholm og Lindstrøm (Andersen 2012: 643-644).

Lindstrøm skriver fortsatt om relasjoner, og om avstand og nærhet. Selv har hun uttalt at hun behandler nære relasjoner som kan være skadelige på en dypere måte enn tidligere i forfatterskapet (Sandve 2012). I tillegg har hun et brennende engasjement for det sårbare mennesket, og måten hun behandler dette temaet på, har hun fått svært mye ros for. Terje Stemland, redaktør i Aftenposten, skriver i en anmeldelse av *Gjestene* at han ”vet nesten ingen som kan tegne ensomme og sårbare personer som Lindstrøm kan, og det uten drastiske språkmidler av noe slag” (Stemland 2011). Da Lindstrøm mottok Amalie Skramprisen i 2012, skrev juryen at hun mottok prisen blant annet ”for sin språklige eleganse, for sin evne til finurlige komposisjoner og for sitt brennende engasjement for det sårbare mennesket” (Skylstad 2012). Flere av bøkene hennes omhandler personer som har opplevd,

eller opplever, dramatiske og avgjørende hendelser. Hun skildrer disse menneskene som sammensatte, og fremstillingen tar gjerne utgangspunkt i hverdagslige situasjoner, nære relasjoner og allmennmenneskelige tilstander.

Det er viktig å få fram at Lindstrøm også behandler politiske temaer, noe som har vært en kontinuerlig bevegelse gjennom forfatterskapet hennes. Flere av romanene og novellene behandler kompliserte temaer i samtiden, i tillegg til viktige historiske temaer og begivenheter. I *Dager i stillhetens historie* blir både arbeidsinnvandring og antisemittiske holdninger problematisert. Og i *Stedfortrederen* (1997) er handlingen lagt til 1920-tallet og tar utgangspunkt i historiske hendelser i barnevernet. Vi møter en gutt som blir sendt til Stenøy skolehjem, som er en fordekt utgave av Bastøy. Romanen bygger delvis på faktiske hendelser på øya i Oslofjorden, der det fra 1898 til 1970 ble drevet et ”skolehjem for forsømte gutter” (Færden 2010).

Typisk for Lindstrøm er at hun skildrer mennesker som forsøker å forstå sine egne og andres handlinger, men som opplever at språket ikke strekker til (Skylstad 2012). Det at språket ikke strekker til, er noe som undersøkes gjennom store deler av forfatterskapet. Det er ofte slik at Lindstrøm antyder mer enn hun beskriver konkret hvordan menneskene har det. Derfor må leseren selv trekke konklusjoner, og dette gjør at tekstene åpner for flere tolkningsmuligheter. Hun skildrer ved hjelp av en kortfattet, var og stille tone, men samtidig klarer hun å skape en intens og urolig stemning. Lindstrøm har fått mye ros for sin språklige eleganse, og for sin evne til finurlige komposisjoner (Skylstad 2012).

1.3 Utgivelser og resepsjon

Lindstrøm fikk sitt litterære gjennombrudd med romanen *Steinsamlere* (1996). I tillegg til denne er hun mest kjent for novellesamlingen *Svømme under vann* og romanen *Stedfortrederen*. I løpet av sitt forfatterskap har hun blitt nominert til flere høythengende litterære priser og utmerkelser. For novellesamlingen *Gjestene* var hun både innstilt til Nordisk råds Litteraturpris i 2008 og nominert til Kritikerprisen for beste voksenbok i 2007. Fra og med *Gjestene* har Lindstrøm utmerket seg som en av samtidens fremste novellister (Andersen 2012: 588). For sitt samlede forfatterskap ble hun tildelt Dobloug-prisen i 2008. For sin nyeste roman *Dager i stillhetens historie*, har hun mottatt Kritikerprisen for beste voksenbok i 2011 og Nordisk råds litteraturpris i 2012. Denne romanen var også nominert til

Ungdommens kritikerpris 2011/2012 og P2-lytternes romanpris i 2012 (Aschehoug [online]). I samme år mottok hun i tillegg Amalie Skram-prisen.

Selv om Lindstrøm har vært nominert til, og har mottatt, flere høythengende litterære priser, har hun opp gjennom årene hatt lave lesertall. Etter at hun mottok Nordisk råds litteraturpris i slutten av mars 2012 endret mye seg. Plutselig fikk hun mye fokus og lesertallene steg. Interessen for *Dager i stillhetens historie* økte, og det gjorde også interessen for de øvrige bøkene hennes (Sandve 2012, Ratvik 2012). *Dager i stillhetens historie* har jevnt over høstet god kritikk fra anmelderne, og flere beskriver den som ”et lite mesterverk”. Romanen skal oversettes til flere europeiske språk, i tillegg til at rettighetene til utgivelse i USA er kjøpt (Sandve 2012). Dette er ikke hverdagskost for en norsk forfatter, og kan derfor betraktes som hennes ”virkelige” gjennombrudd. Siden det er novellesjangeren hun er mest anerkjent for, er det interessant at hun vant Nordisk råds litteraturpris for en roman.

1.4 Begrunnelse for prosjektet og metode

Etter første gjennomlesing av *Dager i stillhetens historie* satt jeg igjen med en udefinerbar følelse av romanens virkning. Den umiddelbare følelsen var at det var en helt grei roman, hverken mer eller mindre. Likevel tenkte jeg mye på den i etterkant. Romanen ble værende hos meg uten å ville slippe taket, og jeg måtte lese den en gang til. Etter annengangsgjennomlesning ble jeg mer imponert. Det var da det gikk opp for meg hvor stor denne historien egentlig er, og jeg bestemte meg for å skrive om denne korte, men samtidig store og kraftfulle boken til Lindstrøm.

Lindstrøm er en aktuell forfatter og hun er en viktig del av norsk samtidslitteratur. Til tross for sin anerkjennelse, er det gjort lite litteraturvitenskapelig forskningsarbeid på romanene og novellesamlingene hennes. Så vidt meg bekjent, har heller ikke *Dager i stillhetens historie* blitt gjenstand for særlig forskningsmessig oppmerksomhet. Det jeg har funnet ut er at Nora Simonhjell har skrevet en artikkel med navnet ””Ordene er inngangen til ham” Om minne, tagnad og traume i Merethe Lindstrøms roman *Dager i stillhetens historie* (2011)” (Simonhjell 2012). I denne artikkelen diskuterer hun hvordan Lindstrøm setter ulike former for minner og taushet opp mot hverandre. Bortsett fra Simonhjells artikkel, vil jeg ha lite sekundærlitteratur å ta utgangspunkt i når jeg skal foreta en nærlesning av romanen. Det er skrevet mange anmeldelser av romanen, i tillegg til at Lindstrøm selv har snakket om den i ulike intervjuer og TV-opptredener. Disse vil være med å underbygge mine argumenter i analysen.

Det er romanen og romanens hovedkarakterer som skal utgjøre sentrum for analysen. Eva og Simon er fiktive personer. Likevel mener jeg det er relevant å anvende begreper fra psykologisk og sosiologisk teori i analysen av dem. Når jeg benytter meg av teori som tar for seg betydningen av det å fortelle sin egen historie, tar jeg utgangspunkt i at det er Eva som forteller sin historie, og ikke forfatteren Lindstrøm. Per Thomas Andersen begrunner i *Tankevaser* (2003) hvorfor han mener det er fruktbart å anvende perspektiver fra ulike psykologiske og sosiologiske forskere i dialog med samtidslitteraturen:

Det er selvsagt ikke noe poeng å få skjønnlitterære verk eller litterære figurer til å likne på teorier, i hvert fall ikke noe godt poeng. På den annen side er det heller ingen grunn til å insistere på at troverdige litterære skikkelser burde være uten forbindelse med den menneskekunnskap og de erfaringsformer som fins utenfor den skjønnlitterære teksten (Andersen 2003: 26).

Dette mener jeg er gode poeng som jeg tar med meg i analysen av karakterene i *Dager i stillhetens historie*. Å tolke karakterene i lys av teori hentet utenfor litteraturvitenskapen vil gi økt forståelse av dem, og ut i fra min lesning av romanen er det nødvendig å se dem i sammenheng med omverdenen.

En litterær tekst utgjør (som regel) en kunstnerisk helhet (en roman er f.eks. samlet mellom to permer), men dens meningspotensial kan sjelden bestemmes i et lukket eller autonomt perspektiv. De tekstelementene vi gjør til gjenstand for analyse, er meningsproduserende dels på grunn av sine relasjoner til betydningselementer utenfor teksten. De lokale, kunstnerisk avgrensede meningssystemer utgjør ofte mulige delmengder av større meningssystemer som ikke kan beskrives uttømmende ved hjelp av litteraturvitenskapelige begreper (Andersen 2003: 259).

Mario Vargas Llosa, en av samtidens store forfattere og representant for den latinamerikanske litteraturen, har skrevet en personlig innføringsbok i litteraturskriving. Boken heter *Brev til en ung forfatter* og er en samling av personlige litterære råd formet som en rekke med svarbrev til en ung forfatter (Vargas Llosa 2009). Vargas Llosa har noen fine perspektiver på blant annet *virkelighetsplanet* i romaner og romaners overbevisningskraft. Jeg skal kort trekke fram noen av poengene jeg mener er med på å legitimere min bruk av sosiologisk og psykologisk teori.

Slik jeg tolker Vargas Llosa, skal vi være bevisst på at det er et litterært verk vi har med å gjøre. Men når det gjelder å fremstille virkeligheten, er det nettopp her mange forfatteres originalitet er å finne:

Det vil si, at han har funnet [...] et aspekt eller en funksjon av livet, av den menneskelige erfaring, av det eksisterende, noe hittil glemt, diskriminert eller utelukket i fiksjonen, noe som, når det opptrer som det fremherskende perspektiv i en roman, gir oss et nytt, fornyende, ukjent syn på livet (Vargas Llosa 2009: 87-88).

Romanens overbevisningskraft er svært viktig. Romaner higer etter å forkorte avstanden mellom fiksjon og virkelighet, de vil ”overbevise oss om at verden er slik de forteller”, skriver Vargas Llosa (Vargas Llosa 2009: 32). Videre sier han at:

Denne evnen til å overbevise oss om sin ”sannhet”, om sin ”autentisitet”, om sin ”oppriktighet”, skriver seg aldri fra dens likhet eller identitet med den virkelige verden som vi lesere befinner oss i. Den skriver seg kun fra sitt eget vesen, bygd opp av ord og av måten rommet, tiden og virkelighetsnivået er organisert på (Vargas Llosa 2009: 91).

Hvis historien er fortalt på en god måte, vil leseren glemme at han leser en roman. Leseren vil føle at ”det er selve livet som gir seg til kjenne gjennom noen personer, noen landskaper og hendelser som simpelthen fortøner seg som den inkarnerte virkelighet, det leste liv” (Vargas Llosa 2009: 91). Vi ser altså at Vargas Llosa er opptatt av bevisstheten om at romaner og romankarakterer er fiksjon. Samtidig trekker han fram at det ikke er slik at fiksjonen står *helt* på egne ben. For det første er det noen som skriver romanene, noe som gir fiksjonen en kopling til den virkelige verden. For det andre: ”Om de ikke i det de beretter, hadde ment noe om verden, slik leserne opplever den, ville de ha vært noe fjernt som ikke var mulig å komme i forbindelse med [...]” (Vargas Llosa 2009: 33). Perspektivene til Vargas Llosa og Andersen mener jeg er med på å legitimere min bruk av teoretiske perspektiver utenfor litteraturvitenskapen. Man kan analysere et kunstverk i seg selv, men koplingen verket har til den virkelige verden og menneskelig erfaring er vel så viktig i min lesning av *Dager i stillhetens historie*.

1.5 Teoretisk utgangspunkt

Som det kom fram tidligere, er dette en todelt oppgave. Hovedteoretikeren for oppgavens første del vil være Giddens. Tidlig på 90-tallet presenterte Giddens en ny samtidsdiagnose han kaller for ””høj”- eller ”sen-modernitet””(Giddens [1991] 1996: 11). I *Modernitet og selvidentitet* diskuterer Giddens hvordan ”fremvæksten af nye selvidentitetsmekanismer, som er formet af – men også former – modernitetens institutioner” (Giddens [1991] 1996: 10). Tidligere var mennesker i større grad preget av tradisjoner som hersket i lokalområder. Det

var blant annet religionen, det lokale miljøet og familietradisjoner som la føringer for hvordan mennesker utviklet seg (Giddens [1990] 1997). I det senmoderne samfunn er faste tradisjoner under oppløsning, i følge Giddens. Identitet er i mindre grad forutbestemt, og i større grad overlatt til det enkelte mennesket; man må skape sin selvidentitet gjennom sosiale relasjoner og de valg og handlinger man foretar i livet. Selvet skapes refleksivt, i følge Giddens: ”Selvidentitet er ikke et særlig træk eller en samling af træk, som individet besidder. Den er *selvet som det refleksivt forstås af personen på baggrund af vedkommendes biografi*” (Giddens [1991] 1996: 68). Giddens bruker altså den selvbiografiske fortellingen for å forklare sin identitetsteori.

Man må hele tiden omskrive fortellingen for å oppnå identitet og selvforståelse. En persons identitet skal finnes i ”evnen til *at holde en særlig fortælling i gang*” (Giddens [1991] 1996: 70). Fortellingen må fortløpende integrere begivenheter som finner sted i den ytre verden, og den må velge ut de hendelsene som skal få være med i ”den fortsatte ”historie” om selvet” (Giddens [1991] 1996: 70). Det moderne mennesket må hele tiden treffe valg om livsstil blant mange flere muligheter enn før: ”Det sociale livs ”åpenhet” i dag, pluraliseringen af handlingskontekster og ”autoriteternes” mangfoldighed indebærer imidlertid, at livsstilsvalg bliver stadig viktigere i konstitueringen af selvidentitet og daglig aktivitet” (Giddens [1991] 1996: 14). Valg er et svært sentralt begrep hos Giddens, og jeg skal komme nærmere inn på dette senere i oppgaven.

I oppgavens andre del har jeg fokus på arbeidsinnvandring, kvinnelig arbeidskraft og kulturmøter. Her vil jeg hovedsakelig benytte meg av to ulike teoretikere. Det vil si, i analysen om kvinnelig arbeidsinnvandring og vaskehjelpens plass i de norske hjem, vil jeg benytte fakta, synspunkter og perspektiver hentet fra Barbara Ehrenreichs og Arlie Russell Hochschilds (red.) *Global Woman. Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy* (2003)¹. Dette er en bok som er skrevet av amerikanske forskere, og den er basert på amerikanske studier og tall. Jeg tar derfor forbehold om at boken inneholder mye som ikke vil være relevant for min analyse. Dette gjelder særlig det boken tar opp angående ”maids”. I Norge har vi velferdsstat med både barnehager og betalt foreldrepermisjon, derfor er det ikke like relevant for nordmenn å ansette heltids barnepassere, slik som det er i det amerikanske samfunnet. Likevel mener jeg man kan trekke ut noen sentrale funn og synspunkter fra denne boken, trekk som er universelle i samfunnsutviklingen, også i det norske samfunnet. Det er perspektivene på kvinner fra den tredje verden som reiser til rikere land for å arbeide som

---

¹ Heretter *Global Woman*.

vaskehjelp eller hushjelp ("maids") som er mest relevant for min analyse. Men hele konteksten er interessant sammenlignet med *Dager i stillhetens historie*.

I delen om kulturmøter vil Edward Said være den mest sentrale teoretikeren. Said er blant annet kjent for boken *Orientalismen* ([1978] 2001), der han introduserte begrepet orientalisme for å forstå forholdet mellom Vesten og Orienten. Saims prosjekt gikk ut på å analysere ulike typer tekster fra europeiske forfattere og kartlegge hva slags syn de hadde på Orienten. Han ønsket å bevise at tidligere forskning ikke bare hadde legitimert imperialisme, men også bidratt til dens framvekst. Said argumenterer for at vesten i stor grad har definert seg selv på bekostning av forestillingene om "østen" eller "orienten". For Said er orientalisme en generell måte å tenke og betrakte verden på: "Orientalisme er en måte å tenke på, basert på et ontologisk og erkjennelsesteoretisk skille mellom "Orienten" og (som regel) "Oksidenten" (Said [1978] 2001: 4-5). Han påstår at Vesten hadde et grunnleggende behov for å skape et bilde av Orienten som noe totalt motsatt av seg selv.

Når Said skildrer Orienten, bruker han begrepet "Den andre". Begrepet viser til forholdet og distansen mellom autoriteten og minoriteten. Jeg gjør en nærmere redegjørelse for "Den andre" senere i analysen. Men Saims refleksjoner rundt "Den andre", sier noe vesentlig om autoritetenes definisjonsmakt i forhold til minoriteten. Thomas Hylland Eriksen sier at "Said har faktisk forandret vår måte å tenke på, og hans betydning kan illustreres av det faktum at "orientalisme" nærmest er blitt et synonym for all eksotisering av fremmede folk, enten de skulle befinne seg i Afrika, Sør-Amerika eller andre steder" (Hylland Eriksen 1994).

I *Culture and Imperialism* (1993) videreutvikler Said tankegangen, og kritikken blir rettet mot "a more general pattern of relationships between the modern metropolitan West and its overseas territories" (Said 1993: xi). De undertrykte befolkningsgrunnene ble tillagt egenskaper som stod i motsetning til ideen om "det vestlige" og de ble betraktet som underlegne. Said har hatt stor innflytelse på postkoloniale studier². Flere postkoloniale teoretikere har bygget videre på Saims tanker om eksotiseringen av Orienten i europeiske tekster. Gayatri Chakravorty Spivak er en av disse. Hun er en indisk-amerikansk teoretiker og mest kjent for essayet "Can the subaltern speak?" (1988). Dette essayet regnes for å være svært viktig i grunnleggelsen av postkolonialismen. Spivak er kjent for blant annet å drøfte de

---

² "Begrepet postkoloniale studier betegner tverrfaglige studier som fokuserer på imperialismen, de ulike formene for kolonialisme som ble utviklet innenfor imperialistisk ideologi, og den postkoloniale nåtid som ofte beskrives som nykolonialistisk" (Thorbjørnsrud 2001: XXXIII).

kolonisertes posisjon i europeisk litteratur, og fokuserer på grupper som blir marginalisert av den dominante vestlige kulturen. I essayet "The Rani of Sirmur" (1985) redegjør hun for begrepet "othering" som hun bruker systematisk for å analysere "the fabrication of representations of historical reality" (Spivak 1985: 271). Nærmere bestemt analyserer hun tre former for "othering" som er representert i arkivert materiale fra britisk kolonimakt i India.

My three examples announce, in various modes, (a) the installment of the glimpsed stranger as the sovereign subject of information -the agent an instrument: Captain Geoffrey Birch; (b) the reinscription of right as being-obliged - the agent the stereotype of the imperialist villain: Major-General Sir David Ochterlony; (c) the divided master in the metropolis issuing desire proleptically as law: the agent anonymous because incorporated. All three are engaged in producing an "other" text - the "true" history of the native Hill States (Spivak 1985: 257).

Begrepet "othering" er nært beslektet med begreper som fordommer og stereotypier. "Othering" handler om å distansere seg fra De andre, i tillegg til å definere seg selv i forhold til disse. "Vi" skaper et bilde av oss selv ved hjelp av å skape bilder av De Andre som "vi" ikke vil ha noe med å gjøre. Det skapes altså et asymmetrisk forhold mellom "oss" og De Andre. Begrepet tar ikke utgangspunkt i at det er en grunnleggende fascinasjon for Den Andre, Den Andre er alltid undertrykt og opptreer ikke som et eget subjekt.

Ovenfor har jeg introdusert den viktigste teorien jeg skal bruke i oppgaven. Jeg vil utdype teorien ytterligere der det er relevant i analysen. Teorien vil altså bli presentert fortløpende der det er aktuelt, i stedet for i et eget teorikapittel. Jeg strukturerer oppgaven slik for å tydeliggjøre teoriens sammenheng med analysen. I tillegg til den nevnte teorien, vil jeg også benytte meg av teori om de ulike formmessige virkemidlene i romanen. Dette vil også bli presentert der det er hensiktsmessig.

1.6 Oppbygging av oppgaven

I kapittel to skal jeg gjøre rede for de mest sentrale formtrekkene ved *Dager i stillhetens historie*. Jeg starter med å gjøre rede for romanens handling, før jeg tar for meg romanens komposisjon. Deretter skal jeg analysere fortellerstemmen og synsvinkelen. Dette er sentralt siden fortelleren i romanen forteller flere historier enn sin egen, noe som tidvis oppleves som komplisert. Jeg vil undersøke hva dette har å si for leseren. Av teoretikere vil jeg

hovedsakelig støtte meg på Gérard Genette (1972, omtalt i Aaslestad 1999). Til slutt skal jeg gjøre rede for romanens stil, med vekt på hva som er karakteristisk for denne romanen.

Oppgavens kapittel tre og fire er en tematisk analyse av *Dager i stillhetens historie*. I kapittel tre skal jeg analysere fortidens konsekvenser for karakterene i romanens nåtid. Her skal jeg ta utgangspunkt i den første av problemstillingene jeg har formulert tidligere. Valg og skjebnesvangre øyeblikk vil være særlig sentralt i analysen. Jeg vil analysere Eva og Simon hver for seg, men det er Eva som skal være i fokus. Vi får mest innblikk i hennes liv og personlighet, siden det er hun som forteller denne historien. De mest sentrale teoretikerne i denne delen er Giddens ([1991] 1996), Chan Kwok-Bun (2002), Zygmunt Bauman ([2000] 2000), Ulrich Beck ([2008] 2010), og Pål Ketil Botvar og Ulla Schmidt (red. 2010).

I kapittel fire skal jeg analysere det politiske i romanen, og ta utgangspunkt i den andre problemstillingen som jeg har redegjort for tidligere. Jeg skal undersøke hvordan romanen skildrer vaskehjelpens plass i norske hjem og kvinnelig arbeidsinnvandring. I tillegg skal jeg undersøke hvordan romanen konstruerer et bilde av ”oss” og ”de andre”. Dette skal jeg sette i kontekst og se i sammenheng med aktuelle tendenser i dagens samfunn. I denne delen vil jeg hovedsakelig støtte meg på Ehrenreich og Hochschild (red. 2003) og Said ([1978] 2001). I tillegg skal jeg trekke inn to ferske samfunnsrapporter som sier noe om holdninger til minoritetsgrupper, både i Norge og Europa.

I oppgavens siste kapittel, kapittel fem, skal jeg samle trådene og oppsummere de mest sentrale funnene fra min analyse. Avslutningsvis skal jeg plassere *Dager i stillhetens historie* i et samtidslitterært perspektiv. Her vil jeg trekke inn andre forfattere, og se om *Dager i stillhetens historie* kan plasseres innenfor noen spesielle tradisjoner i samtidslitteraturen.

2 Form og innhold

2.1 Presentasjon av romanens handling

Dager i stillhetens historie handler om livet til det gamle ekteparet Eva og Simon. De bor i en by på Vestlandet, hun er pensjonert lektor og han pensjonert er lege. De har tre døtre sammen. Selv om de tilsynelatende har hatt et fint og solid samliv, opplever jeg at begge er preget av ensomhet på flere ulike nivåer. Romanen starter dramatisk med at Eva, en helt vanlig dag på 1960-tallet, var hjemme alene med døtrene. Det kom en fremmed gutt til hjemmet deres, han ringte på døren og Eva slapp ham inn: ”Det var jeg som slapp ham inn. Inntrengeren kalte jeg ham senere, men han brøt seg ikke inn. Han ringte på som hvem som helst kunne ha gjort, og jeg åpnet døra. Det uroer meg fremdeles når jeg tenker på det” (Lindstrøm 2011: 5³). Plutselig var både den fremmede gutten og den ene datteren vekk. Senere fant Eva datteren sittende alene på en trestamme ute i skogholtet som grenser til hagen, og gutten var vekk. Denne dramatiske scenen varsler en thrilleraktig stemning, og følger leseren gjennom resten av romanen.

Det avdekkes gradvis at både Eva og Simon hadde hver sine hemmeligheter og livshistorier med seg inn i ekteskapet. Simon er jøde og levde i dekning under andre verdenskrig. Eva fikk en sønn i svært ung alder, som hun ga fra seg. Disse hendelsene kjenner ikke døtrene til. Eva insisterte på at døtrene skulle skjermes fra Simons historier fra krigen, og de skulle heller ikke få vite noe om at hun ga fra seg et barn. Det viste seg at Evas ønske om å skjerme døtrene fra fortidens vonde opplevelser, var noe som slo tilbake på henne selv og ektemannen.

Eva og Simon ansatte en latvisk vaskehjelp, Marija, som de etter hvert innledet et godt vennskap til. Det viste seg at Marija hadde antisemittiske holdninger, noe som gjorde at de måtte ”la henne gå”. Fordi døtrene ikke kjenner til Simons bakgrunn, kunne ikke Eva og Simon fortelle døtrene hvorfor de måtte si opp Marija. Simon bestemte seg for å forsøke å dele sin familiehistorie med døtrene ved å skrive et brev, et brev som han aldri fikk gitt dem. Han opplevde at det var vanskelig å formulere seg, og etter hvert ga han opp. Etter dette ble Simon mer og mer taus. Det kan virke som om fortielsen ledet ham inn i både taushet og demens. I romanens nåtid tilbringer Simon flere dager i uken på et dagsenter.

---

³ Heretter vil jeg bare skrive romanens sidetall når jeg bruker sitater fra *Dager i stillhetens historie*.

2.2 Komposisjon og handlingsforløp

Romanen er nærmest formet som et ras av erindringer. Eva erindrer tilbake i tid og forteller om sentrale hendelser fra sitt eget og ektemannens liv. Glimtvis får vi høre om Eva og Simon sitt ekteskap, livet til Eva før hun traff Simon, Simons oppvekst og livet til Marija. Alt dette fremstilles vekselvis. Romanen veksler mellom flere tidsplan, og historien fortelles ikke kronologisk. Samtidig som Eva erindrer tilbake til fortiden, følger vi hverdagen deres på et nåtidsplan. Vi får innblikk i Eva og Simons samliv som et aldrende ektepar, og samlivet deres virker som en rød tråd gjennom hele romanen. Mens vi følger ekteparets hverdagen, skyter fortelleren hele tiden inn med kortere eller lengre tilbakeblikk på fortiden. Det er disse tilbakeblikkene som dominerer komposisjonen i romanen, og de varierer både i lengde og form. I utgangspunktet får vi høre svært mye om hverdagen til Eva og Simon, men under disse hverdagslige hendelsene viser det seg å være lag på lag av ”hemmelige” hendelser.

Dager i stillhetens historie begynner dramatisk og nervepirrende. Jeg har tidligere vært inne på beskrivelsen av åpningsscenen, der den ene datteren til Eva og Simon forsvinner. Denne scenen blir av fortelleren kalt for ”episoden” og den fremmede gutten blir referert til som ”inntrengeren”.

Jeg hadde fått øye på etuiet som var festet til beltet hans, et lite etui som kunne inneholde noe, et verktøy, en sammenleggbare lommekniv? Han må ha sett barna da. [...] Han må ha betraktet dem, stått sånn og sett en liten stund før de ble oppmerksomme på ham, for jeg kjente uroen som vokste. Jeg tenkte at jeg burde åpne døra og be ham gå, men det lot seg ikke gjøre (s. 7).

De første sidene av romanen beskriver denne nervepirrende hendelsen. Etter denne spenningstoppen i åpningsscenen inneholder romanen flere små spenningstopper. Det er ofte at det bygger seg opp til en liten spenningstopp, deretter kommer løsningen og spenningen flater ut, før det igjen bygger seg opp mot en ny liten spenningstopp. Vi får svarene og løsningene fortløpende underveis, men det er ett svar vi ikke får før mot slutten. Konflikten som bygger seg opp til den største toppen, omhandler *hvorfor* Eva og Simon ”må la Marija gå”. Vi får vite at Eva og Simon ansatte en vaskehjelp. Vi får vite at hun ble sagt opp. Vi får vite at det er alvorlig. Men vi får ikke vite *hvorfor*, før i kapittel fjorten. Det er spesielt fortellingen om Marija Lindstrøm bruker for å skape spenning. De kompliserte årsakene til oppsigelsen avsløres gradvis, og er med på å drive handlingen framover og spenningen opp på et klimaks.

Romanen er altså konstruert slik at det er alt det usagte som er med på å drive romanen framover. I tillegg til historien om Marija, er Eva og Simons hemmeligheter med på å skape en spenning i romanen. Simonhjell trekker fram at det er kontrasten mellom det å fortelle og å tie som blir romanens bærende konstruksjon (Simonhjell 2012: 90). Alt det usagte fører til at leseren må trekke linjer selv. Siden romanen gir stort rom for tolkning, må leseren konstruere mye av meningen. Dette er ”typisk” for Lindstrøm. Gjennom tilbakeblikk og plutselige sceneskifter skaper Lindstrøm spenning i fortellingen. Hun antyder hele veien, og gjennom store deler av romanen ligger det ubesvarte spørsmål som skaper rom for refleksjon og spenning.

2.3 Fortellerstemme og synsvinkel

I *Dager i stillhetens historie* har vi en førstepersonsforteller. Det vil si at romanen er en jeg-roman, der fortelleren også er romanens hovedperson. Innenfor rammen av fiksjonen, altså romanen *Dager i stillhetens historie*, lar Lindstrøm førstepersonsfortelleren fortelle sin egen livshistorie. Det er uvisst om hun skriver ned tankene sine eller om vi bare får innblikk i tankene hennes. Uansett, førstepersonsfortelleren i romanen opptrer altså på et nåtidsplan, som hovedperson, og erindrer tilbake til fortiden. Så i tillegg til å være forteller, er førstepersonsfortelleren aktiv i handlingen. Dette betyr at fortelleren er med på utformingen av handlingsstrukturen. Førstepersonsfortelleren er også antropomorfisert i teksten, det vil si at hun har kropp, ansikt, handlekraft, ønske, begjær, og formidler én eller flere livshistorier gjennom en kombinasjon av ulike virkemidler (Lothe 2003: 35).

Dager i stillhetens historie er, som nevnt, fortalt i jeg-form og fortelleren opptrer som en person innenfor det fortalte. Det er en klar førstepersonsforteller der fortelleren gjengir selvopplevde hendelser. Men i tillegg til å erindre tilbake til selvopplevde hendelser, forteller hun også om ektemannen sitt liv. Som Svensen skriver, kan også jeg-fortelleren formidle noe som har hendt med andre (Svensen 1985: 114). I scenene der Eva forteller om Simon sine minner og opplevelser, fungerer hun som et formidlende mellomledd. Det er ikke Simon som forteller dette selv. Som nevnt tidligere, er Simons historie med på å rulle opp romanens handlingsforløp, men han opptrer ikke som en jeg-forteller i romanen.

Vi kan skille mellom jeg-fortellere som står sentralt i handlingsforløpet og jeg-fortellere som først og fremst er iakttakere og formidlere (Svensen 1985: 114). I *Dager i stillhetens historie* veksler dette. Når fortelleren formidler sin egen historie, er hun selv

sentral i handlingsforløpet. Når fortelleren formidler Simons historie, opptrer hun mer som en iakttaker og formidler. Fortellerens tilstedeværelse i en tekst kan variere innenfor ett og samme verk, noe vi også kan se i *Dager i stillhetens historie*. For, som Svensen skriver, kan fortelleren forsvinne helt eller nesten i gjengivelse av for eksempel en scene (Svensen 1985: 105). Fortelleren i *Dager i stillhetens historie* erindrer tilbake til selvopplevde hendelser, men hun forteller også om Simons minner, og det er i disse delene at fortelleren blir mindre synlig. Et eksempel er når fortelleren gjengir en samtale mellom Simon sine foreldre:

Simon fortalte at han hadde hørt foreldrene prate rett før de alle gikk i dekning. De sto i gangen i den gamle leiligheten og snakket sammen. De snakket om at faren hadde oppsøkt sin gamle arbeidsgiver i et forsøk på å få hjelp. [...] Han tok hånden min og ønsket meg lykke til, sa faren. Jeg vet du kommer til å gjøre det beste ut av situasjonen, sa han. Og hva sa du, spurte Simons mor. Jeg sa ja og gjengjeldte håndtrykket, hørte Simon faren si (s. 145-146).

Først ser vi at fortelleren er tydelig tilstede og gjengir noe som Simon har fortalt henne. Deretter trekker fortelleren seg tilbake og gir ordet til de talende, som i dette eksempelet er foreldrene til Simon. Fortelleren veksler mellom å være tydelig tilstede og å trekke seg tilbake, men likevel ikke forsvinne helt. Det er ikke ofte dette skjer i romanen, for normen er at fortelleren er tydelig tilstede, også når hun forteller om minnene til Simon. Eller at hun selv er en del av fortellingen og har opplevd det hun forteller om. Det er stadig scenisk framstilling i romanen, og som vist i sitatet over, hender det at fortelleren gjengir utsnitt av dialoger. De gangene dette skjer, er det alltid fortellerkommentarer skutt inn. Akkurat slik som vi ser i sitatet over, der fortellerkommentaren kom i forkant av dialogen. Andre ganger kommer fortellerkommentarene midt i dialogen eller til slutt.

I store deler av romanen gjengir Eva Simon sine opplevelser, uten at hun selv har registrert det Simon har opplevd. Selv om Eva ikke har registrert dette personlig, gjengir hun veldig detaljert fra det Simon har fortalt henne tidligere. I gjengivelsen av Simons minner, opptrer hun ikke helt nøytralt, hun kommer også med egne betraktninger og vurderinger. I denne romanen møter vi en forteller som ønsker å bli trodd. Fortelleren er personlig engasjert i historien(e) som fortelles, og tidlig i romanen sier Eva: ”Jeg trenger å fortelle det til noen, hvordan det kjennes, hvorfor det er så vanskelig å bo sammen med en som brått har blitt så taus. Det er ikke bare følelsen av at han ikke er der lenger. Det er følelsen av at du selv heller ikke er det” (s. 17). I dette sitatet kommer det fram at fortelleren, og hovedpersonen, har personlige motiver for å fortelle historien som blir fortalt. Likevel oppleves hun i liten grad som upålitelig. Hvor personlig farget Eva sin framstilling er, er

vanskelig å si siden vi bare får høre historiene fra hennes side. Det er svært mye i romanen som aldri blir sagt. Hadde hendelsene vært sett fra flere synsvinkler hadde vi fått fylt ut mange tomme rom. Men det er her mye av romanens styrke ligger, i alt det som forblir usagt.

Samtidig som fortelleren presenterer en fiktiv verden, forteller hun også om autentiske hendelser, som andre verdenskrig og jødernes situasjon. I disse scenene opplever jeg at hun trekker seg litt tilbake. Kanskje Lindstrøm trekker fortelleren sin litt tilbake for å fremstille disse delene så autentiske og troverdige som mulig. Dette kommer fram i sitatet under, der Eva gjengir deler av hva Simon har fortalt om ”hjelperne” som hjalp familien mens de var i skjul:

Foreldrene hans snakket alltid lavmælt og forsiktig til disse mennene og kvinnene, og gradvis gikk det opp for ham hvor avhengig de var av dem, hvordan ingen av dem ville vært i live uten hjelperne som også kunne kalles voktere, og at disse når som helst kunne forandre mening og forsvinne. Det var maten hjelperne hentet som holdt dem i live, han og familien, avhengigheten gjorde de innelåste hjelpeløse, Simon oppfattet det, og hvordan det gjenspeilte seg i foreldrenes uttrykk, hvordan de snakket til denne kvinnen som ofte var utålmodig og sur, og som de likevel aldri torde si imot eller konfrontere med hennes tidvise urimelighet (s. 148).

Til nå har jeg redegjort for at fortellerstemmen i *Dager i stillhetens historie* er en førstepersonsforteller. Nå skal jeg gå over til å gjøre rede for hvilken person det narrative perspektivet går ut fra. Begrepet *fokalisering*, som ble lansert av Genette i 1972, vil være relevant å trekke inn her. Genette skiller hovedsakelig mellom intern og ekstern fokalisering (Aaslestad 1999: 85), og *Dager i stillhetens historie* fortelles med intern fokalisering. Det vil si at sansningssenteret sammenfaller med en av personene, ”som altså blir det fiktive subjektet for den persepsjonen som formidles i fortellingen” (Aaslestad 1999: 85). I *Dager i stillhetens historie* ligger den interne fokaliseringen hos den ene hovedpersonen, Eva, noe som gjøres konsekvent gjennom hele romanen. Fortelleren beskriver altså fortellingen ut i fra et karakterperspektiv, som er Eva sitt.

I de delene av romanen der vi får høre om fortiden til Simon, fortelles også hans historie gjennom Evas perspektiv. Minnene til Simon gjengis ofte svært nøyaktig, som vi kan se her:

Mens de levde i dette som måtte kalles fangenskap, fortalte Simon meg, var det om å gjøre å være stille. [...] han la merke til hvordan foreldrene kunne se på hverandre som om de kunne overføre tanker mellom seg, nikke til det den andre tilsynelatende sa; de voksne kunne holde det som virket som lengre samtaler på den måten, bare bestående av ansiktsuttrykk, korte nikk eller andre bevegelser med hodet eller ansiktet, et løftet øyebryn, en grimase (s. 22).

I starten av sitatet blir vi gjort oppmerksomme på at dette er noe Simon har fortalt på et tidligere tidspunkt, og at det nå bare blir gjenfortalt av Eva. Men, som vi ser lengre ut i sitatet blir Simons historie forklart så detaljert, at vi som lesere nesten glemmer at det ikke er Simon selv som forteller dette.

Simon følte trang til å gå ut på taket, gli ned taksteinene. Han åpnet et smalt vindu og kjente for første gang i løpet av hele tiden han hadde vært innestengt, i hvert fall som han kunne huske senere, lufta utenfra. Han dro av seg skjorta, satt bare i den tynne trøya og merket at han var i ferd med å sovne. Da han våknet igjen, var det med den samme følelsen av trygghet, ikke uro, fortalte han meg (s. 24-25).

I sitatet over ser vi at fortelleren gjengir svært detaljert hva Simon følte og hvordan han oppførte seg. Her får man følelsen av at det er en tredjepersonsforteller som står over handlingen og observerer det Simon gjør. I tillegg virker hun allvitende og vet hva Simon føler. Men dette er bare for en kort stund, mot slutten av sitatet blir vi igjen gjort oppmerksomme på at fortelleren forteller om noe som Simon har fortalt henne, og synsvinkelen ligger fortsatt hos Eva.

Uavhengig av om det er Eva eller Simon sine minner som blir fortalt, har romanen hele tiden intern fokalisering som ligger hos Eva. Siden hun forteller noe Simon har fortalt henne, vil det alltid ligge en grad av tolkning der. Siden fortelleren forteller flere historier enn sin egen, oppleves dette som komplekst. Man tenker at det er Simon sin historie som kommer fram, men man må huske at det er Eva sin *versjon* som blir fortalt.

2.4 Stil

I romanens rammefortelling er det en eksplisitt tematisering av erindring og minner. Dette kunne fort blitt en sentimental beretning, men Lindstrøm har fremstilt historien slik at den heller mot en prinsipiell og etisk retning. De ulike valgene som hovedkarakterene har gjort blir satt opp mot hverandre, og virker som en rød tråd gjennom romanen. Lindstrøm har en unik evne til å beskrive mennesker og situasjoner. På en kortfattet og presis måte, klarer hun å fange kompleksiteten i et menneskes sinn. Tankene og refleksjonene rundt hverdagslige hendelser og livet generelt, er med på at Eva fremstår som ekte og oppriktig. Jeg mener at mye av romanens troverdighet er et resultat av Lindstrøm sin lavmælte og ”stille” tone.

Romanen er skrevet med et enkelt og kortfattet språk. Det som er karakteristisk for den er alt det usagte, og det er opp til leseren å lese mellom linjene. Lindstrøm kommer med

mange antydninger, og det er mange spørsmål som blir stående åpne og ubesvarte. Selv om romanen er kortfattet og består av et hverdagslig språk, rommer den en meget sterk sorg og smerte. Det er en rekke skildringer i romanen som er dirkede vonde og hjerteskjærende å lese. Dette gjelder særlig Eva sitt savn etter Simon og livet de hadde før han ble taus, men også måten Lindstrøm skildrer scener der Eva fortsatt har sønnen sin:

Da han begynte å bli noen måneder gammel, prøvde han å løfte hodet og overkroppen, komme seg opp, kanskje kikket han etter meg, eller etter en utvei, men på samme måte som en i den motsatte enden av livet, en olding lenket til senga, kom han ingen vei. Han lot det tunge hodet falle tilbake mot puten og madrassen (s. 129).

Som sitatet viser, har Lindstrøm en sterk formuleringsevne. Det er enkelt skrevet, men hun evner å få fram en vond følelse hos leseren. Måten hun sammenligner barnets hjelpeløshet med den hjelpeløse situasjonen mange eldre er i, bidrar til undring og refleksjon hos leseren.

Det er noen avsnitt som utmerker seg i romanen, fordi Lindstrøm har noen spesielle overganger mellom konkrete observasjoner og eksistensielle spørsmål. Dette kommer tydelig fram i måten hun innleder kapittel atten på. Der starter hun med en definisjon:

Det kan kalles hukommelsesspor i hjernen. Jeg leste det et sted. Når et minne først er der, når det har gått lang nok tid og det er blitt framkalt mange nok ganger, kan de synaptiske endringene bli permanente. Og deler av hjernen som brukes for å opprettholde minnet er ikke nødvendig for å ta det fram, det som er blitt et spor, et fotografi, et bilde som kanskje alltid kommer til å finnes der (s. 195).

Det som følger er Simon sine fantaseringer og tanker rundt en gammel koffert som tilhørte tanten hans. Simon undrer blant annet over koffertens betydning da fetteren forsvant under krigen.

Simon var opptatt av kofferten. I årene han lette etter fetteren og tanten, prøvde å finne sporene etter dem, vendte han stadig tilbake til dette med kofferten, tantens koffert som han husket fra leiligheten og før de måtte dra til skjulestedet. [...] Tantens koffert som hun hadde pakket fordi hun ventet på at mannen skulle hente henne, at de skulle gå i dekning sammen. Han hadde sett den selv, det var en koffert av den typen som var vanlig på denne tiden, med beslag i hjørnene, lerret og skinnstoff, bånd til å strekke over tøyet for å holde det på plass. Han kan ikke huske fetterens ansikt, men kofferten husker han tydelig (s. 195).

Lindstrøm har slike overganger mellom avsnitt flere steder i romanen. Disse overgangen føles litt merkelige, samtidig som de er svært fine.

Som jeg har vært inne på tidligere, er det hverdagslige gjøremål og refleksjoner rundt disse som preger store deler av romanen. Selv om det hverdagslige fremstilles nokså enkelt, er det mye tvil og uro som ligger mellom linjene:

[...] en natt for ikke så lenge siden ble jeg stående å se ut av vinduet, ut i hagen, som jeg ofte gjør, men ikke på den tiden av døgnet, og alt var virkelig annerledes, det var så tidlig på morgenen. Lyset blålig, som om mørket bare var blitt tynnet ut, gradvis erstattet av mer og mer hvitt, bare konturene gjensto og ble ikke strøket ut. Jeg sto og så hagen som nå hadde et fremmed preg. [...] Jeg tenkte på ønsket hans om at jeg skulle oppsøke sønnen min. Igjen dukker den tanken opp, at under alt sammen, huset, barna, alle årene med bevegelser og uro, har den ligget, denne stillheten. At den bare har steget til overflaten, presset fram av ytre forandringer. Som en flate av stein presses opp av tælen, av forandringer i jorda, og gradvis kommer til syne om våren. Og det er det som egentlig skremmer meg. Hvordan den minner meg om noe annet. Er det meningsløshet? (s. 132-133)

Eva forsøker å glemme. Hun ønsker ikke å forholde seg til fortidens valg i håp om at minnene skal forsvinne en dag. Men selv om både hun og Simon ønsker å glemme, ser vi at fortiden ligger der og preger dem mer enn de i utgangspunktet ønsker å innse. Lindstrøm evner å skape et interessant forhold mellom både skyldfølelse, tvil og forsoning. Det oppstår en kontrast mellom å tenke tilbake til hendelsene slik de var, og å betrakte dem i etterpåklokskapens lys: ”I dette øyeblikket, i motivet, finnes det heller ingen fortid, tenker jeg. Ikke når du er så ung, ikke når du er så ung som på bildet. Mellom alt som har skjedd og alt som skjer, går et skille, tydelig og definert, som en mur, og på baksiden holder fortiden til, stengt av, glemt” (s. 62).

3 Valg og skjebnesvangre øyeblikk

Det er nærmest uunngåelig å leve et liv uten å oppleve vanskelige og vonde hendelser, som på ulikt vis vil prege en gjennom resten av livet. Eksemplene på slike hendelser er mange, og reaksjonene og påkjenningene preger mennesker i varierende grad. Slike hendelser i fortiden kan forfølge personer gjennom hele livet og få stor betydning i nåtiden. I sin roman fremstiller Lindstrøm historien både i nåtid og i fortid, og historiene er sentrert rundt noen viktige og sentrale hendelser i hovedkarakterenes liv. Det er noen spesielle situasjoner der karakterene kommer til et veikryss i sin livsbane, der livet tar en ny retning. Men de passerer også mulige veikryss uten å skifte livsretning.

I dette kapitlet skal jeg diskutere hvordan fortiden har betydning for nåtiden for Eva og Simon i *Dager i stillhetens historie*. I tillegg skal jeg kartlegge karakterenes skjebnesvangre øyeblikk og livsforandrende opplevelser. Jeg vil også diskutere eventuelle veikryss der det var mulig å endre livsbanen, men der disse kryssene ble passert uberørt. I denne delen av analysen vil Giddens' ([1991] 1996) begrep om ”skjebnesvangre øyeblikk” være relevant i diskusjonen av de ulike karakterene. Derfor skal jeg starte med å gjøre rede for dette begrepet. Underveis i analysen vil jeg også trekke inn annen relevant teori.

3.1 Skjebnesvangre øyeblikk

I boken *Modernitet og selvidentitet* beskriver Giddens det han kaller for skjebnesvangre øyeblikk (Giddens [1991] 1996). Giddens definerer skjebnesvangre øyeblikk på følgende måte:

Skæbnesvangre øjeblikke er de situationer, hvor det kræves av individet, at vedkommende tager beslutninger, som er særligt væsentlige for vedkommendes forventninger eller mere generelt for vedkommendes fremtidige liv. Skæbnesvangre øjeblikke er specielt væsentlige for en persons bestemmelse (Giddens [1991] 1996: 135).

Skjebnesvangre øyeblikk handler altså om situasjoner der det kreves at individer tar beslutninger som får betydning for vedkommendes fremtidige liv.

For de fleste individer er store deler av hverdagen uvesentlig, og den blir ikke betraktet som skjebnesvanger i forhold til livets mer overordnede mål. Men, som Giddens sier, er det normalt at individer betrakter noen aktiviteter som viktigere enn andre. Selv om hverdagen, som er preget av vaner og rutiner, opptar mye av tiden av en persons liv, oppstår

det av og til en spesiell situasjon eller episode som kan oppleves som både viktig og problematisk. Det er disse situasjonene som utgjør skjebnesvangre øyeblikk, i følge Giddens (Giddens [1991] 1996: 135). I tillegg til å oppleves som viktige og problematiske, beskriver Giddens disse situasjonene som ”veikryss” i en persons livsbane: ”Skæbnesvangre øyeblikke er de tidspunkter, hvor hændelser indtræffer samtidigt på en sådan måde, at individet så at sige står ved en korsvej i sin tilværelse, eller hvor en person får oplysninger med skæbnesvangre konsekvenser” (Giddens [1991] 1996: 136). Som vi ser, legger han også vekt på at det kan være et skjebnesvangert øyeblikk når individer mottar informasjon som får avgjørende konsekvenser for individets liv.

Giddens trekker fram at det også finnes skjebnesvangre øyeblikk i kollektivets felles historie, likesom i enkeltindividers livsforløp (Giddens [1991] 1996: 136). Disse øyeblikkene er uttrykk for faser der ting plutselig blir forvrent, og der en tilstand plutselig blir endret av noen få viktige begivenheter. Giddens setter deretter den kategorien av muligheter som et individ definerer som skjebnesvanger, i sammenheng med risiko (Giddens [1991] 1996: 136). I mer tradisjonelle samfunn ville individer ha konsultert seg med et orakel eller forsonet seg med guddommelige krefter, som Giddens sier, når et skjebnesvangert øyeblikk nærmer seg. I dagens sen-moderne samfunn er det vanligere å trekke inn hjelp fra eksperter når et skjebnesvangert øyeblikk nærmer seg eller når en skjebnesvanger beslutning skal treffes. Selv om individer kan få hjelp av eksperter, fremhever han at det er få situasjoner som blir entydig avgjort som resultat av en eksperts råd.

Information hentet fra abstrakte systemer kan tjene som hjelp i en risikovurdering, men det pågående individ må selv løse de risici, der er på spill. Skæbnesvangre beslutninger er pr. definition næsten altid vanskelige at træffe, fordi de er karakteriseret af en blanding af noget problematisk og noget væsentligt (Giddens [1991] 1996: 137).

Man kan få hjelp av eksperter som kan tjene som hjelp i en risikovurdering, men det er individet selv som må ta avgjørelsen og vurdere den risikoen som er på spill. Noen av episodene i *Dager i stillhetens historie* mener jeg er akkurat den type skjebnesvangre øyeblikk som Giddens beskriver. Det forekommer noen episoder der karakterene står ved en korsvei der de må reflektere over sin egen situasjon i større grad enn vanlig, og de må ta vanskelige og avgjørende valg.

3.2 Eva og skjebnesvangre øyeblikk

Et godt eksempel på et skjebnesvangert øyeblikk i *Dager i stillhetens historie* er da Eva blir gravid i veldig ung alder, og bestemmer seg for å adoptere bort barnet. I sytten-attensårsalderen fikk Eva et barn, en sønn. Dette var før hun traff Simon, og faren til barnet er, som hun sier, ”en jeg nesten ikke kjente eller husker” (s. 55). Eva forteller at hun ikke ville ha dette barnet. Hun ønsket aldri å beholde det, derfor ga hun barnet fra seg. Hun hadde sønnen hos seg noen måneder før hun adopterte ham bort. I beskrivelsen av månedene sammen med sønnen, beskriver hun seg selv som en ung og svært uerfaren mor. Hun omtaler seg selv på en slik måte at man kan oppfatte henne som skjødesløs.

Jeg tok ham sjelden opp, bare når jeg måtte mate ham, eller skifte bleie. Ellers lå han i den lille senga, og stort sett gråt han. Variasjoner av gråt, fra den stille hikstingen til et livredd, høyt anskrik, et ul. Det fortsatte i timevis til gråten etter hvert døde bort og ble erstattet av stillhet. I dagslyset kunne jeg se strimene i ansiktshuden hans, de lignet arr. Hendene var ofte knyttet sammen. Han kunne se på meg med noe jeg tolket som redsel, jeg tror han var redd for mørket, lydene fra gata, kanskje han var redd for meg (s. 129).

Eva gjenforteller og beskriver hjerteskjærende scener der hun lot sønnen ligge gråtende i sengen, og at hun ikke maktet å ta ham opp for å gi ham trøst. Det gikk også så langt at hun selv dro på kino mens sønnen lå hjemme alene og gråt. Som leser får man vondt inne i seg når Eva skildrer disse minnene. Hun var ingen god mor for ham. Og med hjelp fra en barnepleier ga hun til slutt bort ansvaret for sønnen til andre.

Da Eva skulle avgjøre om hun skulle adoptere bort sønnen, tolker jeg det som at hun stod overfor et skjebnesvangert øyeblikk. I tråd med det Giddens sier om skjebnesvangre øyeblikk, stod Eva overfor et vanskelig og avgjørende valg. Hun stod i et veikryss, og hun kunne velge å enten beholde sønnen eller å gi ham fra seg. Giddens trekker fram, som vi har sett, at når et skjebnesvangert øyeblikk nærmer seg, eller når en slik beslutning skal treffes, er det vanlig å trekke inn hjelp fra eksperter. Vi ser at Eva også oppsøkte eksperthjelp, i form av en barnepleier, da hun bestemte seg for å gi fra seg ansvaret fra sønnen. Eva fikk ikke hjelp til å ta selve valget, men hun fikk hjelp til å gjennomføre det hun hadde bestemt seg for. Slike vanskelige valg, sier Giddens, må man ta på egenhånd.

Avgjørelsen om å adoptere bort et barn er vanskelig å ta. Og i Eva sin situasjon var valget ekstra vanskelig fordi det var ingen av alternativene som skilte seg ut som det riktige. Både å beholde sønnen i hennes situasjon ville vært feil, slik som det ville være feil å gi ham fra seg. Hun manglet innsikt og skjønnte ikke hvor mye han faktisk betydde for henne. Jeg

mener at Evas situasjon kan sees i sammenheng med begrepet *hamartia*. I følge Aristoteles er *hamartia* et feilgrep hos den handlende aktøren i den greske tragedie, som forårsaker heltens tragiske fall (Aristoteles 2004: 44). Aristoteles beskriver den tragiske helten slik: ”En sådan er den, der uden at udmærke sig ved godhed og retfærdighed styrter i ulykke, ikke på grund af slethed og usselhed, men på grund af en eller anden fejl [...]” (Aristoteles 2004: 73). Det er ikke på grunn av heltens moralske brist, skyld, at han er slem eller har mangel på karakter, som gjør at ulykken rammer. I innledningen til *Poetikken* står det at det har blitt mye diskutert hva Aristoteles mener med ”en eller anden fejl” (Aristoteles 2004: 44). Jacob Lothe, Christian Refsum og Unni Solberg skriver i *Litteraturvitenskapelig leksikon* (2007) hvordan de tolker heltens feilgrep:

Dette ”feilgrepet” kan tolkes som å vise til det vilkårlige ved tilværelsen, men også bety at heltens moralske dømmekraft nødvendigvis er begrenset, slik mennesket i seg selv er begrenset. Selv det edle menneske som helten fremstiller, kjenner ikke den fulle rekkevidde av sine handlinger, men famler i blinde, og kommer nødvendigvis til kort overfor gudene, og heltens skjebne blir derfor nødvendigvis tragisk (Lothe, Refsum og Solberg 2007: 82).

Jeg mener at *hamartia*-begrepet kan overføres til forståelsen av Eva sin situasjon da hun skulle adoptere fra seg sønnen, men også i forhold til hvordan situasjonen utviklet seg i ettertid. Adopsjonen gjorde at Eva ble rammet av en stor sorg som fulgte henne gjennom resten av livet. Da avgjørelsen om adopsjonen skulle tas, var Eva svært ung, og manglet innsikt i hvordan dette kunne prege livet hennes. Hun forstod ikke på det tidspunktet hvor mye sønnen betydde for henne. Dømmekraften hennes var begrenset og ”hun styrtes (etter hvert) i ulykke”.

Etter at Eva hadde adoptert bort sønnen, beskriver hun seg selv som veldig lettet: ”De sa jeg kunne få en adresse, men jeg ville ikke det. Jeg var så lettet da jeg var kvitt ham. De runde kinnene, armene som grep i lufta. All gråten. Det gikk år før jeg tenkte på ham igjen, eller lot meg selv tenke på ham” (s. 131). Selv om Eva fremstiller seg selv som en dårlig mor og beskriver forholdet til sønnen som mislykket, får jeg en viss sympati for henne og det som kan synes som en eksistensiell krise. Som hun selv sier, var hun altfor ung da sønnen ble født, hun var selv bare et barn. Barnefaren var ikke involvert i livet til Eva og barnet, og det virker som at hun var veldig alene og ensom. Det kommer også fram at hun følte skam over å ha havnet i en situasjon som denne. Skammen over å ha født et barn i så ung alder uten å være i et stabilt forhold med barnets far, syntes å ta overhånd. Hun reagerte med sinne, og distanserte seg til det nyfødte barnet. Det er ikke vanskelig å forstå at Eva hadde det krevende

i denne situasjonen. Hun virket skremt over å ha ansvaret for et annet individ. Hun følte seg også utilpass i rollen som mor, det er en rolle hun ikke klarte å identifisere seg med, slik vi ser i sitatet under:

Jeg er ung. Jeg blir gammel når jeg holder barnet og det tas fotografier og barnet sitter på fanget mitt og det kjennes som om det går mange år hver natt, hver dag. Før jeg bestemmer meg for at jeg skal gi det fra meg. For det er ingenting ved det som gir mening, som jeg forstår (s. 56).

Eva følte seg gammel sammen med sønnen, og hun fant ingen mening i livet sammen med ham. Eva og barnet hadde en dårlig påvirkning på hverandre. Hun var umoden og følte aldri hverken morsinstinkt eller kjærlighet for barnet. Hun forteller at hun ”var ikke snill mot spedbarnet. Jeg var bare et barn selv og syntes ikke han var snill mot meg. Det var en ulykke at vi var sammen” (s. 57). Eva forteller at hun ville gi barnet fra seg med en gang, rett etter fødselen, men at foreldrene hennes hadde sagt at når hun først hadde fått ham og laget det sånn til for seg, da måtte hun ta ansvaret. Det virker som hun var mye overlatt til seg selv, sammen med barnet og redselen. Som vist i et tidligere sitat, forteller Eva at hun tror barnet ble redd henne. Mye tyder på at hun var like redd for ham.

Til de rundt seg gir hun inntrykk av at hun ikke savner sønnen, og i den grad hun snakker om ham, gir hun sterkt uttrykk for at hun forholder seg likegyldig til alt det som skjedde. Det er få som vet at hun har adoptert bort en sønn. Dette er hennes store private hemmelighet. Simon fikk heller ikke vite om barnet før noen år etter at de hadde giftet seg. Han reagerte med et voldsomt sinne, for han var dette en ting man ikke unnlot å fortelle hverandre. Eva derimot, tenkte at dette var en hendelse som tilhørte fortiden, og som hun ikke hadde noen plikt til å fortelle han om.

Jeg opplever det slik at Simon så Eva på en ny måte etter han fikk vite om adopsjonen. Dette kan derfor oppleves som et skjebnesvangert øyeblikk for ham også. Han mente at det å adoptere bort et barn sa veldig mye om Eva som person. Informasjonen førte også til at ekteskapet deres ble forandret, fordi de så denne saken på to helt forskjellige måter. Selv om Giddens vektlegger at et skjebnesvangert øyeblikk er koblet til valgsituasjoner der vi må ta en beslutning, sier han også at begrepet kan innebefatte øyeblikk eller situasjoner der vi mottar informasjon som forandrer livet vårt.

Simon prøvde å forklare for seg selv hvorfor Eva handlet slik hun gjorde, men han skjønnte likevel ingenting av det. En forklaring Simon kom med, var at Eva hadde vært deprimert. Men uansett mente han at en kvinne ikke kunne gi fra seg barnet sitt, og hvis hun

gjorde det, ville hun alltid ha et savn, og det savnet ville komme til uttrykk i anger og forsøk på å få barnet tilbake igjen. Jeg mener dette er veldig treffende for hvordan livet til Eva utviklet seg. Det er lett for en utenforstående å se at denne hendelsen har preget Eva på flere måter. Eva mener selv at hun bare er lettet over å ikke ha ansvaret lenger. Hun sier at hun ikke savner ham, og hun påstår at sønnen både var og er uviktig for henne. Likevel, innrømmer hun at hun av og til tenker på ham, og at hun ser ham forskjellige steder: "[...]det er mennesker jeg ser på en buss eller i en annen forsamling, menn på den alderen han må være nå, enkelte trekk jeg legger merke til, som gjør meg overbevist om at det må være ham" (s. 56). Etter hvert som Eva forteller mer om livet sitt, tyder mye på at hun likevel *er* preget av savnet etter sønnen. Som forrige sitat viser, ser det ut til at savnet fører til at hun "ser" sønnen ulike steder. Det er ikke sønnen hun ser i de ulike situasjonene, men det er opplagt at hun leter etter ham.

Eva pleide å trille turer med den ene datteren da hun var liten, og etter hvert begynte hun å legge merke til en gutt i nabolaget. Hun begynte å fantasere om at denne gutten var sønnen hennes. Det startet som tilfeldige møter, men etter hvert ble ikke møtene bare en tilfeldighet. Eva gikk forbi der gutten bodde, skolen han gikk på og hun vandret rastløst rundt på de samme stedene som hun visste han ofte befant seg. Gutten begynte å legge merke til henne, og Eva forteller at hun tror han opplevde henne som ubehagelig: "Når vi traff på hverandre, skyndte han seg alltid forbi" (s. 125). Det virker som at Eva ble helt besatt av denne gutten og av tanken om at han var sønnen hennes.

Jeg tenker at han var på samme alder som sønnen min, gutten jeg ga fra meg. Det er som en lek, der du hele tiden vet at du skaper ideen underveis, der du er klar over at det ikke er virkelig, men det har ingenting å si for illusjonen. Jeg likte den forestillingen om at han kunne vært sønnen min. Den ga meg en slags tilfredsstillelse (s. 123).

Som sitatet over viser, opplevde Eva en slags tilfredsstillelse ved tanken over at den fremmede gutten kunne være sønnen hennes. Ved å tenke at det var sønnen sin, fikk hun en bekreftelse på at han hadde det bra og at han hadde klart seg godt i livet. Dermed kunne hun legge bort litt av sin dårlige samvittighet, han hadde tross alt klart seg fint i livet, selv om hun hadde behandlet han dårlig som spedbarn og deretter adoptert ham bort. Men, som hun selv gjør oss oppmerksomme på, er hun klar over at hun befant seg i en fantasiverden og at hun hadde skapt en illusjon av sønnen. Det er tydelig at sønnen fortsatt er en stor del av henne og at hun er preget av både uro og rastløshet.

Gjennom hele livet oppfordret Simon henne til å oppsøke sønnen, noe hun selv ikke ville. Uenigheten førte til en stille kamp mellom henne og ektemannen. Etter mange år, da Eva har blitt godt voksen, dro hun likevel for å finne ham. Selv er hun usikker på hvorfor hun dro: ”Kanskje jeg gjorde det for Simons skyld, men det kan også ha vært for min egen. Jeg ville se hvem han var blitt, hva han ville si meg, om jeg hadde forårsaket noe, en skade” (s. 192). Vi ser altså at hun bryr seg om hvordan det har gått med ham, og hun er redd for at han ble skadet av månedene han bodde sammen med henne. Hun fant aldri sønnen og hun fortalte aldri Simon at hun hadde vært der. Eva beskriver selv at hun var lettet, men kanskje også, uten å kunne forklare det, skuffet.

Eva fremstår veldig ambivalent i forhold til sine følelser for, og minner om, sønnen. Foran ektemannen og omverdenen forsøker hun å få fram at hun ikke bryr seg noe særlig. Samtidig er det tydelig at hun er preget av en indre uro og et savn. Dette er noe hun selv reflekterer over i det hun husker tilbake på det som hendte. Som nevnt tidligere ble det tatt et fotografi av Eva og sønnen. Eva tror det er fra den dagen hun adopterte han bort. Fotografiet viser at sønnen sitter på fanget til Eva, og hun holder ham slik at han kan sitte oppreist. Eva beskriver fotografiet slik:

Jeg sitter strak i ryggen med babyen, spedbarnet balanserende på lårene som jeg har samlet, han holder hodet selv, han sitter på fanget mitt som om han virkelig kan sitte alene, men jeg støtter ham med begge hender, ellers ville han tydeligvis falle, han er ustø, men jeg holder ham med håndflatene parallelt, som om jeg holder en pakke, en sekk, hvis man fjernet barnet fra bildet, ville det bare se ut som jeg måler opp noe, viser tykkelse, bredde, det er ingen stolthet i uttrykket mitt, ingen glede. [...] Jeg leter i mitt eget ansiktsuttrykk fra den dagen, og synes jeg ser noe, er det dårlig samvittighet, skam? (s. 193-194).

Man kan skimte Eva sin ambivalens også i dette sitatet. Hun ser at hun ikke viser noen glede eller stolthet sammen med sønnen. Men hun oppfatter også uttrykk av noe som ligner dårlig samvittighet eller skam. Kanskje hun allerede da hadde dårlig samvittighet for å skulle gi sønnen fra seg. Det kan også være at skammen ble forsterket av å skulle adoptere ham bort. Hun var skamfull både over å ha født sønnen, i tillegg var hun skamfull over at hun ikke klarte å ta vare på ham.

Det ser ut til at den dårlige samvittigheten fulgte henne resten av livet, og utviklet seg til et stort savn. Et savn hun ikke visste hvordan hun skulle forholde seg til. På sine eldre dager begynte Eva å stelle graven til en ukjent gutt på en kirkegård som lå i nærheten. Det begynte med at hun la merke til et gravfølge. Senere la hun merke til graven, og etter å ha lest på gravstøtten så hun at det var en ung gutt som var gravlagt der. Hun fortsatte å legge merke

til graven og skjønnte at det aldri kom noen dit for å stelle den. I starten fjernet hun bare litt ugress, men så utviklet det seg til at det ble hun som holdt gravstedet ved like. Dette kan tolkes som at hun forsøker å kompensere for tapet av sønnen. Hun hadde et savn, og savnet ble mindre ved at hun stelte denne graven. Slik jeg forstår Eva, virker det som hun i løpet av livet har blitt rammet av en større og større skyldfølelse for at hun adopterte bort sønnen. Uvissheten om hvor han er og hvordan han har det, er noe hun alltid har tenkt mye på.

Det er mye som tyder på at adopsjonen har preget Eva i større grad enn hun selv tror. Hun har absolutt ikke glemt sønnen, noe hun også selv har blitt mer klar over etter som årene har gått. Sønnen forble en stor del av henne, selv om hun tidvis forsøkte å overbevise seg selv og andre, om noe annet. Når man ser tilbake på Evas liv, oppfatter jeg denne hendelsen som et av hennes viktigste veikryss. Livet hennes forandret seg, og det hadde nok tatt en annen retning hvis hun hadde valgt å beholde ham. Adopsjonen har forfulgt Eva hele livet, og den har preget hverdagen hennes. Den har ikke bare preget henne følelsesmessig, den har også preget forholdet hennes til Simon og døtrene. Eva fortalte aldri døtrene om det som skjedde, det har forblitt en hemmelighet. Senere i analysen skal jeg gå nærmere inn på hvordan jeg mener adopsjonen og hemmeligheten har preget forholdet Eva har til døtrene.

3.3 Simon

Det er vanskelig å gi en like detaljert analyse av hvordan Simon er preget av fortiden, siden det er Eva som forteller hans historie. Men gjennom det Eva forteller, får vi likevel vite mye om Simon sitt liv og det han har opplevd. Evas erindringer tilbake til det Simon har fortalt, utgjør grunnlaget som gjør at vi kan si at også Simon er preget av fortiden på ulike vis. Det er særlig erfaringene han får og gjør seg som barn, som får konsekvenser for de valgene han tar senere i livet. Man kan si at Simon har en kompleks og sammensatt bakgrunn. Han har vokst opp i en middels stor sentral-europeisk by under andre verdenskrig. Simon og familien var jøder og måtte gå i dekning under krigen for å overleve. Eva forteller svært detaljert om denne tiden basert på det Simon har fortalt henne tidligere:

Jeg husker noe Simon fortalte meg før han ble gammel, før denne irriterende tausheten, at et av de første inntrykkene han husket klart, var det slitte tregulvet i leiligheten der familien lå i dekning under annen verdenskrig, hvordan rommene var små som bokser med dører, et lekehus der det sjelden gikk an å leke (s. 21).

Skjulestedet beskrives som et lite og trangt sted. Simon sin familie levde der i flere måneder, og Simon har fortalt at stedet opplevdes som uutholdelig. Det var et ”oppbevaringssted han ikke holdt ut og var begynt å se på som en trussel, ettersom han sjelden merket noe til den egentlige trusselen” (s. 22). Simon var ti år på denne tiden og kranget mye med foreldrene og den yngre broren. Han hatet å være innestengt i de små rommene. Den begrensede handlingsfriheten var ingen god følelse for et barn som heller ville ut å leke, og som kanskje ikke forstod alt av det som foregikk rundt ham.

Giddens begrep om skjebnesvangre øyeblikk kan også knyttes til Simon. Man kan si at krigen var et skjebnesvangert øyeblikk for ham, for i det familien går i dekning blir hverdagen totalt forandret. I en samtale mellom Simon og tremenningen Irit Meyer, som Eva gjengir deler av, forteller Eva at: ”De snakket om tiden før, da de begge hadde vært barn og tilbrakte flere uker sammen på et feriested. Det var minner fra den tiden, og det å være barn de snakket om med mest glede, de frigjorde seg fra alle årene og fant tilbake til noe annet som de en gang må ha vært [...]” (s. 89). Simon gikk fra å ha en barndom med fine feriedager fylt av glede og lek, til en hverdag innesperret på et trangt og lite husrom med krigens brutaliteter utenfor veggene. Som jeg var inne på tidligere, sier Giddens at det også finnes skjebnesvangre øyeblikk i kollektivets felles historie (Giddens [1991] 1996: 136). Andre verdenskrig er et tydelig eksempel på dette. Krigen i seg selv, i tillegg til en rekke konkrete hendelser, er uttrykk for en tid der millioner av liv plutselig ble forvrent.

Simon tenkte lenge på muligheten for å rømme fra skjulestedet og en dag fikk han det til.

En tidlig kveld hadde han gått gjennom leilighetskomplekset som skjulestedet var en del av og ut i trappegangen [...]. Han hadde planlagt å gå helt ut, ned på gata, men stoppet likevel i oppgangen. Han satt i trappevinduet og betraktet mennesker nede på fortauet, det var sommer og kveld, folk var ute, alle hadde tilsynelatende satt ned farten på grunn av varmen fra kveldssola. [...] Han kjente hvordan noe av det stengselet av uro og usikkerhet som tilsynelatende hadde holdt ham avstengt fra gata utenfor, fra kamerater, skolen, fra fritidsaktiviteter, bare gå ned på en gate som denne, ble borte (s. 23-24).

Siden vi ikke får vite noe mer om flukten, annet enn at han stoppet i oppgangen og litt senere gikk ut på taket, tolker jeg det som at han kom inn til familien sin igjen. I denne situasjonen stod Simon overfor et mulig veikryss som kunne ha endret livsbanen hans. Han kunne gått ut av bygget der familiens skjulested var, men valgte å bli værende.

Å være stille var en absolutt nødvendighet for Simon og familien under krigen. Den minste lyd kunne avsløre gjemmestedet deres. Simon fortalte at ”begrensningene, å være stengt inne, preget alt de gjorde, alt følte innestengt, alt de tenkte, tegnet, skrev, og

forsøksvis lekte” (s. 23). Stillhet og taushet ble en betingelse for å overleve. Simon fortalte at ”tausheten var innebygget, del av et kretsløp innenfor disse rommene” (s. 23), og at familien fikk ”en dempet måte å bevege seg på som aldri senere slapp taket, men ble en del av dem, av kroppsspråket deres” (s. 22). Den lange tiden i stillhet preget forholdet Simon fikk til broren og foreldrene også etter krigens slutt.

Broren som han hadde delt stillheten med hele tiden de holdt til i skjulestedet, klarte han ikke å holde kontakten med. Samtalene deres var alltid korte og nølende. Som om de ikke kunne gi slipp på det eneste som hadde reddet dem, tausheten. Kontakten blir visket ut, det tar bare noen få år (s. 150).

Krigen ødela ikke bare deler av Simons oppvekst, den ødela også relasjonene til de gjenværende familiemedlemmene. Og etterhvert mistet Simon kontakten med de få familiemedlemmene som var igjen. Simons tap av familiemedlemmer under andre verdenskrig kan være med på å forklare hvorfor han reagerte så sterkt da han fikk vite at Eva hadde gitt fra seg et barn. For ham som satt med en stor sorg etter å ha mistet så mange han var glad i, var det uforståelig at Eva frivillig ville gi fra seg et barn. På denne måten fremstår ektefellene som klare kontraster, han som mistet sine nærmeste ufrivillig og hun som frivillig ga sønnen fra seg (Simönhjell 2012: 100-101).

Simon og Eva var forskjellige når det gjaldt å snakke om fortiden. Som vi har sett tidligere i oppgaven, ville ikke Eva snakke om vonde minner, hun ville glemme dem. Simon derimot, ville snakke med Eva om både hennes og sin egen fortid. Eva forteller at ”han fortalte meg igjen om oppveksten, skjulestedet, etter hvert repeterte han mange av detaljene, som om han ved å gjenta dem, holdt fast i dem” (s. 149). Det virker som at det var viktig for Simon å huske opplevelsene og minnene fra krigens dager. Kanskje det var hans måte å bearbeide de vonde minnene på. I *Modernitet og selvidentitet* ([1991] 1996) omtaler Giddens Jeanette Rainwaters bok *Self-Therapy* (1989). Behovet Simon hadde for å snakke om de vonde minnene kan knyttes til det Rainwater sier om selvterapi:

Selvterapi er først og fremst basert på vedvarende selvobservation. Hvert øyeblikk i livet, understreger Rainwater, er et ”nyt øyeblikk”, hvor individet kan spørge, ”hvad ønsker jeg selv?”. At leve hvert øyeblikk reflekterende på denne måte innebærer forøget bevidsthed om tanker, følelser og kroppslige sansninger. Bevidsthed skaper potensiell forandring og kan faktisk medføre forandring i og af sig selv (Rainwater 1989, omtalt i Giddens [1991] 1996: 89).

Ved å være bevisst på minnene fra krigen og snakke om dem, kunne Simon bidra til å skape forandring i seg selv. Jeg opplever at Simon ønsket å snakke om de vonde hendelsene fordi

han håpet at det skulle forbedre de vonde følelsene han satt igjen med. Men som jeg skal komme tilbake til, virker det som at det å snakke om fortiden fikk helt motsatt effekt for ham.

Det var en periode da Simon ville fortelle døtrene om familiens historie og den oppveksten han hadde hatt. I denne perioden fortalte han Eva mange nye ting om hendelsene og minnene fra krigen.

Han fortalte meg ting han aldri hadde sagt før, kanskje han ikke hadde husket det før. Det var akkurat som om han hadde fått tilgang til et annet rom, han gikk inn, kom ut igjen, han gikk inn og ut mellom fortiden og nåtiden. Men til slutt virket det som om han ikke kunne komme gjennom, noe ble stengt, åpenheten gikk gradvis over, han låste seg inne i seg selv (s. 149).

Før Simon låste seg helt inne i seg selv, gjenopptok han kontakten med tremenningen sin, Irit Meyer. Eva og Simon reiste til Berlin for å besøke henne, og Eva forteller at Simon var svært begeistret for tremenningen sin: "[...] han kan ikke få nok av henne og historiene hennes om familien og fortiden og alt det som er forsvunnet; han har fått navnet sitt tilbake, Shimon, sier hun, ansiktet hans forandrer seg mens vi er der, han glir inn i det gamle språket og historiene fra oppveksten" (s. 90). Ut i fra det Eva forteller, tolker jeg det som om Simon savnet familien sin og tiden før krigen. Som vi ser i sitatet, livnet han opp når han snakket om fortiden sammen med tremenningen. Og da Irit Meyer brukte hans opprinnelige navn og de snakket sammen på morsmålet, ble det som om Simon fant tilbake til en viktig del av seg selv. En del som han hadde gjemt bort i tiden etter han ble voksen og hadde emigrert til Norge.

Kwok-Bun beskriver i kapittelet "Both Sides, Now: Culture Contact, Hybridization and Cosmopolitanism" fem ulike strategier som kan oppstå og benyttes i kontakten mellom ulike kulturer (Kwok-Bun 2002: 191). Han tar for seg hva som skjer i ankomsten til en ny kultur, og hva som skjer i møtet mellom det ene og det andre. Kwok-Bun spør: "What [...] happens to one's identity, ethnicity, and culture as a consequence of migration or, more precisely, of transnationalism?" (Kwok-Bun 2002: 192). I et forsøk på å besvare dette spørsmålet foreslår, og beskriver, han fem strategier som kan oppstå eller benyttes i kulturmøter. Den kulturen man reiser fra kaller Kwok-Bun for "avreise-kultur" eller A, og den kulturen man kommer til kaller han for "ankomst-kultur" eller B (Kwok-Bun 2002: 193).

Det er særlig to av Kwok-Buns strategier som jeg mener er relevante i analysen av Simon, derfor vil jeg først og fremst trekke fram disse. Den ene strategien kaller Kwok-Bun for *veksling*, og han definerer strategien slik:

B is internalized by the person through socialization but will coexist, side by side, with A formerly residing inside the mind of the person, both now sufficiently compartmentalized, divided, kept separate. Individuals will retrieve A or B depending on the occasion and the presence of others (Kwok-Bun 2002: 193).

Kwok-Bun kaller disse personene for ”identity jugglers” (Kwok-Bun 2002: 193). Jeg mener at det mest karakteristiske for Simon er at han omvendte seg og la sin tidligere identitet vekk da han kom til Norge. Likevel ser vi at hans tidligere kultur fortsatt er en del av ham. Den tidligere identiteten og kulturen ligger for det meste skjult, men som vi så over da Eva og Simon besøkte Irit Meyer i Simons hjemland, gled han lett inn i det gamle språket og han likte å få sitt opprinnelige navn tilbake. Sammen med tremenningen, gjenfant Simon avreisekulturen som hadde vært glemt i lang tid.

Den neste strategien som er relevant å nevne, kaller Kwok-Bun for *konvertering* og denne strategien er, i følge ham selv, ”the most widely discussed, historically” (Kwok-Bun 2002: 193). Assimilering er et ofte anvendt begrep for det samme. ”The image here suggests a replacement or, more accurately, a displacement of A by B, usually because of a loss or negation of one culture by another because the person is by now uprooted and has buried his ”old self”, so to speak” (Kwok-Bun 2002: 193-194). Dette mener jeg er svært treffende sett i sammenheng med Simon, siden jeg oppfatter det slik at han la sitt ”tidligere jeg” til side for å tilegne seg en norsk identitet. Vi ser at det er svært lite representasjon av jødisk kultur i romanen, derfor virker det som han har lagt denne kulturen bak seg.

Marija likte å høre Simon lese. Han pleide å lese høyt for meg fra avisa. Han har alltid vært flink til å lese høyt. [...] Når han leste pleide hun å komme inn. [...] Og rettelser. Han har alltid hatt en besettelse når det gjelder å rette språk, han kom inn fra arbeidsværelset bare for å lese høyt en feil han hadde funnet i avisa.

Han rettet aldri på henne. Han visste godt hvordan det var å måtte mestre et fremmed språk. Det tok ham altfor mange år å legge vekk sin egen aksent, sine egne små språklige feil. Hun visste ikke det, at han heller ikke var herfra, fra denne byen, fra dette landet, at han også hadde hatt en aksent (s. 82).

Sitatet over er et godt eksempel på hvordan Simon har omvendt seg til et ”nytt jeg”, og lagt sitt ”tidligere jeg” vekk. Simon var perfektjonist når det gjaldt språk, og som sitatet viser, jobbet han hardt og lenge for å legge bort sine språklige feil. Likevel sa han aldri til Marija at han hadde vært i samme situasjon som henne. Og han fortalte henne aldri at han opprinnelig var fra et annet land. Ved å ikke fortelle om dette var det som om han alltid hadde vært norsk.

Selv om Simon la mye av sin tidligere historie bak seg da han flyttet til Norge og forsøkte å tilegne seg en norsk identitet, var han i en periode svært opptatt av å finne ut av hva som hadde skjedd med slektningene under krigen: ”Før tausheten var det fetteren som

opptok Simon, den unge fetteren, kanskje også tanten. Han ville ikke slå seg til ro med noe lenger, sa han, ikke før han visste hva som hadde skjedd med dem [...]” (s. 151). Med tiden fikk Simon svar på noen av spørsmålene om hva som hadde skjedd med slektningene, men det var mye som forble uvisst for ham. Minnene fra krigen ble værende i Simons bevissthet gjennom hele livet. Disse minnene kom blant annet til uttrykk i drømmene hans. Han var plaget av vonde drømmer, og det var særlig to drømmer som stadig vendte tilbake og aldri forsvant. Drømmene omhandlet Simon sin fetter. Simon kunne av og til ”se” fetteren når han var våken: ”Det hender Simon synes han ser fetteren når han er våken også, sier han, ser ham et eller annet sted, i en bakgrunn, i et hjørne i av sitt eget synsfelt, men når han prøver å snu seg, viskes han ut. Dette spøkelset. Denne inntrengerer” (s. 96).

I en periode var Simon svært deprimert. Eva forteller at depresjonen hadde sammenheng med at Simon fikk vite nye detaljer om hva som skjedde med slektningene under krigen. Hans nærmeste familie overlevde, men de fleste av slektningene og vennene ble sendt til konsentrasjonsleirer i løpet av krigsårene. Eva forteller at hun tror Simon følte skyld over å være i live. Jeg var inne på hvordan Simon hadde drømmer som kom tilbake med jevne mellomrom, og at drømmene etter hvert også viste seg i dagslyset: ”Forestillinger like klare og gjennomsiktige som dagslys, gjengivelser av hendelsene. De kommer stadig oftere når du er våken. Skjulestedet, innestengtheten, den lyttende stillheten. Trappeoppgangen” (s. 33). Følelsene og minnene fra krigen hang fortsatt igjen i Simons kropp, og det er tydelig at hendelsene hadde satt dype spor i ham. Eva mener at depresjonen og sorgen også viste seg fysisk: ”Jeg ser på Simon og tenker at uroen gjorde at han fikk det aldrende ansiktet mange år før tiden, pannebenet er markert med en tynn horisontal linje som jeg alltid har gått ut fra er et arr fra barndommen” (s. 38).

3.4 ”Den har utsikt mot et dystert landskap, alderdommen”

Vi ser at taushetstematikken er fremtredende på flere ulike plan i Simons liv. Han måtte være stille for å overleve krigen, han satt på hemmeligheter som ikke skulle snakkes om, og i romanens nåtid har han blitt helt taus.

Tausheten hans som kom gradvis over noen måneder, et halvt år. Han sier kanskje takk for maten eller ha det. Han er blitt formell som en hotellgjest, tilsynelatende kald som en tilfeldig passasjer du kommer borti på bussen. Bare en gang imellom ser jeg at han står og kikker ut av

vinduet eller smiler av noe han leser eller ser på tv, og jeg tenker at han er tilbake. Som om det virkelig er en reise bort han har foretatt. Men hvis jeg spør hva han ser på, hva som er morsomt, kikker han bare uforstående på meg (s. 16).

Det er mye som tyder på at Simon har utviklet demens. Han viser mange typiske kjennetegn for sykdommen. I sitatet over ser vi at han har fått sviktet språkfunksjon, adferden hans er endret, han virker fjern og uforstående. Jeg har også nevnt hvordan Simon i perioder var deprimert, og depresjon er noe som ofte settes i sammenheng med utviklingen av demens. Simon er også svært rastløs, og av og til forsvinner han for Eva.

Da jeg kommer for å hente ham, sier de at han sitter inne i stua. Skamfull går jeg inn i dette huset, gjennom gangen hos fremmede. Han sitter som i et selskap, et hyggelig besøk, men i denne improviserte sammenkomsten, dette selskapet, er det ingen som kjenner ham. De følger oss med øynene, mor, far og to barn, barna er fremdeles i pysjamas. Han sitter i sofaen med en katt i fanget. Han stryker den over ryggen og nikker til meg som om dette er noe vi ofte gjør (s. 207).

Selv om Simon viser mange kjennetegn på demens, er det flere anmeldere av romanen som stiller spørsmål omkring hans taushet. ”Er det utelukkende demens som lukker ham inne?”, spør Leif Ekle fra NRK (Ekle 2011). Vidar Kvalshaug fra Aftenposten skriver at: ”Simon er i ferd med å forsvinne inn i demensens mørke. Forfatteren sår tvil om det virkelig er glemmesykdom eller jernvilje til ikke å ville huske” (Kvalshaug 2011). Også Simonhjell stiller seg undrende til hva som forårsaker Simon sin taushet: ”Er det aldriingsprosessane som gjer at han har slutta å snakke, eller er tagnaden komen som eit resultat av den tidlegare forteiinga?” (Simonhjell 2012: 106). Det er tydelig at det som går igjen i anmeldelsene er spenningen mellom utviklingen av Simon sin demens, og ønsket om å straffe Eva for at hun ikke har latt ham prate om sin egen familiehistorie.

Eva stiller selv spørsmålsteget rundt Simons taushet: ”Det kjennes som noe han har bestemt seg for, noe han har valgt av fri vilje. At han har lukket meg ute, oss alle ute” (s. 122). Som sett, kan man stille mange spørsmål rundt Simon sin taushet, men selv om tausheten kan leses på flere ulike måter, leser jeg den hovedsakelig som aldersforfall og demensens realitet. Selv om romanen legger opp til ulike tolkninger rundt dette, mener jeg at den også konkluderer med at Simon har blitt gammel og dement: ”Legen, en av hans yngre kollegaer, sier at han ganske enkelt er blitt gammel” (s.16). *Likevel* stiller Eva seg undrende til Simon sin utvikling.

Slik situasjonen er i romanens nåtid, oppholder Simon seg på et dagsenter to dager i uka. Eva rådførte seg om Simon sin tilstand med en av pleierne på dagsenteret: ”Det er

kanskje ingen klassisk demens, sa hun. Og det er bare du som kan avgjøre hvem han er blitt, om dette er ham” (s. 41). Jeg opplever at Eva ble enda mer i tvil etter dette. Hun ble i tillegg usikker rundt hvem Simon *egentlig* er og hvem han *har* vært: ”Det er opp til meg nå å trekke grensene mellom dette forventede og noe annet. Noe annet – som et slags ødeland der personligheten strykes ut. Dette kan ikke regnes ut. Jeg skal tolke ham som et gjenstridig dikt” (s. 41).

Døtrene vil at Eva skal søke om fulltids plass for Simon på et sykehjem. De mener han har blitt for gammel til å bo hjemme. Jeg opplever at dette er et sårt tema for Eva: ”Søknaden hun ga meg ligger fortsatt på gangbordet. Søknaden om opphold, oppbevaring for Simon. Et sted han kan bo. Et såkalt hjem for eldre. Hun vil ikke lenger at han skal bo sammen med meg” (s. 31). Dette kan tolkes som nok et skjebnesvangert øyeblikk for Eva. Hun er svært usikker på hva hun skal gjøre. Å ha Simon boende hjemme begynner å bli problematisk, men det vil også bli en stor forandring i livet til Eva hvis Simon flytter til et sykehjem.

Etternavn står det, vennligst benytt blokkbokstaver. Jeg setter en prikk på arket, den er blå. Synes jeg hører Simon som puster ut. Før pustet han ofte på den måten når han ville si noe, som et sukk for å samle kraft. Men han er ikke her. Det er min egen pust jeg hører. Jeg ser på pennen, hånden min som holder den (s. 128).

Eva klarer ikke å fylle ut skjemaet. Beslutningen vil, som sagt, få konsekvenser for både hennes eget og Simons fremtidige liv. Hun bekymrer seg over valget som må tas:

Jeg er lært opp til å bekymre meg. Det er viktig å kle på seg, gå på do, spise, drikke, prate. Uansett hvor vondt det gjør, alt det andre. Du vil bekymre deg, sa Simon. Han sa det, før. Alltid litt ertende. Jeg skulle ønske han ville si det nå. At jeg bekymrer meg for mye, at dette likevel ikke er så viktig, bare en fase vi skal gjennom (s. 26).

Eva bekymrer seg for valget og deres fremtidige liv, mens datteren bekymrer seg over den situasjonen som er i romanens nåtid: ”Mamma, sa Helena i telefonen. Jeg bekymrer meg sånn for dere, deg og pappa” (s. 32).

Søknaden er viktig gjennom hele romanen. Som leser blir vi introdusert for søknaden og det vanskelige valget nokså tidlig i romanen, men i og med at Eva utsetter å fylle den ut, blir den med oss helt til romanens slutt. ”Jeg vet jeg bør vurdere søknaden. Helena har minnet meg på det, men jeg utsetter det”, forteller Eva (s. 41). Eva sliter med dette vanskelige valget og hun unnskylder seg overfor døtrene med at hun glemmer å fylle den ut. Innerst inne har hun det ikke godt med seg selv, hun blir nærmest dårlig av at hun ikke klarer å ta en avgjørelse: ”Jeg har begynt å fylle det ut, jeg har lagt det fra meg igjen. Det gjør meg litt

nummen, kvalm, jeg kjenner alltid at jeg skal på do når jeg tar det fram. Nervøsiteten gjør at jeg må på do” (s. 132). Vi får ikke vite om Eva noen gang fyller ut søknaden, det blir et ubesvart spørsmål. Men jeg aner en utvikling hos Eva. Hun går fra å være i tvil om Simons taushet og tilstand, til å få større forståelse for at han har blitt gammel, slik jeg tolker henne.

Jeg så han var gammel, det var helt tydelig nå, jeg la merke til det på samme måte som man kan se at folk er blitt våte i regnet eller at de har glemt å kneppe noen knapper i en skjorte. Det føles like forbigående viktig når jeg registrerer det hos ham. Selv om det ikke er sånn. Og jeg tenkte: jeg må innse at det ikke er forbigående. Han kommer ikke til å legge alderdommen fra seg (s. 154).

3.5 ”Mamma, var det noe mer du ville si?”

Det er hendelser fra fortiden som Eva og Simon ikke snakker med andre om. Hendelser de ikke engang vil at døtrene skal få vite om. De har hver sin hemmelighet som bare den andre vet om. Eva og Simon har ikke fortalt døtrene om hverken sønnen som Eva adopterte bort, eller om Simon sin fortid, familiehistorie og oppveksten under andre verdenskrig. Om Simon sin fortid, sier Eva: ”Det var bare jeg som visste. Ikke barna. Jeg har ikke fortalt dem det, om solformørkelsen. Om slektningene, alle menneskene fra fortiden hans som er borte” (s. 34).

I starten av ekteskapet og mens døtrene var små, var Eva og Simon enige om å ikke fortelle dem om fortidens hemmeligheter. Særlig Eva ville skåne de små jentene for de grusomme historiene. Med årene forandret Simon mening. Han syntes at de skulle snakke med døtrene og fortelle dem alt. Simon ville inkludere døtrene i familiens historie og fortid, og argumenterte med at de uansett kom til å spørre om dette selv, etter hvert. Eva ville fortsatt holde døtrene utenfor ”dette mørket”, som hun selv kalte det. Hun mente at de ikke kom til å forstå noe av det. Her er det tydelig at det er den beskyttende morsrollen som trer frem. Eva ville skåne døtrene sine. Hun ville bare det beste for dem. Tiden gikk og hemmelighetene forble hemmelige.

Psykolog og familieterapeut, Wencke Seltzer, skriver i boken *Familiehemmeligheter: tause fortellinger fra terapirommet* (2003) om hvordan familiehemmeligheter i visse tilfeller kan føre til psykiske problemer. Seltzer vektlegger at de fleste familier har sine hemmeligheter, men at de taushetsbelagte temaene varierer i stor grad. Noen av temaene er så følelsesladde og forbundet med skam, skyld og mindreverd at de enten bevisst hemmeligholdes, eller ubevisst legges lokk på (Seltzer 2003: 13-15). Jeg tror at Seltzers poeng kan utvide forståelsen av hvorfor Eva ikke ville fortelle døtrene om adopsjonen og

Simon sin fortid. Som jeg har vært inne på tidligere, var disse hemmelighetene sterkt forbundet med skam og skyld for Eva, og jeg tenker at hun ikke ville inkludere døtrene i denne delen av livet sitt. Hun ville ikke inkludere døtrene i skammen. Det virker som at Eva var redd for døtrenes reaksjon. Hun var redd for hva som kunne skje når hemmelighetene kom til overflaten, og hvordan døtrene kom til å tenke om henne når de fikk vite at hun har gitt fra seg en sønn, deres halvbror. Når det gjelder Simon sin fortid, var hovedargumentet til Eva at hun ville skåne døtrene for de mørke historiene, og at hun ikke ville la døtrene bli en del av hans fortid.

Senere, da jentene var i tenårene, ville de vite ting om oss, de lurte på hvorfor vi aldri besøkte slektningene hans. Det er overraskende enkelt å ikke si noe, ikke fortelle, forbli taus. Jeg ville ikke være en del av det. At jentene skulle være en del av det. Vi sa det hadde vært en liten familie, vi sa ingenting om broren som Simon hadde mistet kontakten med, vi nevnte at foreldrene hans hadde vært gamle, de var borte nå. Som jo også var sant. Foreldrene hans var gamle allerede rett etter krigen (s. 37).

Som det kommer frem i sitatet over, begynte døtrene å spørre om foreldrenes historie da de ble tenåringer. Men, ikke engang da døtrene på eget initiativ spurte om foreldrenes fortid, ville Eva og Simon fortelle hemmelighetene. Siden døtrene selv tok opp temaet, hadde Eva og Simon en fin mulighet til å fortelle dem om familiehistorien. Jeg ser på dette som et mulig veikryss for Eva og Simon, i tråd med det Giddens sier om skjebnesvangre øyeblikk. Her stod de overfor to valg. De kunne fortelle døtrene alt eller de kunne leve som før, med hemmelighetene sine. De valgte det siste, og alt forble som før.

Seltzer sier at barn blir sterkt preget av familiestrukturen som de vokser opp i. Fra barn er små, er de eksperter til å lese stemninger, plukke opp hva som ikke skal snakkes om eller hva som ikke kan vises frem. ”De tause temaene har [...] det til felles at de blokkerer for fri flyt av kommunikasjon. [...] Tause fortellinger kan være destruktive i seg selv, fordi de hemmer dialog og mulighet til å dele høyst menneskelige temaer med andre” (Seltzer 2003: 14). Jeg oppfatter at døtrene til Eva og Simon sannsynligvis har hatt en følelse av at det har vært noe som foreldrene ikke har fortalt dem om. Dette kommer blant annet frem i en ordveksling mellom Eva og Helena:

Jeg prøver alltid å gjette hva du tenker på, mamma.
Gjør du? sier jeg. Jeg snakker jo hele tiden.
Nei, sier hun. Du gjør ikke det (s. 100).

Vi ser at Helena la merke til at moren var veldig tankefull. Men, ikke før Eva og Simon sa opp hushjelpen, Marija, ble hemmelighetene et problem.

Det var Simon som ringte og fortalte dem det, døtrene våre, at vi hadde avsluttet arbeidsforholdet med Marija. Han sa det på den måten. Han kunne være litt klossete når han ville uttrykke ting, litt uforsiktig. Det var en uheldig måte å formulere det på. Bare det i seg selv må ha provosert dem. At han snakket på den måten om henne, om å *måtte la henne gå* (s. 45).

Da døtrene fikk vite om oppsigelsen av Marija, krevde de å få en forklaring. De hadde også fått et godt forhold til henne, og stilte seg uforstående til hvorfor foreldrene måtte si henne opp. De reagerte med sinne og irritasjon, og de ville vite *hvorfor* foreldrene måtte la Marija gå. Siden døtrene ikke visste noe om farens bakgrunn, kunne de heller ikke få noen forståelig forklaring fra foreldrene.

Eva og Simon skulle feire bryllupsdagen sin kort tid etter oppsigelsen av Marija. Døtrene valgte å ikke møte opp. Det virker som de ville straffe foreldrene sine, for at de sa opp Marija, som de alle hadde blitt så glad i. De mente foreldrene hadde handlet svært urettferdig, og det kan se ut som at foreldrenes fortielse har gjort døtrene til bitre og hevngjerrige personer. Når Eva tenker tilbake på alle disse minnene, ser hun flere trekk ved døtrene som minner om henne selv og Simon, dette gjelder særlig Helena, den yngste datteren: ”Jeg ser oss i henne. Alt vi har vært redd for, feigheten vår, den er blitt synlig i henne. Unnvikelsen, tausheten” (s. 46). Eva forteller også om hvordan hun opplever Helena som skjør, og forteller videre at Helena var redd som liten. Redd for vannet, for loftet og for mørket. Eva utdyper:

Kanskje det kommer av redselen hun har overtatt uten å egentlig vite hva hun er redd for, ikke kunne vite. En gang må jeg ha tenkt at det ville beskytte henne. Å ikke vite, at det ville gjøre henne, gjøre dem, tryggere. Men når jeg ser på henne nå, tenker jeg at det har virket motsatt. Kanskje er det sånn, at det man aner skremmer mer enn noe man blir fortalt. Det uskarpe, navnløse gjenferdet (s. 100-101).

Det virker som at Eva har fått mer innsikt med tiden. Vi ser i sitatet at hun reflekterer over hva det har betydd for døtrene at de ikke har fått innsyn i familiehemmelighetene. Hun innser at det ikke har vært riktig å holde alt hemmelig for dem, og at det kanskje har virket mot sin hensikt. Det er sjelden at noen bevisst skader andre med å unnlate å fortelle om ting, det handler mer om at det dannes fastlåste mønstre som man ikke kommer seg ut av, sier Seltzer (Seltzer 2003). Sett i sammenheng med hva Eva tenker, kan Seltzers poeng virke forklarende. Eva sier: ”Vi ventet så lenge med å fortelle det. Jeg tror vi ventet for lenge. På et tidspunkt

var det blitt for sent” (s. 38). Det virker som at Eva og Simon kjørte seg fast i et fastlåst mønster, som de ikke kom seg ut av, selv om de hadde muligheten.

Som jeg nå har redegjort for, dreier romanen seg i stor grad om en familie der taushet og fortielse har preget hverdagen i mange år. Slik jeg tolker Eva og Simon valgte de tausheten som en strategi for å bevare samhörigheten og fellesskapet innad i familien. Utenfra ser dette merkelig ut, siden de i utgangspunktet ikke har noen god grunn til at dette skal være hemmelig. Tausheten ser også ut til å ha en motsatt effekt enn det de hadde ønsket. De ønsket å holde familien tett og samlet, men resultatet ble at det oppstod en avstand til døtrene.

3.6 Eva – selvidentitet og dialog med tiden

Tidligere gjorde jeg rede for at Simon ble rammet av demens og at han gradvis trakk seg inn i seg selv og ble helt taus. Simons demens er vanskelig for Eva og hun beskriver følelsen slik: ”Det kjennes som om han er i et annet hus, et sted jeg ikke slipper inn [...]” (s. 123). Eva føler at hun ikke får kontakt med Simon lengre. Det er som om han har forsvunnet inn i seg selv og hun har blitt igjen på utsiden. Dette opplever hun som ensomt og vanskelig. Hun gir uttrykk for at mye av henne selv også forsvant på et vis, i det Simon ble taus. Følelsen Eva har av at hun mister mye av seg selv, mener jeg kan sees i sammenheng med det Giddens sier om tillit. Giddens legger vekt på hvordan tillit fra tidlig av innebærer en erfaringsmessig *gjensidighet* (Giddens [1990] 1997: 72). Han beskriver hvordan spedbarnet lærer å stole på omsorgspersonenes konstante omtanke og tilstedeværelse. Samtidig lærer barnet at det må ha kontroll over sine egne drifter på måter som omsorgspersonene godtar. Barnet lærer også at omsorgspersonene forventer punktlighet og troverdighet av barnet i dets egen atferd og oppførsel (Giddens [1990] 1997: 72). Videre sier han at tillit og følelse av ting og personers kontinuitet forblir knyttet til hverandre hos den voksne personlighet.

Tillit til andre er et vedvarende og tilbakevendende psykologisk behov. Det å hente selvtillit fra andres pålitelighet eller integritet, er en form for emosjonell gjenetablering som følger med opplevelsen av kjente sosiale og materielle omgivelser. Ontologisk sikkerhet og rutine er intimt forbundet gjennom vanens uavvendelige virkning. [...] Det forutsigelige ved hverdagens (tilsynelatende) små rutiner er nært knyttet til en følelse av psykologisk sikkerhet. Når slike rutiner av en eller annen grunn bryter sammen, strømmer angsten på, og selv svært fasttømrede sider ved individets personlighet kan bli skrelt av og endret (Giddens [1990]1997: 74).

Jeg oppfatter det slik at Simon sin sykdom har vært med på å påvirke hvordan Eva ser på seg selv. På et tidspunkt virker Eva svært usikker på seg selv og alt rundt seg. Hun forteller: ”Jeg setter meg i en av hagestolene på terrassen. Jeg tar en pastill, den virker underlig substansløs, den minner ikke om noe jeg har smakt før” (s. 32). Jeg tolker dette sitatet som at Eva føler seg tom innvendig og at dette er en følelse hun ikke har kjent før. Opphavet til denne tomme følelsen mener jeg kan koples til sistnevnte sitat fra Giddens. Eva og Simon levde hele livet sammen, og da han ble syk, ble hverdagen og ekteskapet deres forandret. Deres forutsigelige hverdag var preget av rutiner som ga begge en følelse av psykologisk sikkerhet. Da hverdagen ble endret og rutinene forsvant, kan man tenke seg at det fikk følger for Evas syn på seg selv.

Selv om Simon fortsatt er fysisk tilstede, har mye av ham forsvunnet, og Eva føler hun har mistet den personen som har stått henne nærmest i alle år. ”Det mennesket jeg har vært nærmest, utenom barna mine, er Simon”, forteller Eva (s. 172). Flere steder i romanen antyder Eva at hun og Simon ikke har hatt så mange venner i løpet av livet. Omgangskretsen har vært begrenset til arbeidskolleger, og ekteparet har vært alene med hverandre. Eva forteller at i begynnelsen av forholdet var det godt at det bare var henne og Simon, men slik jeg oppfatter henne ble Eva mer og mer ensom med tiden. Ensomheten ser vi blant annet i dette sitatet: ”[...] jeg ønsker å være en del av noe, jeg har hele tiden denne følelsen av å stå utenfor, stå på utsiden. [...] Det har hendt at vi har hatt kontakt med noen kollegaer, i perioder, en og annen ferie med bekjente. Det er lenge siden” (s. 12-13).

I boken *Savnet fellesskap* ([2000] 2000) diskuterer Bauman endringene i det vi forbinder med fellesskap, og han sier at endringene er et trekk ved det senmoderne samfunnet.

Moderniteten gjorde slutt på det gamle stamme- og jordbrukssamfunnet og skapte nye former for fellesskap. Nå ser det ut til at også disse skal støpes om. Det gjelder både familie og arbeidsfellesskap, lokalsamfunn, organisasjoner og bevegelser – som nå underkastes lovene om midlertidighet, flyktighet og noen ganger likegyldighet (Bauman [2000] 2000: 13).

Vi ser i sitatet at Bauman beskriver relasjonene i det senmoderne samfunnet som både midlertidige, flyktige og likegyldige. Bauman mener at de nye formene for fellesskap er av en ny type enten det er snakk om ”personlig vennekrets, nære relasjoner, gode kollegaer, spennende samarbeid, frodige nettverk, samlende særinteresser eller tette utgrupper” (Bauman [2000] 2000: 14). I denne sammenhengen kan Eva og Simon, til en viss grad, sees som representanter for det senmoderne mennesket. De lever riktignok sammen i et ekteskap,

men de har en liten vennekrets. De har levd nokså ensomt de to, uten om omgangen de har hatt med døtrene sine. Men etter at døtrene ble voksne, har de mindre og mindre kontakt med dem også. Forholdene de har hatt til andre mennesker gjennom livet, har vært korte og preget av flyktighet. Tomhetsfølelsen som Eva føler, går igjen i beskrivelser av det senmoderne mennesket. Slik jeg tolker det Eva forteller, har hun vært mye ensom og alene gjennom hele livet. De personene hun har knyttet et vennskapsbånd til, Marija og Simon, har hun mistet. Og nå på sine eldre dager virker det som at ensomhetsfølelsen har blitt overveldende for henne. Mye tyder på at Eva har hatt et savn etter noe i lang tid, men da Simon forsvant fra henne, ble ensomheten og savnet forsterket.

Ut i fra det Eva forteller, tolker jeg at det fremdeles er kjærlighet mellom henne og Simon. Selv om ekteskapet har blitt komplisert i form av at Eva nærmest har blitt Simons forsørger, betyr de fortsatt mye for hverandre. Men gjennom teksten kommer det også godt fram at Eva synes ekteskapet har blitt langt fra uproblematisk. En gang ble Simon borte for henne:

Du må ikke gå fra meg, sa jeg. Simon smilte. Jeg hadde lyst til å slå. Jeg hadde lyst til å slå noe eller noen. Jeg er så sliten, sa jeg. Han la hånden på håndbaken min, strøk over så fort at det kunne være han bare kom borti den. Jeg så på hånden min, på ham. Han smilte, men han så på meg (s. 210).

Vi ser at Simon sin sykdom har begynt å irritere Eva, og hun føler sinne og irritasjon. Jeg tror irritasjonen kommer av det sterke savnet etter ektemannen og det ekteskapet de en gang hadde. Savnet hun føler, kommer tydelig fram da Eva ikke er sikker på om Simon *strøk* over hånden hennes eller om han bare *kom borti* den. Hun ønsker nok at han strøk henne over hånden, så det er det hun velger å tro.

Ved første gjennomlesning av romanen er førsteinntrykket av Eva og Simons ekteskap at de ikke har hatt det så bra sammen. Leseren blir frustrert over hvor dårlig kommunikasjonen dem i mellom virker å ha vært. Ved nærmere lesning får man likevel en annen oppfatning. Som jeg har nevnt tidligere, vet Eva påfallende mye om Simon sitt liv. Det tyder på at de må ha snakket mye sammen. I tillegg forteller Eva om hvor mye hun savner samtalene deres. Hun savner samtalene de hadde i bilen etter endt arbeidsdag: ”I bilen lyttet vi på klassisk musikk, snakket sammen om dagen som hadde gått” (s.12). Og hun savner alt han pleide å fortelle henne: ”Nå som jeg ikke slipper inn, lengter jeg bare etter at han skal fortelle, hva som helst, jeg ville lyttet” (s. 159). I tillegg til samtalene, savner hun også den fysiske nærheten:

Jeg elsket det når vi var sammen, bare å ligge å vente på ham i senga, høre ham komme opp trappa, kanskje jeg slo av lyset og merket at han kom inn i rommet, jeg savner ham. Det er ikke så lenge siden vi var sammen på den måten, men nå som han har stengt meg ute, er det umulig (s. 63).

Jeg tolker Evas savn og lengsel som at de har betydd svært mye for hverandre gjennom livet, og jeg mener romanen dreier seg om en klassisk fremstilling av kjærligheten. Eva skildrer et ekteskap som startet med lidenskap og forelskelse, følelser som fortsatte å vare.

I *Modernitetens konsekvenser* skriver Giddens blant annet om tillit og personlig identitet.

Tillit på det personlige plan blir et prosjekt det skal ”arbeides med” av de involverte parter, og krever at *individet åpner seg for den andre*. Der tilliten ikke kan kontrolleres av fastlagte normative koder, må den *vinnes*, og måten å gjøre dette på er å utvise varme og åpenhet. Vår spesielle opptatthet av ”forhold”, i den betydning dette ordet nå har fått, er et talende uttrykk for dette fenomenet. Forhold er bånd basert på tillit, hvor tilliten ikke er noe som er gitt på forhånd, men noe som må opparbeides gjennom *en gjensidig prosess av selv-avsløring* (Giddens [1990] 1997: 90).

Forholdet mellom Eva og Simon mener jeg leder tankene mot et slikt forhold som Giddens beskriver. Selv om de ikke har snakket til andre om hverandres fortid, har de snakket mye med hverandre. De har åpnet seg opp for hverandre.

Jeg har vært inne på hvordan Eva føler at hun mister mye av seg selv, og at hun føler seg tom innvendig da Simon forsvinner inn i seg selv. Eva kjenner på en tomhetsfølelse som hun ikke har kjent tidligere. Samtidig forteller hun flere steder at hun aldri har følt seg helt vel med seg selv. Hun har ikke følt seg helt tilfreds med sin egen kropp, og rollen som lektor har hun heller ikke identifisert seg med. Om arbeidet sitt sier hun:

Jeg pleide å se ut i klasserommet på elevene, jeg kunne høre mine egne skritt i gangene og tenke at tiden gikk, og min egen unnskyldning for å bli der virket stadig mindre rasjonell. Likevel hang jeg fast ved denne identiteten. Jeg var lærer, lektor. Det var det jeg kledde meg som, beveget meg som, rollen bestemte ordforrådet mitt, begrensningene mine (s. 12)

Eva ble altså ikke drevet av en indre motivasjon i arbeidet sitt. Hun hang fast ved et yrke hun en gang har valgt, selv om hun følte at rollen og arbeidet begrenset henne. Det er tydelig at det er noe som forandret seg i Eva da Simon sluttet å snakke, samtidig er det flere ting i teksten som tyder på at Eva alltid har vært preget av en usikkerhet og et mishag. Eva uttrykker flere steder en usikkerhet rundt seg selv og sin egen rolle i verden.

Jeg våkner brått. Jeg må ha sovnet i stolen her, og nå har jeg den tunge følelsen jeg noen ganger får når jeg sovner om ettermiddagen, som om noe eksistensielt, grunnleggende har kommet opp til overflaten og ligger like under, i ferd med å nå bevisstheten. Men det eneste jeg kjenner er tristhet. Og jeg klarer ikke å få tak i det som nesten ble klart for meg idet jeg holdt på å våkne, dermed er det heller ingenting jeg kan gjøre med det, ingen måte å få det til å forsvinne igjen (s. 84).

I *Tankevaser* skriver Andersen at ”litteraturen viser ulike livsstrategier i møte med ”de store fortellingenes” sammenbrudd” (Andersen 2003: 37). Den ene strategien kaller han for ”spillermodellen”, og denne mener jeg at kan være relevant i sammenheng med en analyse av Eva. Andersen beskriver spillermodellen slik: ”Den går ut på å leve som en skuespiller på scenen. Subjektet omgjør sitt liv til en permanent posering for ”publikum” eller omverden. Livet er ikke styrt av bakenforliggende ideer, men av ”blikket fra salen” (Andersen 2003: 37). Jeg opplever at Eva ofte handler ut i fra hvordan hun tror andre mener at hun *bør* handle. Hun forteller også om at hun føler at hun har ”et blikk” på seg, slik vi ser i dette sitatet:

Da jeg gikk fra ham i morges på dagsenteret, hadde jeg lyst til å ta hånden hans og kjenne, jeg hadde en idé om at hvis jeg holdt den akkurat sånn, ville det være som et ubrytelig bånd, ikke hud og bein, men en annen berøring, den andre berøringen, den som alltid har vært der. Før tausheten. Men jeg hadde problemer med å ta hånden hans, jeg klarte det ikke fordi jeg var redd for å bli sett eller for å se meg selv på denne måten. Kanskje det er bare jeg som føler dette blikket på oss (s. 21).

Man kan si at Eva har gjennomgått en utvikling. Gjennom store deler av livet var det hovedsakelig hun som ville fortrenge fortiden, mens Simon ville fortelle. Men noe forandret seg. Nå har det blitt Eva som *trenger* å fortelle denne historien. Ikke bare fortelle om ”hemmelighetene”, men hun trenger å fortelle hele deres livshistorie. Kanskje dette tyder på at hun har innsett at det ikke var så lurt å fortrenge fortiden likevel. Vi har sett at hun forsøker å forskyve viktige hendelser fra fortiden vekk fra bevisstheten, men at de likevel blir liggende og påvirke henne i nåtiden. Nå har hun innsett at hun trenger å fortelle hele historien.

Et av Rainwaters poeng, som nevnes i Giddens *Modernitet og selvidentitet*, er at ”kunsten ”at være tilstede” i nu’et genererer en selvforståelse, der er nødvendig for at kunne planlægge fremsynet og være i stand til at konstruere en livsbane, som stemmer overens med ens inderste ønsker” (Giddens [1991] 1996: 90). I sammenheng med en selvrealiseringsprosess, sier Rainwater, er individets refleksivitet helt avgjørende. Og det er individet selv som må reflektere over sitt livs utviklingsforløp. Dette kan blant annet gjøres gjennom en dagbok eller en selvbiografi. ”Selvbiografiens viktigste funktion er, at den skal hjelpe én til at legge fortiden bak sig”, i følge Rainwater (Giddens [1991] 1996: 90). Ved å

rekonstruere fortiden går man i en ”dialog med tiden”, en prosess der man identifiserer vanskelige hendelser og kommer overens med dem. Jeg mener at det er akkurat dette Eva gjør i denne romanen. Hun erindrer tilbake på vanskelige hendelser i fortiden for å forsøke å forene seg med dem, for så å kunne gå videre i livet.

3.7 ”Ingen ting har åpenbart seg”

Det er mange ulike teorier som omhandler den religiøse utviklingen i verden, og det er uenighet blant forskere om verden blir mer eller mindre religiøs. Også i Norge er dette en aktuell diskusjon. I *Religion i dagens Norge* diskuteres endringer som kan ses i nordmenns religiøse liv (Botvar og Schmidt [red.] 2010). Boken er klar på at sentrale moderniseringsprosesser peker i retning av svekket religiøsitet hos den norske befolkning. Likevel hevdes det at den klassiske sekulariseringstesen som forventer at religionen vil miste sin betydning i takt med moderniseringens utvikling, er på vei ut (Botvar og Schmidt [red.] 2010: 9).

Sekulariseringsperspektivet har stått sterkt i lang tid, men denne oppfatningen er nå svekket. Sosiologen Ulrich Beck er en av de som understreker dette: ”The return of the religions at the beginning of the twenty-first century breaks with the conventional wisdom that has prevailed for the past two hundred years up to the 1970s” (Beck [2008] 2010: 19-20). Beck hevder at sekulariseringsteoriene har basert seg på to feilaktige antakelser: ”first, that modernization as it emerged in the European context [...] is a *universal* process which leads to similar developments all over the world; and, second, secularization is *inseparable* from modernization and is as irresistible” (Beck [2008] 2010: 21). Beck foreslår et annet alternativ: ”a non-linear theory of modernization and secularization” (Beck [2008] 2010: 39). Dette tredje alternativet, som går ut på at det finnes flere ulike moderniteter og flere ulike sosialiseringer, mener Beck at har blitt et utbredt standpunkt blant dagens religionssosiologer.

Secularization theory is not completely false; it assumes different forms in different contexts – it means one thing in Western Europe and another in Eastern Europe, one thing in Latin America and another in Asia, Africa and in Turkey or Iran. [...] Even within the United States, as in Western Europe, there are multiple secularizations rather than just one (Beck [2008] 2010: 39).

Beck oppgir ikke sekulariseringsteoriene helt, men han poengterer at de har ulike følger i ulike kontekster. Det er også trolig at det eksisterer ulike holdninger til den sekulære stat i multikulturelle Norge (Andersen 2013: 247).

Dagens samfunn er svært sammensatt og komplisert, og i følge Botvar må det flere teorier til hvis man ønsker å fange opp alt som skjer på det religiøse området (Botvar 2010: 24). Botvar mener at sekulariseringsteorien bidrar i mindre grad enn før til å forklare forandringer på det livssynsmessige planet, men man trenger likevel ikke å avvise den totalt. Det optimale for å fange opp de endringene som skjer, er å kombinere sekulariseringsteori med andre teorier om religiøs endring, for eksempel individualiseringsteori. Denne kombinasjonen vil utvide forståelsen av det religiøse liv i dagens Norge (Botvar 2010: 24).

Jeg har tidligere vært inne på Giddens og hans tanker rundt modernitet, selvidentitet og valg. Giddens sier at ”for selvet er en af de fundamentale komponenter ved hverdagens handlinger ganske enkelt *valget*” (Giddens [1991] 1996: 100). Siden individer i dagens samfunn er frie fra autoriteter, har de muligheter til å velge sin egen vei i livet. I dag har moderne mennesker mye større valgfrihet enn tidligere, og de står overfor et større antall valg. Forestillingen om det selvstendige individet som tar egne valg og bestemmer over sitt eget liv, er et viktig trekk ved dagens vestlige samfunn. Denne tanken kan man se i sammenheng med hvordan mennesker forholder seg til religion på. Det viktigste er kanskje hvordan ”individualiseringen kan svekke båndene mellom individer og tradisjoner, og mellom individer og institusjoner” (Botvar og Henriksen 2010: 61). Det er individet som blir viktig for selvforståelsen, og det blir lagt mindre vekt på felles rammer og tradisjoner.

Likevel har religion opptatt en stor plass i nyhetsbildet de siste årene. Det har vært diskusjoner om alt fra Muhammed-karikaturer, bruk av hijab og til ulike trossamfunns behandling av overgrepssaker. Man kan altså se en økt interesse for religion i samfunnet, samtidig som man også ser at individet legger mindre vekt på felles rammer og tradisjoner. Denne økte interessen for religion må sees i sammenheng med at samfunnet har blitt mer og mer globalisert, noe som gjør religiøse uttrykk mer synlig enn de tidligere har vært (Botvar 2010: 11). Dette temaet belyser Andersen i *Hvor burde jeg da være?* der han blant annet skriver om litteratur som fokuserer på religion som transnasjonal kraft (Andersen 2013: 249). Poenget om at det har utviklet seg en ny interesse for religion i norsk samtidslitteratur mener jeg at kan sees i sammenheng med *Dager i stilhetens historie*. Kirken og religion er institusjoner som spiller en sentral rolle i denne romanen. Gjennom hele romanen reflekterer Eva over sitt forhold til både troen og til kirken, og derfor mener jeg at det er relevant å

diskutere dette religiøse motivet. Eva har ingen religiøs identitet og dette legger hun stor vekt på:

Simon pleide alltid å snakke om faget sitt, forelese for meg. Og der satt han, for ikke så lenge siden, på et legekantor i byen, mens den unge kollegaen undersøkte ham. Tingene de gjør, effektivt og overbevisende. Ting kobles til og fra, kanyler glir under den tynne huden, maskiner summer. Jeg ser alt sammen, ritualene, nyansene er like uforståelige for meg som det som forgår i en kirke. Det må være fordi jeg mangler tro (s. 40).

Selv om Eva sier at hun mangler tro, oppsøker hun kirkegården jevnlig. Hun forteller at dette bare er en tilfeldighet, og at hun liker å gå tur i området. Eva har ikke vært innenfor en kirke på mange år, da hun tilfeldigvis gikk inn en ”fredag for et år siden” (s. 51). Hun sier at det ikke er en selvfølge for henne å gå inn i en kirke, siden hun er ”i tvil” om bygningen har noe med henne å gjøre (s. 51). Vi ser altså at hun veksler mellom å si at hun ”mangler tro”, og at hun ”er i tvil” om kirken har noe med henne å gjøre. Likevel gikk hun inn i kirken, og hun ble stående å kikke inn i kirkerommet. Hun studerte innredningen, og forteller at hun alltid har følt en uro ved synet av en kirkes interiør. Men denne dagen virker det som at hun fikk en draging mot både bygningen og kirkerommet: ”det strenge ved innredningen i denne kirken ble [...] påvirket, mildnet av sollyset gjennom vinduene den dagen” (s. 52).

Slik jeg har vært inne på flere steder tidligere, har ikke Eva klart å legge de vanskelige tingene hun har opplevd gjennom livet, bak seg. Det virker som hun fortsatt føler en skyldfølelse over at hun ga fra seg sønnen sin. Hun er også engstelig for at andre dømmer henne ut i fra det ”gale” valget hun tok for mange år siden.

En gang så jeg en film, eller var det et teaterstykke, der en kvinne betrodde seg til en prest. Hun avsluttet det hele med å si: Det var min skyld. Skyld er relativ, svarte presten henne. Er det? husker jeg at jeg tenkte da jeg hørte ham si det. Jeg trodde tilgivelsen var avhengig av skyld som en gitt, konstant størrelse. At bare forbrytelsens grad varierte. Men det er selvfølgelig feil. Og følelsen av skyld står vel ikke alltid til forbrytelsens grovhet. Det kan ha vært et lignende skriftemål han forventet, presten, da han så meg der i kirken den dagen (s. 52-53).

Selv om Eva sier hun mangler tro og at det var en tilfeldighet at hun gikk inn i kirken den dagen, var det noe som førte henne videre. Man kan si at hun hadde en draging mot kirken og kirkegården, og som jeg har beskrevet tidligere, fikk Eva et nært forhold til en ukjent gutt sitt gravsted.

Jeg steller dette gravstedet til en fremmed. Det er alltid stille om ettermiddagen, jeg liker å være her, rundt jul kjøper jeg en krans, det er plassert lykter ved noen av gravene på den

tiden, det er andre som går rundt og ordner. Ingen spør meg hvem jeg er her for. Egentlig vet jeg det ikke selv heller (s. 194).

Mye tyder på at hun føler en trygghet ved å ha denne graven å gå til, og det kan virke som hun går til graven for å sørge over sønnen som hun ga fra seg. Ved en annen anledning, som Eva også fremstiller som en tilfeldighet, gikk hun og Simon på en dåpsgudstjeneste. Under gudstjenesten ble hun sittende å reflektere over selve dåpsritualet:

Dåpsbarnet som ble båret fram av en rund kvinne med halvlangt skjørt og svarte, blanke støvletter, hva skal barnet hete, luen ble tatt av, hodet holdt over døpefonten. Bare noen centimeter lenger ned med barnehodet, holde det under, så ville det være et helt annet og skremmende type ritual (s. 114).

Vi ser at Eva hele tiden veksler mellom hvordan hun oppfatter kirken og kristne ritualer. Hun virket veldig fasinert og følte en dragnig mot kirken, samtidig som hun følte en skepsis og redsel. Som vist i et tidligere sitat, ble Eva skremt av kirkerommet og innredningen, og hun koplet kristne ritualer til andre skremmende ritualer, som vist i sitatet over. Hun var, og er, tydelig ambivalent i sin tilnærming til kirken.

Eva forteller om en utvikling der hun ved flere anledninger kom i samtale med presten. Plutselig gikk det opp for henne at hun kanskje ”lette etter en tilhører” (s. 190). Hun erkjenner også at hun ”misunner enkelte mennesker deres religiøsitet, troen på mening. De som ikke har forstått behovet for tro og trøst, er de virkelige naive. [...] Men behovet gjør en ikke til en troende. Det har i hvert fall ikke gjort meg til det. Jeg skulle så gjerne forstå” (s. 190). Gjennom romanen blir det tydeligere og tydeligere at Eva søker etter noe å tro på. Hun trenger noen å snakke med, noen som kan lytte til hennes innerste tanker og hennes dårlige samvittighet, og det er dette hun håpte å finne i kirken. Giddens sier at ”når folk førhen følte sig ilde til mode, søgte de trøst i kirken” (Giddens [1991] 1996: 210). Slik jeg tolker Eva, er det akkurat dette hun gjorde.

Vi lever i et samfunn der mange er på leting. Der mennesker for noen århundrer siden, på godt og ondt, var født inn i et samfunn der livssynet var opplest og vedtatt – det kristne synet utgjorde en tradisjon og en tenkemåte man helt naturlig var en del av – er mange i dag på søken etter mening (Syse 2011: 9).

Jeg opplever at Eva er på leting etter noe. Selv om mange søker etter enn annen mening enn den man finner i det kristne synet, tror jeg Eva forsøkte å finne igjen til kristne verdier som

tidligere har stått sterkt i den norske tradisjonen. Men det er tydelig at hun ikke fant det hun søkte etter, det sier hun også selv.

Presten trodde nok jeg var troende, eller hadde blitt det på mine eldre dager, av angst eller anger.

Følelsen av skyld. Den hører sammen med denne uroen, den forbigående uroen som kan dukke opp når jeg våkner om natta og blir liggende uten å få sove igjen. Ville jeg oppsøke kirken for å holde den opp mot en bakgrunn av dypere mening? Hvis jeg ønsket å være nærmere kirken. Kan det ikke bare ha vært ønsket om å være del av noe, en sammenheng, eller i hvert fall et møte? (s. 191-192).

Jeg har tidligere beskrevet Evas følelse av å være alene. Hun har få venner og hun føler seg ensom. Dette kan være med på å forklare hvorfor Eva stadig oppsøkte presten og kirken. Det kan være at hun så på kirken som sin eneste mulighet til å bli del av et større fellesskap.

Bauman skiver i *Savnet fellesskap* om vår tids fellesskap, eller mangelen på sådanne:

”Fellesskap” er i dag et annet navn på det tapte paradiset – men et paradiset som vi inderlig håper å kunne vende tilbake til, og derfor leter vi så intenst etter veiene som kan føre oss dit”, sier Bauman (Bauman [2000] 2000: 35). Jeg oppfatter at Eva er på leting etter et ”tapt paradiset”, slik som Bauman beskriver. Hun føler seg som en evig outsider, og leter etter noe som hun kan bli en del av. Årsaken til at vi i dagens moderne samfunn savner et fellesskap, sier Bauman, er ”fordi vi savner trygghet, en kvalitet som er avgjørende for et lykkelig liv, men som den verden vi bor i, er stadig mindre i stand til å tilby og enda mindre villige til å love” (Bauman [2000] 2000: 192).

Det er tydelig at tiden vi lever i virker truende for mange og derfor søker vi etter fellesskap som vi kan ta del i. Vi lengter etter trygge og stabile fellesskap. Jeg ser Eva som en representant for det moderne mennesket som søker etter et fellesskap å høre til. Det er ikke nødvendigvis religionen og det kristne budskapet som trakk Eva til kirken, det kan like gjerne være tilhørigheten og tryggheten som finnes der. I kirken fant hun tross alt noen å snakke med, og hun kunne bli del av et sosialt nettverk.

Folk som drømmer om fellesskap i håpet om å finne en langsiktig trygghet som de savner så sår i sitt daglige strev, og om å kunne slippe fra den besværlige byrden det er å måtte gjøre stadig nye og alltid risikable valg, vil bli såre skuffet. Deres sjelefred, om de finner den, vil vise seg å være av den midlertidige sorten. Fellesskapene i *virkelighetens verden* vil ikke føles som øyer av ”naturlig forståelse”, som ”varme kretser” der en kan legge ned våpnene og slutte å krige, men snarere som beleirete festninger under uopphørlig bombardement fra (ofte usynlige) ytre fiender og ustanselige, opprivende indre stridigheter (Bauman [2000] 2000: 47).

Med utgangspunkt i sitatet over, virker Eva litt skuffet over det hun fant, eller ikke fant, i kirken. Hun drømte om fellesskapet som kirken og troen kunne tilby henne, og i en liten periode hadde hun glede av å kunne konversere med presten. Hun syntes det var fint å ha én som lyttet og ga respons. Men gleden og tryggheten var kortvarig. Mot slutten av romanen undres Eva over hvorfor hun gikk inn i kirken, og hvorfor hun fortsatte å oppsøke kirken og presten: ”Det var mulig jeg hadde en idé om at troen hans, eller i hvert fall meningen i denne konteksten, ville åpenbare seg for meg også. Åpenbare” (s. 211). Eva erkjenner at hun håpte på en åpenbaring, men det skjedde ikke. Hun fant ikke de svarene hun søkte etter i kirken. Nå forstår hun ikke hvordan hun kunne tro at hun skulle få noen trøst og mening i en slik kontekst, og hun ser det hverdagslige ved kirken tydeligere enn noen gang, selv om den ikke virker like fremmed: ”Når jeg går forbi kirken virker den ikke like fremmed. [...] Bygningen er den samme, fortsatt kjenner jeg avstanden når jeg ser på den. Ingenting har åpenbart seg, ikke noe av det jeg kanskje hadde håpet på, men jeg likte å snakke med ham, den eldre presten” (s. 213). ”Ingen vet hvem vi er. Ingen andre enn meg” sier Eva (s. 212). Dette viser hvordan hun har innsett at det er hun selv som er viktig for sin egen selvforståelse. Det er hun selv som vet hvem hun er, og felles tradisjoner kan ikke gi henne svarene på dette.

Selv om individet er viktig for selvforståelsen, slik som Giddens mener, ser religionen ut til å være viktig for det moderne mennesket, selv om vi ser at samfunnet blir mer og mer sekularisert. I *Tankevaser* analyserer Andersen religionen i *Professor Andersens natt* (1996) av Dag Solstad. Nærmere bestemt ser han på Professor Andersens ensomme feiring av julaften. Jeg mener det er relevant å trekke inn denne analysen her, fordi det er mange likheter mellom Eva og Professor Andersen. Som individer er de svært forskjellige, men det finnes likheter i måten de forholder seg til religionen på. *Professor Andersens natt* åpner med en skildring av Professor Andersens feiring av julaften.

”Merkelig hvor djupt julaften sitter i oss,” tenkte han. Høytiden. Den hellige natt. Som innledes klokka tolv i natt. Ikke før, slik som mange i Norge tror, dette er aftenen før Den hellige natt. Eller Den stille natt. Han gikk ut på kjøkkenet. Åpnet døra til stekeovnen. Tok ut ribba. Kjente den liflige duft, og så fornøyd på den sprø svor. Gjorde alt klart, og bar inn for servering før han gikk inn på soveværelset og kledde seg raskt om. Kom ut igjen iført en grå dress, hvit skjorte, slips, blankpussede sorte sko. Han satte seg til bords for å innta sin julemiddag (Solstad 1996: 6).

Professor Andersen var helt alene på julaften, likevel valgte han å feire den på tradisjonelt vis. Tanken om å ikke feire jul fylte ham med et ”sterkt ubehag”, som han selv sier (Solstad 1996: 7). I likhet med Eva reflekterer Professor Andersen over sitt forhold til religionen. Eva

reflekterer over sitt forhold til kirken og troen, og Professor Andersen reflekterer over sitt forhold til den kristne julefeiringen. De er begge opptatt av hva religionen betyr for dem personlig, og hva den eventuelt ikke betyr. Et likhetstrekk mellom de to personene er at de sier at de ikke tror.

Jeg har tidligere beskrevet hvordan Eva poengterer at hun ”mangler tro” (s.40), noe også Professor Andersen gjør når han omtaler seg selv som en ”ikke-troende” (Solstad 1996: 12). Han er tydelig når han sier at han ikke tror på Jesus, men likevel reflekterer han over hvorfor julefeiringen er så viktig for ham.

Professor Andersen kjente en fredsommelighet i seg i kveld. Han kjente en fred i sinnet, som ikke var av religiøs, men av sosial art. Han likte å hengi seg til disse samfunnsmessige juleritualene som i bunn og grunn ikke betydde noe for ham. Han hadde ikke trengt å gjøre det, han feiret jo jul alene, og han var ikke knyttet til noen av disse skikkene med djupe og inderlige følelser [...] (Solstad 1996: 7).

Andersen diskuterer *hva* Professor Andersen feirer, hvis det han feirer ikke er av religiøs art:

Han feirer en *rest* av mening i sin moderne bevissthet. Etter mitt skjønn fokuserer Solstad på denne måten på et sentralt aspekt ved forholdet mellom identitet og modernitet, nemlig vår evne til å leve på restmening, eller vår evne til å finne reserveverdier i det som egentlig er gått tapt (Andersen 2003: 41).

Som vi har sett i de to sitatene over fra *Professor Andersens natt*, betyr julaften mye for Professor Andersen selv om han ikke tror på julens budskap. Men som han selv påpeker er julen viktig for ham på grunn av dens ”sosiale art”. Andersen knytter dette til at religionen ikke forsvinner fra moderniteten selv om de fleste har sluttet å tro på Gud. ”Religionen forvandles i moderniteten til en institusjon som forvalter og tilbyr en form for restmening for selvet og samfunnet. [...] Den er åpenbart viktig for det moderne isolerte mennesket” (Andersen 2003: 41). Poenget med sammenlikningen av Eva og Professor Andersen er å belyse hvordan religionen fortsatt henger igjen i det moderne samfunnet. Hverken Eva eller Professor Andersen har en religiøs identitet, det legger de begge vekt på. Men som vi har sett, stiller de seg ikke likegyldig til religionen. På hver sin måte tar de del av kristne ritualer, og de reflekterer over sitt forhold til kristendommen. I tillegg uttrykker de at religionen har sosial betydning for dem. På denne måten mener jeg at både Eva og Professor Andersen er representative for manges forhold til den religiøse institusjonen i moderniteten.

4 Politisk tematikk

Dager i stillhetens historie er ved første lesning ingen typisk ”Brandesroman” som setter problemer under debatt. Som jeg skrev i oppgavens hovedinnledning, har Lindstrøm hovedsakelig blitt hyllet for måten hun behandler temaer som savn, nærhet, problematiske familierelasjoner og lignende. I tillegg nevnte jeg hvordan hennes tematiske repertoar har utviklet seg. Lindstrøm har ved flere anledninger belyst politiske problemstillinger og temaer, uten at dette har blitt lagt så stor vekt på av anmeldere og kritikere. Likevel finnes det dem som mener at ”Lindstrøms bøker også er politiske, fordi de tangerer kompliserte temaer i samtida. I «Dager...» handler det om arbeidsinnvandring, og det velsituerte middelklasseparets moralske kvaler med å betale for en privat renholderske” (Sandve 2012).

I denne delen av oppgaven vil jeg ta for meg det politiske ved romanen, noe som jeg mener er svært sentralt i en lesning av den. Politiske temaer er tydelig tilstede i romanen, samtidig som de ikke utgjør en stor del. Det er karakteristisk for romanen at disse temaene blir behandlet på en stillferdig måte. Romanen behandler store temaer, uten at de blir veldig framtrædende. De ligger i bakgrunnen på en diskret måte. Måten Lindstrøm behandler aktuelle samfunnsproblemer på i *Dager i stillhetens historie*, mener jeg løfter henne opp til et annet nivå enn hun har vært tidligere. Selv om det politiske alltid har vært et element i diktningen hennes, er det i denne romanen fremtrædende i mye større grad.

Det er hovedsakelig to politiske temaer jeg vil vektlegge i denne analysen. Det første er arbeidsinnvandring og vaskehjelpens plass i norske hjem. Dette er et veldig aktuelt tema i samtiden, og er lite behandlet i samtidslitteraturen. ”Lindstrøm er både fasinert av og kritisk til hvordan vaskehjelpen er dukket opp i utallige norske hjem”, skriver Astrid H. Meyer i en artikkel i *Klassekampen* (Meyer 2011). Lindstrøm stiller også spørsmålsteget ved hva ideen om å bruke underbetalte ansatte til å gjøre rent for oss, gjør med oss som mennesker. Hun synes det er underlig at man snakker om disse menneskene på en måte som om vi ”braker” dem til noe (Meyer 2011). Jeg skal undersøke Eva og Simon sin anskaffelse av den latviske hushjelpen Marija, og diskutere hva slags innvirkning dette har på dem.

Det andre politiske temaet jeg skal diskutere er ”oss – dem” problematikken i romanen. Marija uttrykker sterke antisemittiske holdninger. I tillegg uttrykker flere av romankarakterene fremmedfrykt og negative holdninger til ulike minoritetsgrupper. Disse

holdningene vil jeg sette i sammenheng med utviklingen i dagens samfunn. Ferske rapporter viser at det er en økende tendens til diskriminering og rasisme både i Europa og i Norge.

4.1 Kvinnelig migrasjon

I *Global Woman* settes fokuset på hvordan og hvorfor millioner av kvinner fra den tredje verden flytter fra sitt eget hjemland til rike land i den første verden for å arbeide. I boken konfronterer forfatterne en rekke aktuelle temaer. Boken har et originalt blikk på verden, som i stadig økende grad blir formet av migrasjon og økonomisk utveksling. Gjennom de ulike kapitlene får vi et nytt blikk på hvordan en ny periode i verden har utviklet seg. Noe av det som er mest ettertraktet i de rikeste landene, har nå blitt omsorg og kjærlighet fra kvinner fra den tredje verden. ”The importation of care and love from poor countries to rich ones” har blitt en viktig og økende global trend i verden (Hochschild 2003: 17). På grunn av den prosessen vi kaller globalisering flytter stadig flere kvinner rundt i verden for å arbeide.

In images familiar to the West from television commercials for credit cards, cell phones, and airlines, female executives jet about the world, phoning home from luxury hotels and reuniting with eager children in airports. But we hear less about a far more prodigious flow of female labor and energy: the increasing migration of millions of women from poor countries to rich ones, where they serve as nannies, maids, and sometimes sex workers (Ehrenreich og Hochschild 2003: 2).

Kvinner i arbeidslivet har økt dramatisk i mange land siden 1970-tallet (Ehrenreich og Hochschild 2003: 8). Det er nå mer og mer vanlig at mange velstående kvinner fra vestlige land, gir fra seg ansvaret for hus, barn og eldre foreldre til kvinner fra den tredje verden, slik at de selv kan skape seg en karriere i en ”tough “male world”” (Ehrenreich og Hochschild 2003: 2). Ehrenreich og Hochschild kaller denne utviklingen for ”the female underside of globalization”, som innebærer at et stort antall kvinner fra sør immigrerer til landene i nord for å gjøre ”kvinnearbeid” (Ehrenreich og Hochschild 2003: 3). Arbeid som velstående kvinner ikke lenger er villige til å gjøre.

Dette mønsteret av kvinnelig migrasjon spiller det vi kan kalle en verdensomfattende kjønnsrevolusjon. I både rike og fattige land har det blitt slik at færre og færre familier kan klare seg med mannen som eneste familieforsørger.

In the United States, the earning power of most men has declined since 1970, and many women have gone out to ”make up the difference”. By one recent estimate, women were the

sole, primary, or coequal earners in more than half of American families. So the question arises: Who will take care of the children the sick, the elderly? Who will make dinner and clean house?" (Ehrenreich og Hochschild 2003: 3).

Fattige kvinner emigrerer altså fra sine hjemland for å gjøre arbeid som kvinner i rikere land ikke lenger har tid til, eventuelt som de ikke *tar* seg tid til. Kvinnene som reiser, må ofte la sine egne barn være igjen i hjemlandet, samtidig som de selv jobber under dårlige forhold for å ta vare på andres barn og gjør andres husarbeid. Men noen av immigrantene ser på den nye tilværelsen sin som en økonomisk frigjøring, dette fordi de har fått en sjanse til å bli mer selvstendige familieforsørgere. Ved å sende store deler av lønnen de tjener hjem til familien, er de med på å forbedre sine barns og resten av familiens liv. Men det finnes også mange kvinnelige immigranter som havner under fullstendig kontroll av kriminelle arbeidsgivere.

Det har vært noe oppmerksomhet i media, men blitt gjort lite forskning på kvinner som reiser fra fattige land for å gjøre "kvinnearbeid" for kvinner i rikere land. En av årsakene til dette er at mange av kvinnene blir gjemt bort i private hjem, enten en eller to av gangen. De blir rett og slett skjult fra offentlighetens blikk (Ehrenreich og Hochschild 2003: 4). En annen årsak er at mange av de nye kvinnelige arbeidsinnvandrerne er fargede, derfor kan de lett bli "subject to the racial "discounting" routinely experienced by, say, Algerians in France, Mexicans in the United States, and Asians in the United Kingdom (Ehrenreich og Hochschild 2003: 3). Det sier seg selv at det finnes liten statistikk over illegale innvandrere. Men omlag "half of the world's 120 million legal and illegal migrants are now believed to be women" (Ehrenreich og Hochschild 2003: 5). Hvis man skal kartlegge hvor disse kvinnelige immigranter kommer fra, er det store forskjeller mellom land. For eksempel har USA innvandrere fra helt andre land enn vi har her i Norge. Men felles for de kvinnelige immigranter, er at de reiser til land som ikke ligger så langt unna sitt eget hjemland: "Typically, migrants go to the nearest comparatively rich country, preferably one whose language they speak or whose religion or culture they share" (Ehrenreich og Hochschild 2003: 6). Det er tendenser til lokale "migratory flows" innad i ulike land, men hvis vi konsentrerer oss om de regionale eller "cross-regional flows", er det fire som skiller seg ut:

One goes from Southeast Asia to the oil-rich Middle and Far East – from Bangladesh, Indonesia, The Philippines, and Sri Lanka to Bahrain, Oman, Kuwait, Saudi Arabia, Hong Kong, Malaysia, and Singapore. Another stream of migration goes from the former Soviet bloc to western Europe – from Russia, Romania, Bulgaria, and Albania to Scandinavia, Germany, France, Spain, Portugal, and England. A third goes from south to north in the Americas, including the stream from Mexico to the United States, which scholars say is the longest-running labor migration in the world. A fourth stream moves from Africa to various parts of Europe (Ehrenreich og Hochschild 2003: 6).

Regjeringene i noen av ”sender”-landene oppfordrer aktivt kvinnene til å søke etter jobb utenlands. Grunnen til dette er at det virker som kvinnene sender lønnen hjem til familien sin i større grad enn det mennene gjør. Menn bruker i større grad pengene på seg selv (Ehrenreich og Hochschild 2003: 7). Generelt sett, sender kvinnene alt fra halvparten til alt de har tjent hjem til familiene sine i hjemlandet. Disse pengeoverføringene har betydelig innvirkning på livene til deres barn, foreldre, søsken og større nettverk av slektninger – i tillegg til ”cash-strapped Third World governments” (Ehrenreich og Hochschild 2003: 7).

Ehrenreich og Hochschild mener at i og med at kvinner i velstående land har inntatt arbeidslivet, har det oppstått en mangel på omsorg i disse landene. Denne mangelen *trekker* immigranter fra den tredje verden og postkommunistiske land, samtidig som deres egen fattigdom *dytter* dem (Ehrenreich og Hochschild 2003: 8). Dette er en påstand som er aktuell og gjelder for store deler av verden, også for Norge. Dårlige jobber, arbeidsforhold og lønn gjør at mange kvinner velger å flytte til rikere land. Denne økende trenden er noe som er uheldig for samfunnsutviklingen.

As rich nations become richer and poor nations become poorer, this one-way flow of talent and training continuously widens the gap between the two. But in addition to this brain drain, there is now parallel but more hidden and wrenching trend, as women who normally care for the young, the old, the sick in rich countries, whether as maids and nannies or as day-care and nursing-home aides. It’s a care drain (Hochschild 2003: 17).

Likevel er det viktig å få frem at dette ikke er et utelukkende nytt fenomen, men “what is unprecedented, however, is the scope and speed of woman’s migration to these jobs” (Hochschild 2003: 17). Det er mange faktorer som bidrar til den voksende feminiseringen av innvandringen, men jeg kan ikke ta for meg disse her.

”Even as the gap between the globe’s rich and poor grows wider, the globe itself – its capital, cultural images, consumer tastes, and peoples – becomes more integrated” (Hochschild 2003: 18). Steven Castles og Mark Miller kaller dette for ”globalization of migration” (Hochschild 2003: 18). De mener at migrasjon har blitt en privat løsning på et globalt problem, og at dette gjelder for både menn og kvinner. Som nevnt over finnes det ikke mange dokumenterte tall på illegale arbeidsinnvandrere, men det finnes studier som viser at migrasjon finner sted ved at folk snakker sammen. Immigrantene skaper seg et nettverk og ”one migrant inducts another” (Hochschild 2003: 19).

Det jeg har forsøkt å få frem er at det er en tendens i verden til at det blir større og større polarisering mellom fattige og rike, samtidig som globaliseringen stadig utvikler seg.

Denne økte kontakten blant verdens befolkning har bidratt til transnasjonale kvinnelige nettverk, og dette har fått kvinner til å søke arbeid i andre land enn sitt eget. Det er altså nye årsaker til at kvinner flytter: ”Fewer women move for ”family reunification” and more move in search of work. And when they find work, it is often within the growing ”care sector”, which, according to the economist Nancy Folbre, currently encompasses 20 percent of all American jobs” (Hochschild 2003: 20).

4.2 Marija – den latviske vaskehjelpen

Den latviske hushjelpen Marija er en sentral del av *Dager i stillhetens historie*. ”Det var på grunn av huset og alt det inneholder, tingene, at vi for en fire-fem års tid siden ansatte en vaskehjelp. Jeg har aldri hatt hjelp før, jeg ville ikke ha hjemmehjelp. Døtrene våre foreslo at vi fikk oss en betalt hjelp”, forteller Eva (s. 18). Det er altså etter oppfordring fra døtrene at Eva og Simon velger å få seg en privat vaskehjelp, og Eva forteller at ”det er ikke uvanlig i dette strøket” (s. 18).

Flere formiddager i uka har jeg sett at det går en liten armé av unge og middelaldrende kvinner mellom villaene, låser seg inn i godt beskyttede hus, skrur av alarmer, sikkerhetssystemer. I de tomme husene går jeg ut fra at de tar fram vaskebøtter og skurekluter, fyller dem med vann og kjemiske midler, valser rundt i usunn klordunst, vasker møkka fra toalettseter og badegulv, mater innstengte kjæledyr, rydder vekk leker fra gulvet på barneværelset. Etter noen timer låser de seg ut igjen, og forsvinner ned veien (s. 19).

Eva og Simon er typiske representanter for norsk middelklasse, da begge er intellektuelle og akademikere. Hun er pensjonert lektor og han er pensjonert lege, og sammen bor de i et veletablert villastrøk i en norsk vestlandsby. Den første hjelpen Eva og Simon hadde, men som de var misfornøyd med, ”var en ung jente fra Polen” (s. 27). Det var etter henne at de ansatte Marija. Naboen deres ”har også en hjelp, en mørk, pen, ung afrikansk jente som kommer om ettermiddagen” (s. 47). Blant hushjelpene i Eva og Simon sitt nabolag ser vi at det er flere ulike nasjonaliteter representert. De er både fra østblokkland, og fra afrikanske land. Ut i fra dette kan nabolaget virke som et bilde på Norge i dag. Det er svært vanlig med arbeidsinnvandring fra disse landene, og i Norge er det også mer og mer vanlig med utenlandsk hushjelp, slik vi ser at det er i *Dager i stillhetens historie*.

Marija er også, på et vis, en typisk representant for mange av de kvinnelige arbeidsinnvandrerne som immigrerer til Norge. Marija er alenemor til en datter og skilt. Hun

hadde dårlig økonomi både under ekteskapet og etter skilsmissen, og pengeproblemene var hovedårsaken til at hun flyttet til Norge. Hun håpet på å tjene gode penger her. Simon og Eva var ikke de eneste Marija arbeidet for, hun jobbet hos flere andre familier.

Som regel gikk hun bare inn i et hus eller en leilighet, låste seg inn med nøkkelen hun hadde fått utdelt eller en nøkkel som lå gjemt et sted. [...] Det var ingen der, ingen instruksjoner. [...] Hun så lite til beboerne som måtte bo der, som sjelden etterlot seg andre spor enn et nærmest usynlig hår på vasken, et håndkle på kjøkkengulvet, et par joggesko i gangen. Selvfølgelig også pengene som ble lagt fram til henne på peishyller og spisebord, og i noen tilfeller [...] satt inn på kontoen hennes (s. 104).

Marija arbeidet oftest alene, og i følge Eva likte hun å vaske. Men i følge Ehrenreich er det få hushjelper som faktisk har det bra i en slik jobb (Ehrenreich 2003: 92). Selv om lønnen er akseptabel er det mye ustabilitet forbundet med et slikt arbeid, og i mange tilfeller er lønnen også alt for lav. Siden hele denne fortellingen blir fortalt gjennom Eva, får vi ikke vite noe om hvordan Marija egentlig har det som arbeidsinnvandrere i Norge. Likevel er det ting som Eva forteller som gjør at vi tolker det slik at Marija kunne hatt det bedre. For eksempel så hun lite til sin egen familie som var igjen i Latvia. ”Marija sa at hun tenkte mye på datteren sin, den voksne datteren. Hun ville gjerne hatt henne nærmere, det var alltid et savn”, forteller Eva (s. 73). Det er tydelig at hun savnet familien sin, særlig datteren og barnebarnet. Og hun hadde en fast tradisjon med å skrive brev til datteren sin på søndagene.

Som nevnt, følte ikke Eva og Simon noe behov for å ansette en vaskehjelp: ”Jeg ville ikke ha en fremmed inn, men det var ingen argumenter jeg kunne bruke som forklarte denne motstanden. Jentene, døtrene våre, mente at vi *trengte hjelp*. Det er et stort hus, sa de” (s. 19). Selv om Eva og Simon var enige om at de skulle klare seg selv, ble det til at de ansatte Marija. Marija hadde lagt en lapp i postkassen deres der hun tilbød seg å hjelpe: ”Jeg hjelper deg med vask og husarbeid, pass av barn. Gode referanser. *Ring meg.*”, stod det på lappen (s. 30). Det var slik de kom i kontakt med henne. ”Vi likte ikke vår nye rolle, verken Simon eller jeg. Jo mer innbitt hun arbeidet, desto større var ubehaget vårt. Denne følelsen av å bidra til et system som ikke er helt avklart, å utnytte billig arbeidskraft, folk uten rettigheter” (s. 43). Eva så hvordan de bidro til en uheldig utvikling i samfunnet, der utenlandske arbeidere får dårlig betalt. Eva er tydelig på at hun ikke likte å være en del av denne samfunnstrenden. Hun legger vekt på at de ikke ønsket å fremstå som typiske husstander som har utenlandsk vaskehjelp. De ønsket å fremtre som gode og humanistiske mennesker. Forsøket på å ”ikke være som de andre” virker likevel ikke helt troverdig, det blir en ironisk dobbelthet, som også Eva ser i etterkant:

Samtidig holdt vi øye med henne denne første tiden, lyttet til skrittene rundt i huset, fikk det for oss at hun kanskje ikke gjorde rent i det hele tatt, men undersøkte skapene våre [...]. Simon leste en artikkel i avisa om østeuropeiske tyver og lot avissiden ligge åpen så jeg kunne se. Han sa ikke noe, jeg sa ikke noe. Det var et skamfullt lite scenario (s. 43).

Eva og Simon ville så gjerne se på seg selv som annerledes enn ”de andre” med hushjelp, men det kan diskuteres hvor annerledes de egentlig var. For det er tydelig at Eva og Simon også hadde de typiske fordommene mot østeuropeiske innvandrere, som så mange andre nordmenn har. Begrepet ”østeuropeer” er blitt et negativt ladet begrep, og ved å bruke denne samlebetegnelsen i negativ sammenheng, slik vi så i sitatet over hvor avisoverskriften var ”østeuropeiske tyver”, bidrar det til at folk får negative fordommer mot mennesker fra denne delen av Europa. Østeuropeere har på en måte blitt en ny felles fiende i samfunnet. Det er sjelden at nasjonalitet blir spesifisert i nyhetene, det er ofte nevnte samlebetegnelse som blir brukt. Dette går utover alle uskyldige og hardtarbeidende arbeidsinnvandrere som kommer fra de ulike østeuropeiske landene. Også Marija mente hun ble utsatt for fordommer i samfunnet: ”Hun kunne finne en mynt lagt ut på et strategisk sted [...]. En slags test, mente hun” (s. 104). Som om hun var som alle andre ”østeuropeiske tyver”.

Eva og Simon gjorde også narr av Marija i starten. Jeg opplever det som uttrykk for deres usikkerhet ved å ha en fremmed person i huset. Eva kalte det de drev med for ”en slags gjettelek. *Hva tror du hun gjør der nede på vaskerommet, nå har hun vært der i over en time.* Jeg tror vi brukte henne som grunnlag for noen morsomheter også. I begynnelsen” (s. 43). De ble etterhvert vant til nærværet av en fremmed person, og selv sier Eva at ”nysgjerrigheten ble mer vennligsinnet. Etter en stund. Det tok en stund” (s. 43). For mishaget ved å ha en latvisk hushjelp gikk etterhvert over: ”Det var ikke så påtrengende lenger, ubehaget ved å ha ansatt en tjener” (s. 73). Etter hvert som de ble bedre kjent med Marija, ble de ”blinde” for at de egentlig var som alle andre husstander som hadde hushjelp. De var ikke såne som utnyttet utenlandske arbeidere, det ville de ikke ha på seg.

Vi begynte å like henne, Simon og jeg. Overbevist om at det skyldtes vår egen innsats, vi trodde virkelig at det var vi selv som hadde æren for det ettersom vi hadde funnet den beste ordningen, vi trengte hjelpen, og alle gjorde det samme, naboer, alle rundt oss. Men vi sammenlignet oss ikke med dem. Vi ville være det hyggeligste herskapet, alt som kunne bøte på urettferdigheten, skjevheten, vi hadde ikke ansatt en afrikansk tenåring (s. 74).

Måten Eva snakker om naboene som også hadde hushjelp på, er svært påfallende. Slik jeg tolker Eva er det viktig for henne å fremstille seg selv og Simon som det motsatte av

naboene. Hun og Simon var ikke som *de andre* med hushjelp og vaskehjelp. Det var viktig for Eva og Simon å være de beste arbeidsgiverne, og de ville ikke bli sammenlignet med de andre arbeidsgiverne i nabolaget. De satte seg i et motsetningsforhold til naboene for å selv komme i et bedre lys. Jeg oppfatter at det er en grunnleggende nedlatenhet i måten de ser på de andre naboene.

Eva forteller at de i utgangspunktet ikke gikk inn for å bli kjent med Marija. Hun sier at det bare var noe som skjedde, uten at hun vet helt hva og hvorfor. Det var noe spesielt med Marija som gjorde at både Eva og Simon ”falt” for henne. Også døtrene la merke til hvordan Marija hadde en god innvirkning på foreldrene deres: ”Dette var et klokt valg. Alle syntes det. Døtrene mine. Jentene likte henne, stemningen i huset ble lysere med Marija, sa de (s. 74). Det var aldri et ”typisk” ovenfra og ned forhold mellom Eva, Simon og Marija.

Racial stereotypes play a role both in the abuse of domestic workers and in the selection of migrant workers over local citizens in the first place. Certainly, such stereotypes help manufacture a sense of difference between the female employer and her domestic worker: ”other” women are presumed suited to such service work, and these others are so alien that some employers actually fear that the migrants’ bodies will contaminate their homes (Anderson 2003: 108).

Som Anderson skriver, går det av og til så langt at arbeidsgivere ytrer ønsker om at hushjelpene deres skal være fra spesifikke land, og at de gjerne har rangert ønskene sine hierarkisk. Potensielle arbeidsgivere rangerer kvinnene de ønsker etter presise grader av hudfarge (Anderson 2003: 108). Dette er mest relevant for USA, men måten man ser på de kvinnelige immigrantene mener jeg kan overføres til nordmenns holdninger til arbeidsinnvandrere. Forholdet mellom Eva, Simon og Marija var ikke av en slik karakter, slik jeg tolker det. Selv om både Eva og Simon hadde ”typiske” fordommer mot henne i starten, forteller Eva mye om hvordan hun ville behandle Marija som et ”likeverdige” menneske. Jeg opplever at Eva og Simon så Marija som det individet hun var. I hvert fall gjorde de det etter at de ble kjent med henne.

Det utviklet seg et spesielt forhold mellom disse tre romankarakterene. Det er ikke slik man vanligvis ser et arbeidsforhold utvikle seg. I starten av ansettelsesforholdet hadde Marija definerte arbeidsoppgaver, noe hun trivdes med.

Vi ble enige om at hun skulle vaske huset en gang i uka, trolig ta noe klesvask. Hun virket glad, hun sa at hun var glad for å få så mye arbeid som mulig. Jeg er ikke redd for å arbeide, sa hun, hun sa det helt alvorlig. Uansett var vi fornøyde med møtet, med oss selv, Simon og jeg (s. 31).

Simon og Eva var også fornøyde med å ha ansatt henne, og som jeg nevnte over, er ikke alle arbeidsgivere mishandlere eller rasister. Det finnes dem som "hire migrants in the hope of helping them" (Anderson 2003: 109). Da Simon og Eva først hadde ansatt Marija, og de hadde kommet over ubehaget ved å ha henne der, tolker jeg det som at de forsøkte å hjelpe henne. Ved å tenke at de hjalp henne, legitimerte de på en måte overfor seg selv at de hadde en latvisk hushjelp ansatt hos seg. For det virker som at Eva trengte å legitimere ansettelsesforholdet, hun hadde hele tiden et snev av dårlig samvittighet for at Marija arbeidet hos dem.

Jeg ser på hjelpen hans, den unge jenta, og tenker at hun knapt er over seksten, hun låser seg inn og henger dynen hans ut gjennom soveromsvinduet, holder på der inne med husarbeid, vasker sikkert undertøyet hans og rydder i barbersakene. Er jeg provosert, er det den assosiasjonen det gir som provoserer meg, eller er det en overføring av dårlig samvittighet? (s. 50).

Etter hvert foreslo Marija at hun også kunne gjøre annet arbeid enn bare å vaske. "Første gang Marija foreslo at hun skulle komme på en lørdag, var jeg ikke glad for det. Fram til det tidspunktet hadde hun stort sett vært hos oss på hverdager. Jeg hadde definert oppgavene hennes til å gjelde innenfor huset", forteller Eva (s. 48). Likevel ble det til at Marija sine arbeidsoppgaver ble utvidet. Hun begynte blant annet å handle og lage mat. I og med at Marija fikk mer arbeid, tilbrakte hun mer og mer tid sammen med Eva og Simon. Og det utviklet seg et nærmere forhold mellom de tre personene.

Det er rart å bruke ordet ansettelse om forholdet vårt til Marija. Selv om det selvfølgelig var en ansettelse. Etter en stund virket det fjernt fra noe som hadde med arbeidsgiver og arbeidstaker å gjøre. Vaskehjelpen var mer en som hadde kommet til oss på besøk, en gjest vi gjerne ville skulle komme igjen (s. 19).

Forholdet mellom de tre var i en periode preget av nærhet og åpenhet. Som nevnt, savnet Marija datteren sin, og de utvekslet mange brev. Marija involverte etter hvert Eva i brevskrivingen. Forholdet lignet en stund mer på et venninneforhold, enn et forhold mellom arbeidsgiver og arbeidstaker. Det ble etter hvert et nokså spesielt forhold mellom Eva, Simon og Marija. Forholdet var en blanding mellom arbeidsgiver, arbeidstaker, venner og familie. Vaskehjelpen slapp inn i Eva og Simons private rom, samtidig som de forsøkte å opprettholde et profesjonelt forhold. I følge Pierrette Hondagneu-Sotelo er det en kjent problematikk at kvinnelige arbeidsinnvandrere blir fanget i et "midt i mellom forhold" (Hondagneu-Sotelo 2003: 67). Hun skriver at: "Domestic work, especially when it involves

child care, produces relationships that fall somewhere between family and employment yet are often regarded as neither” (Hondagneu-Sotelo 2003: 67). Det er lett å falle inn i en familieretorikk der arbeideren blir referert til som ”just like one in the family”. Det ser ut som at det er noe lignende som skjedde i forholdet mellom Marija, Eva og Simon.

Det var ikke bare Eva som satt pris på å ha Marija i huset, det gjorde også Simon: ”De likte å snakke sammen. Jeg kunne komme inn i stua om kvelden, og de satt sammen i sofaen mens han viste henne noe, forklarte” (s. 77). Det viste seg at Marija hadde mye kunnskap, og Simon og Marija hadde interessante samtaler. ”En kveld etter at hun var gått, spurte Simon om jeg trodde hun hadde hatt samme type arbeid i hjemlandet. Hun hadde kommentert en bok av en forfatter vi begge satte pris på. Simon hadde ikke ventet det, jeg tror det overrasket ham”, forteller Eva (s. 43). Eva oppfordret ham til å spørre Marija om hva hun hadde arbeidet med i hjemlandet sitt. Men Simon ville ikke det, på grunn av hva det kunne implisere og at Marija kunne misforstå ham.

Implisere hva du synes om henne, om den typen arbeid, sa jeg.

Nei, det er feil, sa han. Han mente absolutt at jeg tok feil. Han ville bare vite hva hun drev med i hjemlandet, vaskehjelpen. Det var ingen nedgradering av den type arbeid, eller av henne.

Det er ikke sånn jeg ser henne.

Sa han.

Nei, sa jeg.

Men vi visste det begge to.

Hva som ligger under der. Gjemt under. Under all forståelsen, velvilligheten. Vi rører det ikke (s. 44).

Det er vanlig at kvinnelige immigranter vil fortelle arbeidsgiverne sine om seg selv. Likevel lar de være å gjøre dette, fordi deres økonomiske sikkerhet er avhengig av at bildet som ”just poor maids” opprettholdes (Constable 2003: 141). Nicole Constable skriver at ”some employers are genuinely shocked to discover that their domestic workers come from comfortable families [...]” (Constable 2003: 140). Mange arbeidsgivere føler at deres autoritet blir truet hvis de får vite at hushjelpene opprinnelig har lik sosial status, og kanskje bedre enn de har selv. Marija var ikke opptatt av å spille rollen som ”en stakkars hushjelp”, hun fortalte gjerne om seg selv og sitt tidligere liv i Latvia.

Marija fortalte at hun tidligere hadde en mindre bil som hun ofte kjørte i til universitetet. Det var første gang jeg fikk vite at hun hadde gått på universitetet. Jeg var litt overrasket. Jeg vet hvorfor jeg var overrasket, vaskehjelpen hadde en periode studert på et universitet i en større by i hjemlandet. Hun hadde studert medisin, akkurat som Simon. Men hun var aldri blitt lege (s. 48-49).

I utgangspunktet kunne dette ha virket truende på Eva og Simon, at den latviske hushjelpen deres for en periode hadde studert det samme som mannen i huset. Men selv om Eva og Simon ble overrasket over Marija sin bakgrunn, oppfatter jeg at de synes Marija ble enda mer interessant. Det var berikende for dem å ha en kvinne i huset som de kunne diskutere spennende og felles temaer med.

Jeg har vært inne på hvordan jeg opplever at dette forholdet blir veldig komplekst og sammensatt. Situasjonen blir litt snodig og klam, særlig da Eva sier at: ”Forelskelsen kommer langsomt, men sikkert. Vi er så ofte hjemme; vi sitter og venter på å høre at hun setter nøkkelen i låsen” (s. 76). Eva og Simon ble så opptatt av denne latviske kvinnen at det virker som at de glemte at hun var en hushjelp som var ansatt hos dem. Hverdagen deres dreide seg mer og mer om Marija, og gleden ved ha henne rundt seg. Etter at de fikk høre at Marija hadde studert ved universitetet ville de så gjerne hjelpe henne tilbake til studiene. Jeg tolker dette som at de gjorde Marija til sitt ”felles prosjekt”. Når Eva erindrer tilbake til tiden med Marija i huset, har hun fått bedre innsikt i hvordan mye av situasjonen var: ”Så nedlatende vi må ha virket, vi var overbevist om at vi var annerledes enn dem hun ellers arbeidet for. Som om holdningen vår, det vi egentlig ønsket å være, gjorde hele ansettelsesforholdet så mye bedre” (s. 78). Slik jeg leser romanen, var det en lykke for Eva og Simon å få Marija inn i huset. Hun var et friskt pust i livet deres. Tidligere i oppgaven har jeg vært inne på hvordan Eva og Simon var svært ensomme gjennom livet. De hadde liten omgangskrets og Marija ble som en venninne. At de slapp en fremmed så nært innpå seg, mener jeg er et tydelig uttrykk for hvor ensomme de egentlig var.

Selv om Eva og Simon mest trolig ikke mente noe vondt med slik situasjonen og forholdet utviklet seg, og selv om det i utgangspunktet ikke var et tydelig avgrenset maktforhold mellom dem, var de litt naive som utnyttet situasjonen slik de gjorde. Eva og Simon opptrådte ikke som vanskelige og kontrollerende arbeidsgivere, slik mange gjør. Men jeg opplever det som at det var en alt for liten profesjonell distanse i forholdet. Den manglende profesjonelle distansen ble etter hvert merkbart problematisk. Det er ofte de forholdene som er minst avgrenset som kan bli de mest problematiske: ”Significantly, domestic work is deeply embedded in status relationships, some of them overt, but others less so. And these relationships are all the more complex because they fall along multiple axes” (Anderson 2003: 104).

4.3 ”Vi måtte la henne gå”

Tidlig i romanen, i romanens nåtid, får vi opplyst at Simon og Eva *hadde* en hushjelp. Like tidlig forteller Eva at hushjelpen ”hadde vært hos oss i nesten tre år da vi måtte la henne gå. Noe skjedde, noe som ikke var til å komme forbi. [...] Det var nærheten som gjorde det umulig, vi var blitt for godt kjent. Nettopp det at hun var mer som en venn og gjest” (s. 19-20). Som beskrevet over, utviklet det seg et nært forhold mellom Marija, Eva og Simon. Det var en periode der Eva betraktet Marija som en venninne, men forholdet deres forandret seg: ”Det er enklere nå bare å se henne som vaskehjelpen. Denne høye latviske kvinnen. Etter det som hendte” (s. 45). Det eneste vi som leser får vite i starten, er at Marija har andre meninger enn Eva, ”[...] verdisynt jeg ikke er enig i”, forteller hun (s. 46).

I *Global Woman* skriver Hondagneu-Sotelo om konflikter og raseriutbrudd mellom arbeidstaker og arbeidsgiver (Hondagneu-Sotelo 2003: 55). Hun skriver at det er svært vanlig at det oppstår konflikt mellom de to partene, og at denne konflikten ofte ender i oppsigelse. Hun mener først og fremst at dette gjelder i et arbeidsforhold mellom ”nannies” og kvinnelige arbeidsgivere. Arbeidsgiveren føler i mange tilfeller at hun ”eier” arbeideren, og hun føler seg truet av at arbeideren gjerne har egne barn, familie, venner osv. Dette resulterer ofte i krangling, kjefting, antakelser, og ender til slutt i oppsigelse (Hondagneu-Sotelo 2003: 62). Det er ikke slik konflikten mellom Eva, Simon og Marija utviklet seg. Hondagneu-Sotelo beskriver i sitatet under hvordan det også kan oppstå konflikt mellom hushjelp og arbeidsgiver:

Weekly house cleaners and their employers rarely experience blowups, in part because they only see each other once a week, twice a month, or perhaps never at all. When they do meet, it is typically for fleeting moments, during which it is relatively easy to remain cordial. Since the house cleaners’ duties do not include child care, employer – employee relations are less complex and less volatile. Problems do arise, and when that happens, house cleaners and their employers prefer to exit the arrangement with discretion (Hondagneu-Sotelo 2003: 64).

Måten Hondagneu-Sotelo beskriver forholdet mellom en hushjelp og dens arbeidsgiver på, er mest treffende for forholdet Marija hadde til sine andre arbeidsgivere, som jeg har beskrevet tidligere i oppgaven. Marija sa at hun ikke så noe til de andre arbeidsgiverne, og derfor er det lite trolig at det oppstod konflikt. Forholdet hun hadde til Eva og Simon, var mye mer komplisert. Eva og Simon var ikke ”normale” arbeidsgivere som hun bare så et par ganger i måneden. Marija ble en del av hverdagen til Simon og Eva, noe som ikke er regnet som ”vanlig” for en rengjøringshjelp.

Simon hadde planlagt at han skulle ta med Eva på en konsert på bursdagen hennes, en konsert med et kjent filharmonisk orkester. Han foreslo at de skulle invitere med Marija, siden hun også var interessert i klassisk musikk. Eva ble først overrasket over forslaget, men de ble enige om å invitere henne med: ”Vi var så enige, han fylte ut noe jeg selv hadde arbeidet med i tankene. Det var hans idé. Men den kunne vært min, om han ikke hadde rukket å komme med den først” (s. 168). Eva ordnet billetter til konserten, og hun forteller: ”Da jeg først hadde billettene, var det som om det hadde vært meningen hele tiden. Vi var alltid så enige om henne, om Marija. Det var kanskje derfor det kjentes som en skam senere. Skam over at vi hadde tatt så feil av henne?” (s. 169).

For det viste seg at Simon og Eva hadde tatt feil av Marija. Forholdet endte med oppsigelse, men ikke på grunn av ”vanlige” årsaker. Hondagneu-Sotelo skriver at: ”Most commonly, blowups result from a lack of trust or respect between mistress and maid – surveillance on the part of the employer, perceived insubordination on the part of the worker, or a feeling of betrayal on either side” (Hondagneu-Sotelo 2003: 55). Dette kan koples til hvorfor Marija måtte slutte hos Eva og Simon, for det var på en måte snakk om mangel på respekt fra Marija sin side. Det utviklet seg ikke til en høylytt konflikt. Konflikten dreide seg heller ikke om ineffektivitet i arbeidet eller frekt språkbruk, noe som er konfliktutløsende i følge Hondagneu-Sotelo (Hondagneu-Sotelo 2003: 55). Problemet var av alvorligere karakter, det dreide seg om uenighet omkring grunnleggende verdier og menneskesyn.

Det var på fødselsdagen min det begynte. Det som jeg fremdeles ikke helt forstår, og som jeg har brukt mye tid på å tenke igjennom. Rett etter den kvelden kunne jeg fremdeles skylde på skjulte misforståelser, andre tolkninger. Men nå er det selvfølgelig ingen trøst lenger, Marija selv hjalp meg å klargjøre det (s. 168).

De var alle begeistret over konserten i anledning Evas bursdag. I pausen leste Marija i programmet. Hun leste om dirigenten og kommenterte følgende: ”Han er jøde, sa hun. Hun sa noe mer. Noe jeg ikke fikk tak i, bare en setning mens hun snudde hodet vekk. Nei, han er ikke det, eller: Det er han vel ikke. Det var uvesentlig. Jeg tenkte over det, og slapp det igjen”, forteller Eva (s. 171). Allerede da får vi en antydning om hva som kommer til å skje. Eva grunnet over Marijas kommentar om at dirigenten var jøde. Det var nok måten det ble sagt på, som Eva la seg merke i. Likevel tenkte hun ikke noe mer over det, trolig fordi hun tok det for gitt at Marija ikke hadde negative tanker om jøder.

Det var noen uker etter bursdagen og konserten at konflikten virkelig startet. Da ble Marijas meninger en realitet som Eva og Simon måtte forholde seg til. Eva og Marija satt på

kjøkkenet, og de så ut på naboen som hadde startet opp kantklipperen ute i hagen. Marija lurte på hva han drev med, og det var her konflikten begynte: ”Hun sa det på latvisk. Og likevel skjønnte jeg hva hun sa. Tonefallet. Ordet. Han er vel jøde. Hva sa du, sa jeg? Og hun gjentok det. Så jeg skulle forstå” (s. 174). Dette var andre gangen Marija kommenterte at en person var jødisk, og hun gjorde det i negativt tonefall. Videre forteller Eva at Marija

[...] sto midt på kjøkkenet, mellom bordet og vinduet, hun holdt fortsatt bunken med post, og gjentok det hun hadde sagt. Gjentok det rolig på mitt eget språk, at han var vel en av dem. Hun sa det. *Dem*. For å være sikker på at jeg fikk det med meg, ville hun vel forklare (s. 174).

Marija la ut om hva hun mente om jøder, ”[...] hun fortsatte og fortsatte, snakket og snakket” (s. 175). Dette gjorde hun mens Eva stod ubekvem og hørte på.

Det hun sa var banalt, som et barn som gjenforteller et eventyr og ramser opp andres ord, stiliserte og knappe, det blir en overtydelig enetale der hvert ord henter fram det neste, alt må huskes i rekkefølge, fordi denne rekkefølgen er den eneste logikken som finnes i historien. Den finnes bare innenfor sin egen tvungne nevrotiske ramme, sin egen tautologi. Hatefullt og enkelt. Klisjeenes enkelthet, oppbrukte ord, de slitte frasenes språk. Om *dem* (s. 174).

Simon kom etterhvert inn på kjøkkenet og fikk med seg deler av Marija sin monolog: ”Vi så på hverandre, jeg og Simon, den dagen på kjøkkenet. Han i døråpningen, like etter unnskyldte han seg og gikk ut” (s. 175). Eva og Simon ble selvfølgelig sjokkerte over hva de hørte, og det gikk en stund før de snakket om det som hadde skjedd.

Da han kom tilbake laget vi middag, han og jeg, i stillhet, eller en stillhet som virket som den inneholdt en vedvarende intens, men lavfrekvent lyd, som en gjentakelse, et ekko av naboen maskin, den maskinen som hadde gått hele formiddagen. Begge prøvde å overhøre den, alarmen, redselsfull, lav, men like påtrengende, insisterende (s. 175).

Det var vanskelig for både Eva og Simon å prate om det Marija hadde sagt. Det gikk flere dager der de omgikk hverandre uten at noen av dem tok opp det som hadde skjedd. De bestemte seg for å si opp Marija, de hadde ingen andre valg. De kunne ikke omgås en person som bar på et så stort hat mot jøder. Simonhjell har et godt poeng angående oppsigelsen av Marija: ”Marija rørte ved det usagte på ein måte som dei ikkje kunne oversjå, men heller ikkje fortelje vidare – for gjorde dei det, måtte dei fortelje alt dei tidligare hadde tagd om” (Simonhjell 2012: 86).

Vi lot henne gå, som Simon sa det. Hun burde ha en attest, tenkte jeg. Jeg vet hvordan noen behandler vaskehjelper. Jeg sa at vi kanskje burde gi henne en attest. Men hvordan skulle den

attesten se ut, sa han. Vi kom til at det ville bli vanskelig å skrive noe utfyllende. Ingen av oss sa noe. Til henne (s. 176).

Eva klarte aldri å konfrontere Marija. Eva skjønnte at hun burde si noe, men hun klarte aldri å gjøre det. Hun visste ikke hva hun skulle si. Hondagneu-Sotelo forklarer hvordan utenlandske arbeidere synes det er vanskelig å si opp jobbene sine, de har vansker med å fortelle arbeidsgiveren sin årsaken til at de ønsker å slutte. Samtidig poengterer Hondagneu-Sotelo at: ”Employers [...] are not much better at firing domestic workers than the workers are at quitting. [...] Many employers find it very difficult either to directly fire a worker or to constructively communicate job deficiencies in ways that might allow the employee to improve” (Hondagneu-Sotelo 2003: 65). Det er tydelig at Eva også syntes det var vanskelig å skulle si opp Marija.

Jo mer jeg tenkte på det, desto mer overbevist ble jeg om at det var mislykket, at selv det var mislykket. Den tause tilbaketrekningen. Jeg skulle sagt noe. Hvordan kunne jeg stole så lite på ordene. Stole så lite på ordene mine at jeg måtte gjøre henne taus. Vi som snakket sammen, hun og jeg (s. 177).

Det står flere steder i romanen at ”vi måtte la henne gå”, og det virker som det er Simon og Eva som sa opp Marija. Samtidig står det at de ikke klarte å si noe til henne. Eva og Simon fikk aldri fortalt Marija at de var uenig i hennes holdning til jøder. De fikk heller aldri sagt at Simon var jøde. Ut i fra det som står i teksten, er det Marija som kom til dem:

Jeg husker at hun kom [...]. Hun pratet igjen, denne gangen om detaljer, praktiske detaljer [...]. Jeg kjente alt hun sa, kjente det som om det var meg hun prøvde å bore seg inn i, utlegningene hennes om praktiske ting, som om hun bare tok seg en ferie og ville formane oss om det praktiske mens hun var borte. [...] Hun skulle virkelig reise. Hun snakket om at hun ville tilbake nå, at hun ville dra hjem for en stund. Til Latvia (s. 177-178).

Slik jeg tolker teksten, er det Marija som kom til Eva for å meddele at hun skulle reise tilbake til Latvia. Selv om Eva framstiller det som at det var hun og Simon som tok avgjørelsen om at Marija måtte dra, mener jeg at teksten åpner for ulike tolkninger. Simon og Eva hadde bestemt seg for at de ikke kunne la Marija arbeide hos seg lenger, det står eksplisitt i teksten, men det virker som at Marija kom dem i forkjøpet og reiste før de fikk sagt noe til henne. Da Marija fortalte at hun skulle reise, slapp Simon og Eva å ta opp det vanskelige temaet med henne. De lot henne gå.

4.4 Antisemittisme og rasistiske holdninger

Før vi får avslørt hvorfor Eva og Simon måtte ”la Marija gå”, sier Marija følgende: ”Norske hus er rene, sa hun. Som nordmenn. Jeg lo. Men hun var helt alvorlig. Det er sant, sa hun. Nordmenn er det. Alltid vakre. Og rene” (s. 108). Dette utsagnet gir meg assosiasjoner til nazistenes raseideologi og den rene ariske rasen, som de argumenterte for under andre verdenskrig. Det er tydelig at Marija har antisemittiske holdninger og utpregede fordommer mot jøder.

Forfølgelsen av jøder er noe av det vondeste og verste i den europeiske historien. Antisemittiske holdninger førte til at millioner av jøder ble utsatt for overgrep. Omfanget er enormt, og det har foregått i en rekke land i løpet av et stort tidsrom. Antisemittisme er dessverre ikke et historisk tilbakelagt fenomen. Holdningene er fortsatt utbredt i store deler av Europa. I en rapport med navnet ”Intolerance, Prejudice and Discrimination. A European Report” (2011) har Andreas Zick, Beate Küpper og Andreas Hövermann kartlagt holdninger blant befolkningen i ulike Europeiske land. De har tatt utgangspunkt i såkalt ”group-focused enmity”, som de definerer som negative holdninger og fordommer mot grupper som betraktes som annerledes eller unormale, og tillegges mindreverdige sosial status (Zick, Küpper og Hövermann 2011: 13). I denne rapporten kommer det fram at antisemittiske holdninger ”is particularly conspicuous in the eastern European countries” (Zick, Küpper og Hövermann 2011: 162). Funnene er ekstra oppsiktsvekkende med tanke på at det var flere østeuropeiske land, blant annet Polen, som var en primær arena for Holocaust. Som redegjort for tidligere i oppgaven, er Simon jøde. De kunne derfor ikke tolerere at hushjelpen hadde slike meninger.

Jeg vil i tillegg knytte reaksjonen til Eva og Simon til begrepet *attribusjon*. Dette sosialpsykologiske begrepet brukes blant annet om måter vi forklarer andre menneskers atferd på. Øyvind Dahl forklarer begrepet i *Møter mellom mennesker* (2001), og sier attribusjon er ”at den ene part tilskriver (tillegger) den andre part en mening, holdning eller egenskap” (Dahl 2001: 31). Dahl sier videre at ”forutinntatte antakelser om de andre kan være av to typer: antakelse om *likhet*, eller antakelse om *ulikhet*. Begge antakelsene kan vise seg å være falske” (Dahl 2001: 31). Det siste poenget mener jeg er relevant for tolkningen av Eva og Simon sin reaksjon på Marijas holdninger. Først så vi at Eva og Simon tillot Marija egenskaper hun i utgangspunktet ikke hadde. De så på henne som en ”typisk” østeuropeer, og møtte henne med alle de fordommene de hadde mot østeuropeere. I følge Dahl kan man ha en falsk antakelse om ulikhet:

Hvis den andre er ulik en selv på mange viktige områder (religion, politisk syn, språktilhørighet, alder, hudfarge), kan en lett komme til å tro at personen er ulik på alle områder. Vi har da ofte lett for å attribuere hans eller hennes handlinger andre motiv enn våre egne, og forestillingen om stor ulikhet kan gjøre at det oppleves som uaktuelt å etablere kontakt med vedkommende (Dahl 2001: 31).

Før Eva og Simon ble kjent med Marija så de alle områdene hun var ulik dem på. De tenkte nok at de ikke hadde noe til felles med henne. Likevel klarte de å legge fordommene til side og de ble kjent med Marija.

Da Eva og Simon åpnet opp muligheten for at Marija var et menneske de ville bli kjent med, kom de svært nære hverandre, som tidligere beskrevet. De så mange fine kvaliteter ved henne og de betraktet henne som en venninne. ”Dersom den andre i et eller annet viktig henseende ligner på en selv, har vi lett for å anta likhet også i andre henseender. En kan komme til å tilskrive (*attribuere*) den andre samme motiv og samme følelser som en selv ville hatt i tilsvarende situasjoner”, sier Dahl (Dahl 2001: 31). Eva og Simon satt stor pris på Marijas interesse for litteratur, samfunn og hennes omsorg for familien. De gikk ut i fra at hun var en person som var lik dem selv på nesten alle måter. Det var flere hendelser som bekreftet denne følelsen, og de følte de hadde funnet en god venn i Marija. De hadde en fornemmelse av å ha funnet en likesinnet. Men et slikt speilbilde av en selv kan plutselig sprekke, i følge Dahl (Dahl 2001: 31). Han skriver at ”Brått oppdager en at personen på et eller annet viktig punkt (religion, politikk, livssyn) viser seg å være annerledes enn en selv. Da kan relasjonene bli fullstendig brutt, fordi personen ikke lenger stemmer med våre forutinntatte antakelser” (Dahl 2001: 31).

Jeg mener det er relevant å se poengene til Dahl i sammenheng med hvordan Eva og Simon reagerte da de hørte Marijas ”tale” om jøder. Siden de hadde kommet så nær hverandre, ble det ekstra vanskelig å forstå at Marija hadde et helt annet menneskesyn enn dem selv. Jeg tror Eva og Simon gikk ut i fra at Marija hadde en annen religion enn dem selv, men at hun skulle ha slike holdninger, var nok vanskeligere å innse. Ulik religion og politisk syn er noe man respekterer, men når et mennesker viser så liten forståelse for andres historie, i tillegg til at de viser mangel på sympati for en folkegruppe som har opplevd så mye grusomt, blir det vanskeligere. I et sitat tidligere i oppgaven så vi at Eva satt igjen med en følelse av skam. Hun var skamfull over at hun og Simon hadde tatt så feil av Marija. Når mennesker fra ulike kulturer møtes, er de preget av den kulturen de kommer fra. Man har ofte med seg forutinntatte meninger, og den feilen vi oftest gjør i en kommunikasjonssituasjon, særlig når personer fra ulike kulturer møtes, er at man antar at den andre tenker slik som vi

selv gjør. ”Vi glemmer ofte den usynlige bagasjen som hver av oss har med seg i en kommunikasjonssituasjon” (Dahl 2001: 19). Slik jeg leser *Dager i stillhetens historie*, var det dette som skjedde da Eva, Simon og Marija møttes. Det endte med at relasjonen mellom de tre ble fullstendig brutt.

4.5 ”Oss – dem” problematikken

Jeg skriver innledningsvis at jeg skal ta for meg ”oss-dem” problematikken i romanen, og at jeg mener dette er et aktuelt tema i samtiden. Det er også et aktuelt tema i *Dager i stillhetens historie*. Relativ fersk forskning viser at det er en økende tendens til diskriminering og rasisme i Europa (Zick, Küpper og Hövermann 2011, HL-senteret 2012). Den samme forskningen viser at fremmedfrykt og negative holdninger til innvandrere og innvandring er økende blant europeere, noe som også vises gjennom økt oppslutning om populistiske partier. Den spente situasjonen i Europa er delvis med på å forklare utviklingen av slike negative holdninger. Thorbjørn Jagland, nåværende generalsekretær i Europarådet, sier til NRK at:

I økonomiske nedgangstider går fremmedfrykten mot minoriteter tradisjonelt opp, og de blir møtt med mer skepsis og får skylden for problemer som oppstår. [...] Dette gir mange utslag, også i Norge. Vi så det i fjor sommer, med den ordbruken som ble brukt mot romfolket. Og vi ser også at det går ut over muslimer og til dels jøder. Dette er et tegn på et sinne som retter seg mot minoriteter i særlig grad, og eksisterer i alle samfunn (Hammerstad, Krekling, Imrie, Halsør og Lied 2013).

Det er mange utbredte myter om innvandring, noe som fører til at folk blir skeptiske mot innvandrere. Myter har av og til rot i virkeligheten, men det er ikke alltid slik. At innvandrere gir økt kriminalitet i samfunnet, har med seg sykdommer, utnytter velferdsordninger, har et negativt kvinnesyn og tar arbeid fra resten av befolkningen, er noen kjente myter. Slike negative holdninger blant befolkningen kan i verste fall være farlig.

I rapporten ”Intolerance, Prejudice and Discrimination. A European Report” kan vi lese at intoleranse truer den sosiale samhörigheten i samfunn med flere kulturer, og at omfanget av intoleranse reflekteres i den grad vi respekterer eller avviser sosiale-, etniske-, kulturelle- eller religiøse minoriteter (Zick, Küpper og Hövermann 2011: 11). Rapporten fremhever at:

Investigation intolerance, prejudice and discrimination is an important process of self-reflection for society and crucial to the protection of groups and minorities. We should also

remember that intolerance towards one group is usually associated with negativity towards others (Zick, Küpper og Hövermann 2011: 11).

Det har vært sterkt fokus på å bekjempe intoleranse og rasistiske holdninger i Europa, siden kontinentet ikke er så homogent og tolerant som man i utgangspunktet tenker.

The European Union acknowledged this when it declared 1997 the European Year against Racism. In the 1997 Treaty of Amsterdam the European Union called for joint efforts to combat prejudice and discrimination experienced by groups and individuals on the basis of their ethnic features, cultural background, religion, gender, sexual orientation, age or disability (Zick, Küpper og Hövermann 2011: 11).

Selv om det har vært stort fokus på forebyggende arbeid, som vi ser i sitatet over, finnes det få konkrete tall om den faktiske utbredelsen av fordommer mot minoritetsgrupper i Europa. Dette er mye av bakgrunnen for at ”Intolerance, Prejudice and Discrimination. A European Report” har blitt utarbeidet (Zick, Küpper og Hövermann 2011: 11). Rapporten konkluderer med mange interessante funn, men det mest relevante for denne oppgaven er at ”Group-focused enmity is widespread in Europe” (Zick, Küpper og Hövermann 2011: 13). Europa er et kontinent som består av mange forskjellige land, språk og kulturer, og de europeiske landenes befolkning har alltid vært preget av ulikhet og heterogenitet. På grunn av åpningen av grenser, globalisering av markeder og produksjon, verdensomspennende migrasjon og stadig nye kommunikasjonsmuligheter, er det trolig at heterogenitet blant befolkningsgrupper fortsatt vil gjøre seg gjeldende (Zick, Küpper og Hövermann 2011: 15). Rapporten sier at trenden trolig vil fortsette ”even if populist and extremist forces on the right persist in their attempt to stir up any antipathy and mobilize citizens against any acceptance of cultural heterogeneity (Zick, Küpper og Hövermann 2011: 15).

HL-senteret (Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter) har utarbeidet en rapport med navnet ”Antisemittisme i Norge? Den norske befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter” (2012). Rapporten fokuserer hovedsakelig på holdninger til jøder, og den er den første store befolkningsundersøkelsen som kartlegger slike holdninger blant den norske befolkningen. Funnene viser at det forekommer stereotypiske forestillinger om jøder i det norske samfunnet, men sett i europeisk sammenheng er rekkevidden nokså liten (HL-senteret 2012: 6). I tillegg til den norske befolkningens holdninger til jøder, undersøker rapporten holdningene vi har til andre minoriteter, både innvandrere og mennesker fra andre religioner:

Resultatene viser større grad av sosial distanse til de fleste andre grupper enn til jøder. Befolkningen er mest negativ til kontakt med muslimer, somaliere og romfolk (sigøynere). Samtidig er det slik at de som har de sterkeste antisemittiske holdningene også er mest avvisende mot andre grupper. [...] Antisemittiske holdninger er også mer vanlig blant de respondentene som nærer sterk skepsis mot innvandrere (HL- senteret 2012: 6).

Som vi ser i sitatet er det nokså stort samsvar mellom utviklingen i Norge og den generelle utviklingen i resten av Europa. Respondentenes negative holdninger til jøder ble i liten grad forklart ut i fra konkrete hendelser i det norske samfunnet, forklaringene lå i Israels rolle i Midtøsten-konflikten (HL- senteret 2012: 6).

I den samme rapporten kan vi lese at: ”Det er fra flere hold blitt pekt på noen nye tendenser ved antisemittisme i Europa de senere år” (HL-senteret 2012: 14). Det sees en sammenheng mellom Midtøsten og den israelsk-palestinske konflikten, og en stadig økende tendens til antisemittiske ytringer og episoder. ”Det globale aspektet der holdninger preges av hendelser på internasjonalt nivå fremstår her som et sentralt trekk” (HL-senteret 2012: 14). Forfatterne bak denne rapporten spekulerer på om det er snakk om et tredje stadium i antisemittismens historie. Dette er en diskusjon som jeg ikke skal gå inn på her, siden det er på siden av hva min oppgave egentlig handler om. Likevel er det viktig å få fram at ”mange av de tradisjonelle antisemittiske stereotypiene eksisterer fremdeles, men i nye kombinasjoner og utgaver” (HL-senteret 2012: 15).

Som det kommer fram i rapporten, kan denne utviklingen tyde på en perspektivforandring i antisemittismens historie i Europa. Nå er det konflikten i Midtøsten som hovedsakelig danner referanserammen, og ikke Holocaust som det lenge har vært. Det har blitt gjennomført flere undersøkelser om antisemittisme og antisemittistiske holdninger i Europa i løpet av de siste årene. To av dem har jeg vært inne på her. Undersøkelsene har ulike innfallsvinkler, men de har til felles at de viser en tydelig vekst i antall antisemittiske hendelser i løpet av den senere tid, i tillegg til at antisemittiske holdninger er økende blant Europas befolkning (HL-senteret 2012, Zick, Küpper og Hövermann 2011). Alle disse poengene om økt fremmedfrykt og antisemittiske hendelser, mener jeg er viktige i min lesning av *Dager i stillhetens historie*.

4.6 Fordommer, stereotyper og fremmedfrykt hos flere av romankarakterene

Eva forteller at Simons jødiske familie ble møtt med skepsis både av naboer og kolleger under krigen. Familien opplevde at folk så vekk og unnlot å stille opp for dem, mens de mistet både jobb og hjem. Blant episodene Eva forteller om, vil jeg trekke fram to. En kveld før Simon og familien gikk i dekning hørte Simon foreldrene prate sammen. De snakket om en hendelse der Simons far hadde oppsøkt sin tidligere arbeidsgiver i forsøk på å få hjelp. Eva forteller:

Den gamle sjefen hadde sagt til Simons far at han ikke hadde noe i mot å hjelpe dem, men han skjønnte bare ikke hvordan det skulle kunne la seg gjøre. Om det virkelig ville utgjøre noen forskjell for deres situasjon. Simons far hadde forklart ham at det kanskje kunne utsette ting. Men, hadde sjefen sagt og sett på ham med et bekymret blikk, tror du ikke politiet har en grunn for å gjøre det de gjør (s. 145).

Sjefen sa i tillegg at det ville være dårlig for kontorets rykte om det ble oppdaget at de gjorde noe mot myndighetenes vilje. Faren torde ikke å motsi sjefen sin, og sa derfor at han forsto. ”Han tok hånden min og ønsket meg lykke til, sa faren. Jeg vet du kommer til å gjøre det beste ut av situasjonen, sa han. Og hva sa du, spurte Simons mor. Jeg sa ja og gjengjeldte håndtrykket, hørte Simon faren si” (s. 146). Simon sin far var tydelig underlegen i denne situasjonen, og det var ikke mye han kunne gjøre. I tillegg til at sjefen var redd for kontorets rykte, insinuerte han at han støttet politiets arrestasjon av jøder. Jeg tolker hele situasjonen for svært nedverdiggende. Simons far ba om hjelp, men ble møtt av en konfliktsky sjef som i tillegg sympatiserte med politiets handlinger.

Jeg har tidligere nevnt at Simon var opptatt av å finne ut hva som skjedde med tanten og fetteren. Lenge etter krigen var slutt var Simon sin bror på besøk hos Eva og Simon. Eva sier at han fortalte dem noe mens han var der: ”Det var som om han la fra seg noe tungt og reiste igjen” (s. 157). Før Simons familie reiste fra leiligheten sin for å gå i dekning, fortalte de ingen av naboene sine at de skulle reise. Det var umulig for dem å vite hvem de kunne stole på. Naboene antok etter hvert at familien hadde reist, det var mørkt i vinduene og ingen tegn til liv. Etter hvert begynte en av naboene sin hund å stoppe utenfor leiligheten å bjeffe. ”Eieren prøvde selvfølgelig å dra med den videre, den laget bråk, ble det fortalt senere. Naboen kjeftet, truet. Men hunden insisterte. Den ga seg ikke. Som om den hadde fått ferten av noe innenfor” (s. 157). Dette gjentok seg, dag etter dag. Etter lang tid ble flere av naboene mistenksomme på om det var noen i leiligheten, og de varslet politiet. Da politiet kom brøt de

seg inn: ”Hunden hadde rett. Leiligheten er ikke tom. Det er en kvinne der, et barn. De blir hentet ut denne morgenen, kjørt vekk” (s.158). Kvinnen og barnet var Simons tante og fetter.

Broren til Simon fortalte at tanten og fetteren hadde blitt igjen i leiligheten da resten av familien reiste. Tanten ville vente på mannen sin og gå i dekning sammen med ham. Mannen kom ikke, og tanten og fetteren var innestengt i leiligheten i flere måneder uten at noen visste at de var der. Jeg tolker denne scenen som at naboene ikke brydde seg noe særlig om hvordan det gikk med Simons familie. De ga uttrykk for at de var uinteressert og likegyldige med tanke på å finne ut om det var noen i leiligheten som trengte hjelp. Selv om hunden markerte gang på gang utenfor leiligheten, tok det lang tid før noen tok initiativ til å finne ut om det var noen på innsiden som trengte hjelp. Da de først bestemte seg for å finne ut om det var noen i leiligheten, kontaktet de politiet. At de kontaktet politiet, var også et uttrykk for likegyldighet. De visste at det var en jødisk familie som hadde bodd i leiligheten tidligere. Sjansen var stor for at det var en av dem som var igjen der, slik jeg ser det.

Marijas antisemittiske meninger og holdninger er, som vi har sett, framtrædende i romanen. Vi har også sett at Eva og Simon hadde tydelige fordommer mot Marija. Fordommer, stereotyper og fremmedfrykt er noe som kommer til uttrykk hos flere av romankarakterene, og det er spesielt tre scener som utmerker seg. I disse scenene kommer nevnte tematikk tydelig fram, selv om det til dels er på ulike måter. Fordommer og stereotyper er to begreper som er relevante i en analyse av flere av romankarakterene i *Dager i stillhetens historie*. Siden dette er to begreper som er nokså like, og som jeg bruker mye i oppgaven, vil jeg avklare hva de betyr og hva som skiller dem. Dahl definerer disse begrepene og ser dem i forhold til hverandre i *Møter mellom mennesker*. Han skriver at:

Stereotyper er [...] antakelser om en sosial gruppe eller dens medlemmer. De er ofte enkle generaliseringer om mennesker som har enkelte fellestrekk. [...] Stereotyper har lett for å sette seg fast og bli oppfattet som sanne og uforanderlige, og dermed har de en tendens til å bli selvoppfyllende profetier. [...] Av disse grunner har stereotyper gjerne en negativ klang. Å stereotypisere mennesker er å ”putte dem i bås” og tro at virkeligheten er slik (Dahl 2001: 25).

Dahl utdyper at stereotyper kan være skadelige når de blir ”tilstivnede”, altså at man ikke er åpen for endringer selv om man har tilegnet seg ny kunnskap. Her ligger begrepet nært opp til fordommer, som Dahl definerer som ””tilstivnede” eller ”frosne” stereotyper. Fordommer er ”forhåndsdommer” som rammer en gruppe mennesker. [...] Mens stereotyper er en tro eller en oppfatning som hele tiden kan modifieres, er fordommer en holdning som motsetter seg åpenhet for endringer” (Dahl 2001: 27).

Den første scenen jeg skal trekke fram, er møtet mellom Eva og postmannen i nabolaget. Eva kom i samtale med postmannen en dag hun så Marija putte noe i postkassen deres. Det var første gang Eva så Marija: ”Jeg så fra vinduet at hun puttet noe ned i kassen, før hun gikk sin vei” (s. 28). Eva forteller videre at:

Postmannen som var på vei til oss, må også ha sett hva hun gjorde, for etter at hun hadde gått, ble han stående og vente på meg med posten i hånden. Jeg tror han var fornøyd. Kanskje over sjansen til å få sagt noe han lenge hadde ønsket å si. Han hadde dette uttrykket som en som gjerne ville smile (s.28-29).

Da Eva gikk ut for å hente posten, ga postmannen uttrykk for at han var skeptisk til hva Marija gjorde i nabolaget. Eva forteller at han antok Marija var ”en av de østeuropeiske jentene som vasker” (s. 29). Måten han snakket om disse østeuropeiske jentene på, tyder på at det var en gruppe han var mistenksom og kritisk til. Lappene de la i folks postkasser kalte han for ”søppel” (s. 29), og han mente at Eva burde ringe politiet for det kunne være at Marija var en av dem som ikke skulle være her. Da Eva stilte seg uforstående til hva han mente med ”de som ikke skulle være her”, spesifiserte han: ”Asylsøkere [...] uten lovlig opphold. [...] Kanskje, sa han og stanset meg med stemmen da jeg skulle til å gå inn igjen. Kanskje du bør være forsiktig” (s. 29). I følge Eva hørtes det ”mer ut som en vag trussel enn en bekymret advarsel” (s. 30).

Ut i fra Eva sin gjengivelse av samtalen med postmannen, er det tydelig at han hadde fordommer mot asylsøkere. Han var ikke bare fordomsfull mot Marija, men mot asylsøkere som gruppe. Det at han så Marija legge en lapp i postkassen til Eva og Simon, opplever jeg som en utløsende faktor for at han kunne fortelle om sine meninger og holdninger til asylsøkere. Postmannen generaliserte de kvinnelige østeuropeiske kvinnene som vasket i nabolaget og så på dem som en samlet gruppe. Han ga uttrykk for at alle snakket dårlig norsk, og at de oppholdt seg i landet ulovlig. Slik jeg oppfatter det, plasserte han alle i samme bås og snakket om dem på en negativ måte. Hva som får postmannen til å generalisere på denne måten, får vi ikke vite noe om. Mange nordmenn kan oppfattes som denne postmannen. De er fordomsfulle mot asylsøkere og innvandring, og på den måten er postmannen representativ for manges holdninger til temaet.

Som jeg har gjort rede for tidligere, hadde også Eva og Simon fordommer mot Marija, men da de ble kjent med henne, ble disse fordommene fjernet. Det er nok ikke helt riktig å hevde at det var akkurat det samme som skjedde mellom postmannen og Marija, men det er tydelig at postmannens holdninger forandret seg. Eva forteller at Marija ble venner med den

samme postmannen som hadde snakket nedsettende om asylsøkere. Hun forteller også at Marija hadde en idé om at det var hun som skulle hente posten på lørdager, for ”da var det alltid den samme fyren” (s. 107). Eva forteller at hun betraktet postmannen og Marija fra vinduet:

I begynnelsen tror jeg knapt han svarte henne, for jeg så at hun snakket til ham mens han fant fram posten, og at han ignorerte henne. Men senere la jeg merke til at de sto sammen en lørdag og at hun lo, og det slo meg at de kanskje var på samme alder, han noen år eldre. Flørter de? tenkte jeg. Jeg husket hva han hadde sagt om vaskehjelpene. Men nå sto han der og snakket i vei (s. 107).

Slik jeg tolker dette sitatet, forandret postmannen holdningen sin til Marija. Det er mulig han innså at stereotypiseringen ikke stemte. Han kan ha blitt åpen for at det finnes individuelle forskjeller innad i grupper, altså at Marija ikke var slik som han trodde alle østeuropeiske kvinner var. Leseren av romanen får bare innblikk i relasjonen mellom postmannen og Marija via Evas øyne, dermed kan vi ikke være sikre på hva slags forhold de egentlig utviklet. Men når postmannen pratet med Marija, tyder det på at han ikke var like skeptisk til mennesker fra andre land og kulturer, slik vi så han var tidligere. Kanskje han åpnet muligheten for at Marija var et interessant menneske, selv om han i utgangspunktet var skeptisk til asylsøkere og innvandring.

En annen scene jeg mener utmerker seg, er da Eva og Simon skal besøke Simons tremening i Berlin. Eva og Simon reiste med toget til det som tidligere het Vest-Tyskland. Eva forteller at de delte kupé med ”en ung kvinne som jeg tror verken snakket skandinavisk, engelsk eller tysk” (s. 85). Både Eva, Simon og kvinnen skjønnte at det ville bli vanskelig å føre en samtale, derfor satt de i stillhet og leste hver sin bok. Eva beskriver det som en behagelig stillhet: ”Vi nikket til henne og hun nikket til oss, som om vi allerede kjente hverandre godt og hadde pratet lenge sammen. Som om vi hadde kommet et sted man vanligvis kommer etter et lengre vennskap” (s. 86). Eva forteller videre at da reisen nærmet seg slutten, kjørte toget inn på en stasjon. En stemme snakket over høyttaleren og det gikk kort tid før en østtysk grensevakt kom inn i kupeen deres. Eva forteller at hun var sikker på at det var hun og Simon som skulle bli kontrollert, og hun var bekymret for at vakten ikke skulle godkjenne papirene deres.

Men det var den andre kvinnen han henvendte seg til, hun som vi hadde delt kupé og den tause vennligheten med. Han plukket opp et magasin hun hadde latt ligge på det lille klappbordet under vinduet [...]. Hun kikket på oss, på ham.

Han begynte å snakke, nei, rope til henne med en nær uforståelig aksent, eller kanskje det var volumet, som gjorde det nærmest umulig å forstå noe av det han sa. Hun trakk seg bakover i setet, hun var tydeligvis redd og forsto nok heller ikke det han prøvde å si. Han holdt opp bladet og fortsatte å skjelle henne ut for det han tydeligvis anså som er skittent, undergravende glanset magasin (s. 87).

Eva og Simon satt og så på det som skjedde: ”Vi så hvordan hun måtte snu seg rundt flere ganger, en meningsløs firetrinns ballett foran øynene på denne mannen” (s. 87-88). Det skjedde ikke noe mer. Plutselig ga vekten seg, og gikk ut av kupeen igjen. Kvinnen fikk reise videre, men hun var tydelig preget av det som hadde skjedd. Eva forteller at:

Hendene hennes skalv, hendene våre skalv. Vi gjenopptok forsøket vårt på lesing. Stillheten som hadde vært så betryggende, var vanskelig å holde ut nå. Det begynte å mørkne utenfor, og jeg så refleksen av ansiktene våre gjengitt i glasset, i togvinduet. Bleke av det skarpe lyset i kupeen (s. 88).

Hva som skjedde i denne scenen, er litt uklart, men det er tydelig at det har å gjøre med forholdet mellom folk fra Øst-Tyskland og Vest-Tyskland. Slik jeg tolker dette, var det da grensevakten la merke til hvilket magasin kvinnen leste, at han oppfattet hvor hun kom fra. Det står ikke eksplisitt i romanen hvor kvinnen kom fra, derfor skal jeg ikke tolke dette i detalj. Likevel oppfatter jeg henne som en Østtysk kvinne som var på vei til Vest-Tyskland, den mest velstående delen på den tiden. Kvinnen leste et magasin grensevakten ikke likte, og derfor ble hun skjelt ut. Vekten hadde tydelige fordommer mot både kvinnen og bladet hun leste.

Den siste scenen jeg skal trekke fram i denne delen, er av en litt annen karakter, men den er likevel relevant i denne sammenhengen. Scenen foregikk da Eva og Simon var på vei hjem fra en fjelltur de hadde vært på. De var begge slitne og tørste, og de var på utkikk etter et sted de kunne stoppe for en pause. Eva forteller at: ”Da vi kjørte bortover den nyasfalterte riksveien, så jeg et skilt hvor det stod Bygdetun. Jeg husket noe sånt fra barndommen, noe vagt om en dag tilbragt i varmen på et lignende sted, og det var den samme varmen utenfor vinduene mens vi kjørte den dagen” (s. 102). Eva og Simon stoppet på bygdetunet, men fant ut at det var senere på dagen enn de hadde trodd og folk var på vei til å dra. Siden bodene fortsatt var åpne, barna lekte og familiene pratet sammen, gikk de rundt en stund, kjøpte kaffe og tittet litt på noen varer. Eva forteller at hun kjente seg iaktatt, til og med av barna.

Det tok ikke lang tid før jeg skjønnte at vi var blitt en attraksjon, selv om det er feil ord. Vi ble lagt merke til, eller mer enn det. Folk som passerte kikket med skepsis, jeg syntes det var skepsis, det var i hvert fall ikke noen følelse av å være velkommen. Det jeg hadde prøvd å

gjenkalle, gleden jeg husket fra møtet med et lignende tun som barn, var helt borte. I stedet var jeg den fremmede, vi var de to fremmede, som hadde sneket oss inn på et område der vi ikke hørte hjemme (s. 102-103).

Slik jeg tolker dette sitatet, ble ikke Eva og Simon iakttatt fordi Simon hadde utenlandsk bakgrunn, men fordi de begge var fremmede i bygda. Dette handler om generell skepsis mot fremmede.

Da vi gikk tilbake til bilen, snakket vi ikke. Vi hadde begge, det er jeg helt sikker på, den samme forståelsen av ikke å være ønsket. Det var en følelse av skam, at vi kunne ha misforstått, lest tegnene på gjestmildhet så feil og trodd at den omfavnet oss, at vi også uten videre kunne passe inn og bli mottatt (s. 103).

Skammen som kan oppstå når man ikke er ønsket, er nok uavhengig av årsaken til at man ikke er det. Eva og Simon ble møtt av en svært lite inkluderende gruppe mennesker, og følelsen av å ikke være velkommen kan være pinlig og smertefull. Hvis man skal lese denne scenen som uttrykk for tradisjonelle norske holdninger, noe jeg mener at man kan, ser vi at ”vi” ikke bare viser skepsis og fordommer mot innvandrere og minoritetsgrupper i samfunnet, ”vi” er også skeptiske og tar avstand til nordmenn vi ikke kjenner. ”Vi” er skeptiske til folk som kommer utenfra det kjente og trygge lokalmiljøet. Dette har kanskje ikke så mye å gjøre med fordommer og stereotypier, men det handler om hvordan man ser på andre og hvordan man behandler ukjente mennesker på en lite inkluderende måte.

Selv om disse tre scenene er svært ulike, problematiserer de mye av det samme. Fordommer og skepsis mot folk man ikke kjenner og folk som er annerledes enn en selv, er noe som går igjen i disse scenene. Fordommer handler på mange måter om hvordan man rangerer grupper av mennesker og enkeltindivider i forhold til hverandre. Fordommer sier noe om hvem som er bra nok, og hvem som ikke er det, og det blir en hierarkisk rangering av individer og grupper. Ekskludering kan være tilfeldig, men det kan også være et konsekvent uttrykk for fordommer og fremmedfrykt.

4.7 Den andre

Kulturmøter er en viktig del av *Dager i stillhetens historie*. Som jeg har vært inne på tidligere, er maktforhold ofte en viktig faktor i kulturmøter, og det er gjerne slik at den ene parten har mer makt enn den andre. Den parten som sitter med definisjonsmakten, kan til dels fastsette hvilke trekk ved den andre parten som er viktige kjennetegn. Majoriteten har makt til

å danne seg et bilde av minoriteten akkurat slik den vil, mens minoriteten kan ha vansker med å si i mot eller forsvare seg. I *Dager i stillhetens historie* er det hovedsakelig møtet mellom Eva og Simon og Marija som karakteriseres som et slikt møte. Møtet er preget av å ha en hierarkisk struktur, selv om forholdet tilsynelatende ikke virker sånn.

Said er en kjent litteraturhistoriker og forfatter, og har vært med på å utvide vår forståelse av slike fenomener som nevnt over. I et innledende essay til den norske utgaven av *Orientalismen* ([1978] 2001), Says mest kjente bok, skriver Berit Thorbjørnsrud at: ”Edward Said er en av vår tids mest markante, utfordrende og kontroversielle intellektuelle” (Thorbjørnsrud 2001: VII). I *Orientalismen* introduserer Said begrepet orientalisme. Dette begrepet er svært anerkjent, men har også vært gjenstand for motstand og kritikk (Thorbjørnsrud 2001). I *Orientalismen* ser Said på fremstillingen av Orienten i ulike typer tekster av europeiske forfattere, særlig engelske og franske. Han analyserer tekstene ut i fra deres imperialistiske ideologi og praksis som preget deres samtid (Said [1978] 2001). Said viser hvordan europeiske forfattere gjennom flere århundre har formet et bilde av Orienten. De gjorde den til Europas definerte motstykke: ”Orienten ligger ikke bare ved siden av Europa; det er også der vi finner Europas største, rikeste og eldste kolonier, kilden til dens sivilisasjon og språk, dens kulturelle motpart, og et av de mest inngrodde og oftest tilbakevendende bilder av Den andre” (Said [1978] 2001: 3).

Said mener at Orienten representerer Vestens motsetning med tanke på ”utseende, tanke, personlighet og erfaring” (Said [1978] 2001: 4). Han poengterer videre at Orienten ikke bare er innbilt, den er

[...] en integrert del av europeisk *materiell* sivilisasjon og kultur. Orientalisme uttrykker og fremstiller denne delen kulturelt og ideologisk som en form for diskurs, med et støtteapparat av institusjoner, ordforråd, vitenskap, billedspråk, teser, og endog kolonibyråkrati og –stil (Said [1978] 2001: 4).

Begrepet orientalisme kan bety flere ting, og alle betydningene er gjensidig avhengige av hverandre (Said [1978] 2001: 4). Said nevner spesielt tre betydninger av begrepet: Den første er den akademiske orientalismen. Denne innebærer ”enhver som underviser, skriver om eller forsker på Orienten” (Said [1978] 2001: 4). Uansett hvilket yrke eller fagbakgrunn personen måtte ha, er en slik person en orientalist og det han/hun driver med er orientalisme. Den andre betydningen er orientalisme som en måte å tenke på, denne er ”basert på et ontologisk og erkjennelsesteoretisk skille mellom ”Orienten” og (som regel) ”Oksidenten”” (Said [1978] 2001: 4-5). Den siste betydningen er en historisk betydning av begrepet:

Med det attende århundre som et løselig utgangspunkt, kan orientalisme diskuteres og analyseres som den felles faglige institusjon som tar for seg Orienten – ved å uttale seg om den, autorisere synspunkter på den, beskrive den, undervise den, kolonisere den, herske over den; kort sagt, orientalisme som en vestlig måte å dominere, restrukturere og få makt over Orienten (Said [1978] 2001: 5).

I følge Said må man se på orientalisme som en tankeretning. Hvis man ikke gjør det, klarer man ikke å forstå ”den enormt systematiske disiplin som gjorde europeisk kultur i stand til å styre – og endog fremstille – Orienten politisk, sosiologisk, militært, ideologisk, vitenskapelig og imaginært i perioden etter opplysningstiden” (Said [1978] 2001: 5).

Et viktig poeng er at forholdet mellom Europa og Orienten ikke bare er geografisk: ”Forholdet mellom Oksidenten og Orienten handler om makt, dominans, varierende grader av et komplisert hegemoni [...]”, skriver Said (Said [1978] 2001: 8). Vesten definerte Orienten ut i fra sitt ståsted, fordi det var de som satt med definisjonsmakten. I tillegg hadde Vesten politisk makt over Orienten, derfor er Orienten også et produkt av politisk makt. Said påpeker at Orienten ble orientalisert fordi den gikk med på det, og han sier at: ”På sett og vis angir det mønsteret for styrkeforholdet mellom Øst og Vest, og dets muliggjøring av tenkningen om Orienten” (Said [1978] 2001: 8).

Som jeg har forsøkt å tydeliggjøre over, innebærer orientalisme stereotype forestillinger om Orienten. Europeere fremstiller seg som fornuftige, rasjonelle og siviliserte, samtidig som de ser på Orientens befolkning som primitive, irrasjonelle og derfor underlegne dem selv. Et viktig poeng, i følge Said, er at *Orientalismen* forsøker å ”vise at europeisk kultur ble styrket og fikk en sterkere identitet ved å se seg selv som en motpol til Orienten [...]” (Said [1978] 2001: 6). Said mener at orientalismen er et europeisk konstruert fenomen, men at det likevel ikke er et begrep som er helt uten rot i virkeligheten (Said [1978] 2001: 7). Said skriver at: ”Orientalisme er derfor ikke en virkelighetsfjern europeisk fantasi om Orienten, men et kreert konsept av teori og praksis der det i flere generasjoner har vært en betydelig materiell investering” (Said [1978] 2001: 9).

Jeg har så vidt vært inne på begrepet hegemoni ved å nevne at forholdet mellom Oksidenten og Orienten på mange måter handler om ulike grader av et komplisert hegemoni. Said mener at det er dette begrepet som gir orientalismen sin ”bestandighet og styrke” (Said [1978] 2001: 9).

Orientalisme er aldri langt unna det Denys Hay har kalt Europas idé, en kollektiv forestilling av ”oss” europeere i motsetning til ”de” ikke europeerne. Faktisk kan det hevdes at

hovedkomponenten i europeisk kultur nettopp er det som gjorde denne kulturen hegemonisk i og utenfor Europa: europeisk identitet som overlegen i sammenligning med alle ikke-europeiske folk og kulturer (Said [1978] 2001: 10).

Det jeg ønsker å få fram med redegjørelsen av Suids begrep orientalisme, er at det helt sentrale med begrepet er tenkemåten om at det er et hierarkisk forhold mellom den som ser og den som blir sett. Videre er det et viktig poeng at det er den som ser, som sitter med definisjonsmakten over Den andre. Vi er midt inne i kjernen om stereotype forestillinger om Den andre. Verden i dag er globalisert og vi kan se mange eksempler på at sentrale trekk ved orientalismen fortsatt er svært aktuell.

Begrepet orientalisme er relevant å overføre til *Dager i stillhetens historie*, selv om det blir på en litt annen måte enn Said framstiller forholdet mellom Vesten og Orienten. Begrepet har overføringsverdi fordi det sier noe om hvordan man har en tendens til å konstruere differensskapende bilder av Den andre. Suids poeng er med på å kaste et viktig lys over romankarakterene i *Dager i stillhetens historie*, samtidig som det kan brukes som et analyseverktøy i en analyse av forholdet mellom dem. Som jeg nevnte innledningsvis, er begrepet mest relevant i en analyse av forholdet mellom Simon, Eva og Marija. Slik jeg leser romanen, konstruerer den et motsetningsforhold mellom norske kvinner og utenlandske arbeidsimmigranter som kommer til Norge. Alle hushjelpene og vaskehjelpene som blir nevnt, er utenlandske, mens de norske kvinnene som omtales, er yrkesaktive i helt andre typer yrker.

Det er spesielt måten som Eva omtaler Marija og de andre hushjelpene på i starten, som jeg opplever som mest stigmatiserende. Jeg har nevnt hvordan Eva og Simon passet på Marija i starten av ansettelsesforholdet, at Simon lot avissiden med en artikkel om østeuropeiske tyver ligge slik at Eva "tilfeldigvis" skulle se den, at de var nervøse over å ha henne i huset, de gjorde narr av henne, antok at hun hadde samme type arbeid i hjemlandet og så videre. Jeg opplever at romanen konstruerer et motsetningsforhold mellom "oss" nordmenn og "de" utenlandske arbeidsinnvandrere. Det er ikke bare Eva som ser på hushjelpene som "de andre". Det er tydelig at postmannen som vi møter i romanen, er preget av sterke fordommer mot utenlandske arbeidere og asylsøkere, dette har jeg vært inne på tidligere. Da han så at Marija la en lapp i postkassen til Eva og Simon, gikk han automatisk ut i fra at hun var "en av dem som ikke skal være her" (s. 29). Eva lot som hun ikke forstod hva han snakket om, men hun skjønnte godt hva han mente. Slik jeg tolker henne, ville hun ikke

innrømme at hun var preget av de samme fordommene og den samme fremmedfrykten som postmannen.

Grunnen til at jeg mener at Saids orientalisme-begrep passer bra i denne delen av analysen, er at jeg opplever at Eva satt seg selv i et bedre lys ved å se seg selv som en motsetning til Marija. Hun ”orientaliserte” Marija i en utvidet betydning av begrepet. Eva fremstilte Marija som en stakkars fattig kvinne som trengte hjelp, samtidig som hun fremstilte seg selv som en omsorgsfull hjelper. Eva var tilsynelatende bevisst på urettferdigheten og skjevheten i forholdet deres, likevel gjorde hun ingenting med det. Hun legitimerte, som nevnt tidligere, ansettelsesforholdet med at de hjalp Marija, at Marija trengte dem. Det er også noe svært nedverdiggende i måten de snakket om at de kunne hjelpe henne, det nedverdiggende blikket de egentlig hadde på henne.

Jeg ville hjelpe henne. Som om akademia var den planken vi skulle benytte for å redde henne opp fra ydmykelsens hengemyr, det kan være enklere å være hjelperen enn den som blir hjulpet, som Simon sa senere. Jeg husker ikke hvorfor han sa det. Kanskje vi trengte en unnskyldning fordi vi aldri hjalp henne på noen som helst måte (s. 78).

Det virker som at Eva fikk mer innsikt med årene. Hun sier selv: ”Så nedlatende vi må ha virket, vi var overbevist om at vi var annerledes enn dem hun ellers arbeidet for. Som om holdningen vår, det vi egentlig ønsket å være, gjorde hele ansettelsesforholdet så mye bedre” (s. 78). Beskrivelsene kan muligens si oss noe om hvordan Eva og Simon speilet seg i Marija og fremstilte henne som Den andre.

De kvinnelige arbeidsimmigrantene i romanen blir sett med Eva og Simon sine øyne, og beskrivelsene av dem sier derfor vel så mye om Eva og Simon selv, som de sier om de som blir beskrevet. Det kan godt være noe sant i forestillingene som Eva gjør seg, også med tanke på hvordan hun beskriver de andre naboene, men jeg opplever hovedsakelig Eva sine skildringer av *de andre* som grensemarkeringer. Og disse grensemarkeringene baserer seg ikke nødvendigvis på sannheten. De sier mest om hvordan Eva og Simon etablerte en motsetning, en Andre, som de kunne definere seg selv ut fra. Eva satt med definisjonsmakten, og de andre kom ikke til motmæle.

Måten romanen ”snakker om” og delvis konstruerer et motsetningsforhold mellom kvinnelige arbeidsimmigranter og norske kvinner, i tillegg til hvordan den konstruerer en motsetning mellom nordmenn og innvandrere, og den norske majoritetsbefolkningen og andre minoritetsgrupper, kan sees i sammenheng med Spivaks begrep om ”othering”. Begrepet bygger på Saids tanker om eksotiseringen av Orienten, som introdusert

innledningsvis. Begrepet omfatter både en psykologisk prosess og en kollektiv handling. Flere av romankarakterene ble utsatt for ”othering”, slik jeg ser det. Dette gjelder spesielt måten Eva og Simon så på Marija, i tillegg til hvordan postmannen så på Marija og innvandrere som gruppe. Måten Simons jødiske familie ble møtt under andre verdenskrig, kan også være relevant her. ”Othering” handler om blikket vi retter mot vedkommende. Vi snakker om ”dem” og distanserer oss fra ”dem”. Mye av grunnlaget for ”othering” ligger i redselen for det ukjente. Tryggheten finner vi i fellesskapet, det er der det kjente er. Flertallet tillegger de andre egenskaper med utgangspunkt i egne fordommer.

”Othering” og Saids orientalisme kan også settes i sammenheng med hvordan det norske samfunnet har en tendens til å skape en grensemarkering til innvandrere og minoritetsgrupper i Norge. Fordommer mot innvandring og innvandrere er utbredt blant mange nordmenn, og det finnes flere forestillinger om at innvandrere skiller seg ut på visse måter fra etnisk norske. Innvandring, spesielt arbeidsinnvandring og kvinnelig migrasjon, er en tematikk som er aktuell i den norske samfunnsdebatten. Saker som omhandler dette, preger nyhetsbildet daglig. Måten innvandrere, uavhengig av hvorfor de er i Norge, blir presentert på og snakket om i det offentlige rom er slående. De blir fremstilt som både annerledes og truende. Nordmenn omtaler ofte innvandrere på en negativ måte, og de blir fremstilt som helt forskjellige fra etniske nordmenn. Det er formuleringene i den norske innvandrerdiskursen som er spesielt bemerkningsverdige. På en svært fordomsfull og forutinntatt måte omtaler ”vi” nordmenn ”de andre” innvandrerne på en måte som om de utelukkende representerer et problem for oss. Det er spesielt den norske pressen som sitter med definisjonsmakten, og definerer de andre ut i fra nordmenns øyne. Det er ikke ofte vi ser den andre parten komme til orde i samfunnsdebatten.

4.8 Avsluttende momenter

Dager i stillhetens historie preges av en tydelig dobbelthet. Ut i fra min lesning av romanen kommer de to politiske temaene i konflikt med hverandre. På den ene siden opplever jeg at romanen sympatiserer med Marija og har forståelse for kvinnelige arbeidsimmigranter. På den andre siden får man ikke like stor medfølelse for Marija da hennes rasistiske holdninger blir avslørt. Hun skifter fort karakter og virker svært provoserende på leseren. Denne dobbeltheten opplever jeg svært påfallende. Fordommer og hvordan man ser på andre, framstilles svært komplekst i denne romanen, og det er flere vinklinger på denne tematikken.

Det er åpenbart at fordommer går begge veier. Vi ser at innvandrere også kan ha fordommer mot andre minoritetsgrupper. I Dahls redegjørelse om fordommer og stereotypier skriver han at innvandrere også har fordommer mot norsk kultur og væremåte (Dahl 2001: 27). Poenget har overføringsverdi til denne oppgaven fordi det gjør oss oppmerksomme på at innvandrere, som i seg selv er en minoritetsgruppe i det norske samfunnet, også kan ha fordommer mot andre mindre grupper.

Romankarakterene har på ulike måter sterke fordommer mot hverandre. Noe av det interessante med romanen er at mange av fordommene oppheves, selv om Marija sitt hat mot jøder blir stående uten at hun blir konfrontert med det. Hvorfor Simon og Marija velger å ikke konfrontere henne er vanskelig å si, men for leseren oppleves dette som irriterende. Plutselig har sympatien skiftet over til Simon og Eva. Leseren vil at de skal møte Marijas holdninger, uten at dette blir gjort. Eva og Simon er ikke alltid tause når det gjelder å fremme sine personlige holdninger. Det er heller ikke de andre romankarakterene jeg har omtalt. Men når det gjelder å konfrontere holdninger de ikke er enige i, opplever jeg romankarakterene som nokså tafatte og stille. I tillegg tolker jeg de færreste av dem som politisk korrekte. Begrepet ”politisk korrekt” innebærer uttalelser og væremåte som brukes slik at man forsøker å la være å støte andre i institusjonelle eller sosiale sammenhenger. Dette gjelder eksempelvis når man uttaler seg om rase, kultur, religion osv. Måten Marjia uttaler seg om jøder på, hvordan Eva og Simon i starten av romanen snakker om østeuropeere og hvordan postmannen uttaler seg om asylsøkere, oppfatter jeg som politisk ukorrekt.

Europa har langt på vei et selvbilde av seg selv som et inkluderende og tolerant kontinent. Men som jeg gjorde rede for tidligere, er det også et kontinent preget av heterogenitet, fordommer og fremmedfrykt. Dette er noe som dessverre også er karakteristisk for Norge. Disse tendensene blir satt i søkelyset i *Dager i stillhetens historie*. Det er ikke nødvendigvis slik at samtidslitteratur speiler det som skjer i samfunnet, men Lindstrøm skriver om temaer som er svært aktuelle i dagens Europa og Norge.

5 Avslutning

5.1 Oppsummering og konklusjon

Innledningsvis formulerte jeg to problemstillinger som tar utgangspunkt i det jeg synes er interessant og relevant i *Dager i stillhetens historie*. I utformingen av den første problemstillingen la jeg vekt på fortidens påvirkning på nåtiden, og stilte spørsmålet: *Hvordan blir hendelser fra fortiden skildret i Dager i stillhetens historie, og hva betyr fortiden for romankarakterene i romanens nåtid?* Denne problemstillingen var utgangspunkt for kapittel tre, der jeg viste at det er hendelser i både Evas og Simons liv, som helt tydelig har formet dem som individer og fortsatt har betydning for dem i romanens nåtid. Ved å ta utgangspunkt i Giddens begrep om skjebnesvangre øyeblikk og hans identitetsteori, som blant annet går ut på at mennesker skaper sin selvidentitet gjennom de valg og handlinger de foretar i livet, gir det en økt forståelse av Eva og Simon.

Det er spesielt avgjørelsen om å adoptere vekk sønnen som har preget Eva i stor grad. Jeg har vist hvordan hun gjennom hele livet har hatt et stort savn etter ham. Savnet resulterte blant annet i en søken etter noe å tro på. Jeg opplever savnet som en av årsakene til at Eva i en periode stadig oppsøkte kirken og presten. Adopsjonen merket ikke bare Eva følelsesmessig, den hadde betydning for hennes relasjon til både mannen og døtrene. Simon er også preget av fortiden. Han vokste opp under andre verdenskrig, og minnene fra krigen satte dype spor i ham. Etter at Simon ble voksen, fortsatte han å slite med sorgen. Han ble deprimert og innesluttet. Som jeg har diskutert i oppgaven, virker det som at hendelsene fra fortiden ligger veldig fast i romankarakterene. Hendelsene har skjedd, de kan ikke gjøres om på, de er skjebnesvangre og endelige. Hendelsene fra fortiden har vært med på hemme og styre Eva og Simon, år etter år.

Valget om å adoptere bort sønnen var vanskelig for Eva. I etterkant var hun overbevist om at det var en riktig avgjørelse, men med årene ble hun mer og mer i tvil. Tvilen ble hennes følgesvenn gjennom livet. Hun og Simon valgte også å ikke fortelle døtrene om fortiden, hverken om sønnen som ble adoptert bort eller om Simons oppvekst. Dette var enda et vanskelig valg, som de i etterkant var veldig i tvil om var riktig. Likevel holdt de fast på avgjørelsen om å tie. Jeg leser dette valget som en strategi for å holde familien samlet, men resultatet ble at de aldri fikk det nære forholdet til døtrene, som de kanskje ønsket. Vi ser at fortiden, representert ved skjebnesvangre øyeblikk og vanskelige valg, har vært avgjørende for hvordan Eva og Simon ble som individer, og for den retning livet deres tok. Ekteskapet til

Eva og Simon var også preget av fortiden. Selv om de ikke snakket med andre om fortidens hendelser, åpnet de seg for hverandre og snakket mye sammen. Men de gode samtalene gikk gradvis over og ble erstattet av en total taushet. Simon er taus i romanens nåtid, og dette har skapt en avstand mellom dem. Jeg opplever at ekteskapet i romanens nåtid er preget av en distansert nærhet. På en måte forstår de hverandre, men på en annen måte står de veldig langt fra hverandre.

Det er Eva som er fortelleren gjennom hele romanen. Eva forteller sin egen og ektemannens historie, og for henne handler det om å skape sammenheng i eget liv. Rainwater sier at det er viktig å gå i dialog med tiden for å komme overens med vanskelige hendelser (Giddens [1991] 1996: 90). Eva går i dialog med tiden for å få en bedre forståelse av seg selv og det livet hun har levd med Simon. Slik jeg tolker Eva, oppnår hun en bedre forståelse av hvem de begge har blitt ved å gjøre dette. Det er altså hendelser fra livene deres før de traff hverandre, i tillegg til livet deres sammen, som delvis forklarer hvem de har blitt. Likevel tror jeg ikke Eva forstår alt, og det gjør heller ikke leseren. Vi får ikke forklaring på alt. Det er kanskje ikke meningen at vi skal forstå alt, menneskesinnet lar seg heller ikke forstå fullt ut.

I oppgavens andre del var utgangspunktet å se *Dager i stillhetens historie* i en større kontekst. Jeg undersøkte hvordan romanen belyser aktuelle samfunnstrekk, og utgangspunktet for analysen var denne problemstillingen: *Hvordan kommer arbeidsinnvandring og vaskehjelpens plass i de norske hjem til uttrykk i Dager i stillhetens historie, og hvordan konstruerer romanen et bilde av "oss" og "de andre"?* I oppgaven har jeg diskutert den latviske vaskehjelpen Marija sin plass i romanen. Hun representerer på et vis kvinner som reiser rundt i verden for å arbeide, noe som er en ny utvikling i samfunnet, slik jeg har gjort rede for. I Evas og Simons nabolag var det vanlig med vaskehjelp eller hushjelp, og disse var representert ved flere nasjonaliteter. I romanen viser Lindstrøm sider av oss selv som vi helst ikke vil vedkjenne oss. Dette gjør hun ved å vise Simon og Eva sitt forhold til Marija. Som jeg har vist, hadde ekteparet sterke moralske betenkeligheter i forkant av ansettelsen. De visste at de bidro til et system som de i utgangspunktet ikke støttet, og de var opptatt av å være politisk korrekte og distansere seg fra situasjonen. De var opptatt av å ikke være i en "herskap-tjener"-situasjon, samtidig satte de stor pris på hennes hjelp og godene ved å ha henne ansatt hos seg.

Da det kom fram at Marija hadde antisemittiske holdninger, måtte Eva og Simon la henne gå. Marijas holdninger kom tydelig i konflikt med Simons jødiske identitet. I tillegg til Marija, er det flere av romankarakterene som uttrykker fordommer og fremmedfrykt. I

analysen mener jeg å ha vist at det er en kopling i romanen mellom konfliktskye kolleger og naboer som ikke brydde seg om at jødene mistet alt de hadde under andre verdenskrig, og norske samtidsmennesker som ikke konfronterer rasistiske holdninger i samfunnet. På dette viset kan man si at romanen tar et oppgjør med taushet på samfunnsnivå. Romanen setter søkelyset på problemet med å fortie ting som ikke angår en selv. Som jeg har gjort rede for i oppgaven, viser fersk forskning at det er en økning i rasistiske holdninger og fremmedfrykt både i Norge og Europa, noe som går rett inn i romanens tematikk.

Videre har jeg vist hvordan Saids begrep om orientalisme har vært hensiktsmessig i analysen av Eva og Simon sitt forhold til Marija. Jeg mener at de skapte et ”oss” – ”dem” forhold til henne, og at de hadde et behov for å skape et bilde av henne som noe helt annerledes enn seg selv. Begrepet er også relevant for å forklare hvordan romanen skaper et motsetningsforhold mellom kvinnelige arbeidsimmigranter og norske kvinner, i tillegg til at romanen skaper et skille mellom nordmenn og innvandrere. Jeg har erfart at Spivaks ”othering”-begrep var hensiktsmessig å bruke i denne sammenhengen. Som jeg har vist i oppgaven, er det flere av romankarakterene som blir utsatt for ”othering”. Blikket de får rettet mot seg, setter dem i distanse til personen som ser.

Slik jeg leser romanen, er det et slags møtepunkt mellom mine to problemstillinger, altså det psykologiske og det samfunnsmessige i romanen. Holocaust og antisemittisme er en stor del av romanen. Dette er et tema som det har vært skrevet svært mye om tidligere. Men Lindstrøm skriver om disse temaene på en ny måte, og vinklingen ligger i at antisemittisme, jødehat og fordommer mot minoritetsgrupper er tendenser som fortsatt er levende i samfunnet. Koplingen ligger i at tausheten på det private planet, altså i familien til Eva og Simon, kan sees i sammenheng med taushet på et samfunnsmessig nivå. På denne måten forteller romanen både en individuell og global historie. Fortiden følger romankarakterene, og de har valgt å tie om viktige hendelser i livene sine. Den globale historien, som ligger i Simons fortid og hatet mot jøder, blir også fortiet. Noe vi kan se i sammenheng med ekstremistiske ytringer i dagens samfunn som også ofte blir møtt med stillhet.

5.2 *Dager i stillhetens historie i et samtidslitterært perspektiv*

Jeg startet denne masteroppgaven med en generell plassering av Lindstrøms forfatterskap i samtidslitteraturen. Nå vil jeg avslutte med å forsøke å plassere *Dager i stillhetens historie* i

et samtidslitterært perspektiv. I denne sammenhengen vil jeg trekke inn noen andre bøker av andre samtidsforfattere som jeg mener *Dager i stillhetens historie* har likhetstrekk med. Jeg vil også forsøke å vise hvilke litterære tradisjoner romanen skriver seg inn i.

Simonhjell viser i sin artikkel at *Dager i stillhetens historie* skriver seg inn i en tradisjon av norsk samtidslitteratur som har fokus på alderdom og aldring (Simonhjell 2012). Hun nevner flere norske samtidsforfattere som i senere år har skrevet om dette temaet. Noen av de hun trekker fram er Stig Sæterbakkens *Siamesisk* (1997), Linn Ullmanns *Nåde* (2002) og Kjersti Annesdatter Skomsvolds *Jo fortære jeg går, jo mindre er jeg* (2009). Simonhjell viser også hvordan Lye Axelsens *Følge meg alle mine dager* har en liknende kopling mellom demens og personlig traume som vi finner i *Dager i stillhetens historie* (Simonhjell 2012: 107).

Andersen skriver i *Norsk litteraturhistorie* at litteraturen fra 1990- og 2000-tallet har beveget seg i mange ulike retninger, både tematisk og stilistisk: ”Flere romanforfattere tok opp samfunnsaktuelle spørsmål, mens andre dyrket mer individsentrert identitetsproblematikk” (Andersen 2012: 686). *Dager i stillhetens historie* karakteriseres av å gå i flere ulike retninger, noe masteroppgaven min viser. Fortidens innvirkning på nåtiden er en viktig tematikk i *Dager i stillhetens historie*. Denne tematikken er også svært sentral i Per Pettersons forfatterskap. Familiebånd og konflikter er hovedtemaer i flere av hans romaner. Særlig *Ut å stjæle hester* (2003) og *Jeg forbanner tidens elv* (2008), mener jeg viser likhetstrekk med *Dager i stillhetens historie*. *Ut å stjæle hester* veksler mellom to tidsplan og to steder. I romanens nåtid er Trond 67 år gammel og bor i et lite hus langt inne i skogen. Hverdagen hans er preget av praktisk arbeid og hverdagslige handlinger. Det viser seg at det bor en annen mann i nærheten av Trond, og at de har møtt hverandre før. Mannen får Trond til å erindre tilbake til sommeren da Trond var 15 år. Denne sommeren tilbragte han sammen med faren sin på en seter, og sommeren forandret Trond sitt liv. Andersen sier om *Ut å stjæle hester* at: ”Bakenfor det motiviske stoffet finner vi så en klassisk psykologisk fortelling om avgjørende pregingsøyeblikk i ung alder, og om konfrontasjon med disse i det voksne jegets erindring, om fortregning, vegring og selverkjennelse” (Andersen 2012: 586). Dette kunne like gjerne vært sagt om *Dager i stillhetens historie*.

Pettersons roman *Jeg forbanner tidens elv* viser også likhetstrekk med både *Ut å stjæle hester* og *Dager i stillhetens historie*. Her er også hendelser fra fortiden viktig for romankarakterene i deres nåtid. Felles for *Dager i stillhetens historie* og romanene til Petterson, er at romankarakterene oppnår innsikt i de skjebnesvangre øyeblikkene som har vært med på å prege livet og personlighetene deres. I alle romanene er hendelser fra fortiden

viktig i forståelsen av romankarakterene på nåtidsplanet. I tillegg har romanene til felles at det er noe usagt og uoppklart som ligger i bakgrunnen, og som gradvis blir avslørt og kommer opp til overflaten. Forfatterskapet til Hans Herbjørnsrud er verdt å nevne i denne sammenhengen, siden skjebnesvangre øyeblikk er en viktig del av hans forfatterskap. Herbjørnsruds noveller kretser rundt spørsmålet om identitet, og karakterene hans har ofte et mindre avklart forhold til sin egen historie (Mollerin 2011). Problemet til mange av Herbjørnsruds karakterer er at de er fanget i fortiden. Felles for mange av novellene hans er at de tematiserer hvordan fortiden på ulike måter kan slå tilbake på en.

Lindstrøm, Petterson og Herbjørnsrud viser også likhetstrekk i måten de forholder seg til jødeutryddelsen under andre verdenskrig. I oppgaven min har jeg vært inne på hvordan andre verdenskrig og antisemittisme er sentrale temaer i en lesing av *Dager i stillhetens historie*. Herbjørnsrud har også mange referanser til andre verdenskrig i sitt forfatterskap. Men det er særlig novellen ”Vi vet så mye” (2001), fra novellesamlingen med samme navn, som forholder seg til denne tematikken. Her blir temaet presset helt opp til overflaten, og ligger ikke bare i bakgrunnen, som i mange andre av Herbjørnsruds noveller. Novellen foregår lenge etter krigens slutt, men teksten bærer likevel sterkt preg av erfaringer fra krigen. Petterson har også romaner som inneholder referanser til andre verdenskrig, jeg tenker særlig på *Ut å stjele hester* og *Til Sibir* (1996). Nok et fellestrekk mellom nevnte forfattere er altså at enkelte av romanene og novellene deres plasserer seg i en tradisjon av litterære verk som på ulike vis fremstiller historier og minner fra andre verdenskrig.

Globalisering er et begrep som blir mer og mer dagligdags. Som et resultat av økte migrasjonsbevegelser og større kontakt mellom mennesker, finner det sted en spredning og hybridisering av kulturer. Dette er et interessant fenomen, og det diskuteres om det foregår en kulturell globalisering som går i retning mot en ny felles kultur. På den andre siden diskuteres det også om globalisering har en motsatt effekt, at resultatet heller blir nasjonalisme og økt beskyttelse av egen kultur. Norge har blitt et flerkulturelt samfunn med et stort antall minoritetskulturer. Denne tematikken kan spores hos flere norske samtidsforfattere, også hos Lindstrøm, slik jeg har vært inne på. Andersen skriver at: ”Flere samtidsforfattere har forsøkt å skildre kulturmøteproblematikken i det nye flerkulturelle samfunnet” (Andersen 2012: 647). *Dager i stillhetens historie* inngår i denne tradisjonen med tanke på hvordan norske samtidsmennesker møter andre kulturer. Mye av romanens originalitet ligger i måten den behandler spørsmålet omkring kvinnelig arbeidsinnvandring og vaskehjelpenes plass i norske hjem på. Den gjør dette på en måte som ikke har blitt gjort før. Måten Lindstrøm diskuterer det moralske rundt denne problematikken på, mener jeg også viser særpreg. Hun diskuterer

og stiller seg kritisk til svært aktuelle temaer i samtiden, og det er her vi finner mye av romanens originalitet.

Litteraturliste

- Aaslestad, Petter. 1999. *Narratologi*. Oslo
- Andersen, Per Thomas. 2013. *Hvor burde jeg da være?* Oslo
- Andersen, Per Thomas. 2012. *Norsk litteraturhistorie* (2 utg.). Oslo
- Andersen, Per Thomas. 2003. *Tankevaser: om norsk 1990-talls litteratur*. Oslo
- Anderson, Bridget. 2003. "Just Another Job? The Commodification of Domestic Labor", i Barbara Ehrenreich og Arlie Russel Hochschild (red.) *Global Woman. Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*. London
- Aristoteles. 2004. *Poetikken*. [gre. orig. u.å.]. Overs. Niels Henningsen. Frederiksberg
- Aschehoug. "Merethe Lindstrøm". <http://www.aschehoug.no/Forfattere/Vaare-forfattere/Merethe_Lindstroem>. Nedlastet 11.09.2012
- Bauman, Zygmunt. 2000. *Savnet fellesskap*. [eng. orig. 2000]. Overs. Kari Marie Thorbjørnsen. Oslo
- Beck, Ulrich. 2010. *A God of One's Own*. [tys. orig. 2008]. Overs. Rodney Livingstone. Cambridge
- Botvar, Pål Ketil. 2010. "Endringer i nordmenns religiøse liv", i Pål Ketil Botvar og Ulla Schmidt (red.) *Religion i dagens Norge: mellom sekularisering og sakralisering*. Oslo
- Botvar, Pål Ketil og Jan-Olav Henriksen. 2010. "Mot en alternativreligiøs revolusjon?", i Pål Ketil Botvar og Ulla Schmidt (red.) *Religion i dagens Norge: mellom sekularisering og sakralisering*. Oslo
- Botvar, Pål Ketil og Ulla Schmidt. (red.) 2010. *Religion i dagens Norge: mellom sekularisering og sakralisering*. Oslo
- Constable, Nicole. 2003. "Filipina Workers in Hong Kong Homes: Household Rules and Relations", i Barbara Ehrenreich og Arlie Russel Hochschild (red.) *Global Woman. Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*. London
- Dahl, Øyvind. 2001. *Møter mellom mennesker*. Oslo

- Ehrenreich, Barbara. 2003. "Maid to Order", i Barbara Ehrenreich og Arlie Russel Hochschild (red.) *Global Woman. Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*. London
- Ehrenreich, Barbara og Arlie Russel Hochschild (red.). 2003. *Global Woman. Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*. London
- Ekle, Leif. 2011. "Fortielsens ubrukelighet". NRK.
<<http://www.nrk.no/nyheter/kultur/litteratur/1.7874977>>. Nedlastet 03.04.2013
- Færden, Siri. 2010. "Bastøy – historien om Djeveløya". Osloby.
<http://www.osloby.no/article463638_2.ece>. Nedlastet 11.09.2012
- Giddens, Anthony. 1997. *Modernitetens konsekvenser*. [eng. orig. 1990]. Overs. Are Eriksen. Oslo
- Giddens, Anthony. 1996. *Modernitet og selvidentitet*. [eng. orig. 1991]. Overs. Søren Schultz Jørgensen. København
- Hammerstad, Kathrine, David Vojislav Krekling, Glen Imrie, Tom Halsør og Henrik Lied. 2013. "Slår fremmedfrykt-alarm i Europa". NRK.
<<http://www.nrk.no/nyheter/norge/1.10934240>>. Nedlastet 05.03.2013
- HL-senteret. 2012. "Antisemittisme i Norge? Den norske befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter". <<http://www.hlsenteret.no/publikasjoner/antisemittisme-i-norge>>. Nedlastet 11.03.2013
- Hochschild, Arlie Russel. 2003. "Love and Gold", i Barbara Ehrenreich og Arlie Russel Hochschild (red.) *Global Woman. Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*. London
- Hondagneu-Sotelo, Pierrette. 2003. "Blowups and Other Unhappy Endings", i Barbara Ehrenreich og Arlie Russel Hochschild (red.) *Global Woman. Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*. London
- Hylland Eriksen, Thomas. 1994. "Moderne klassiker om den postkoloniale tilstand"
<<http://folk.uio.no/geirthe/Orientalism.html>>. Nedlastet 15.04.2013
- Kvalshaug, Vidar. 2011. "Fremkalt finhet i fotospråk". Aftenposten.
<<http://www.aftenposten.no/kultur/litteratur/Fremkalt-finhet-i-fotosprak-6711586.html#UXQvuZUqn0A>>. Nedlastet 11.09.2012

- Kwok-Bun, Chan. 2002. "12: Both Sides, Now: Culture Contact, Hybridization, and Cosmopolitanism", i Steven Vertovec og Robin Cohen (red.) *Conceiving Cosmopolitanism Theory, Context, and Practice*. Oxford University Press
- Lindstrøm, Merethe. 2011. *Dager i stillhetens historie*. Oslo
- Lothe, Jakob, Christian Refsum og Unni Solberg. 2007. *Litteraturvitenskapelig leksikon* (2. utg.). Oslo
- Lothe, Jakob. 2003. *Fiksjon og film* (2. utg.). Oslo
- Meyer, Astrid Hygen. 2011. "Alt det som ikke kan sies". Klassekampen.
<<http://www.klassekampen.no/59467/article/item/null/alt-det-som-ikke-kan-sies>>. Nedlastet 11.09.2012
- Mollerin, Kaja S. 2011. "Seks fot under", i *Seks fot under. Et essay om Hans Herbjørnsruds forfatterskap*. Oslo
- Nergård, Mette E.. 2009. "Delikatesser uten garnityr – Om Merethe Lindstrøms novellekunst", i: *Kirke og kultur*. 03/2009. s.261-269
- Nergård, Mette E. og Dag Kullerud. 2008. "Litteratur skal være hugg inn i tilværelsen. Samtale med Merethe Lindstrøm", i: *Det må ha vært ensomt der. Utvalgte noveller av Merethe Lindstrøm*. Oslo
- Ratvik, Elise Hellem. 2012. " – Det virker som jeg har fått lesere". NRK.
<<http://www.nrk.no/nyheter/kultur/litteratur/1.8099398>>. Nedlastet 03.04.2013
- Said, Edward W.. 2001. *Orientalismen*. [eng. orig. 1978]. Overs. Anne Aabakken. De norske Bokklubbene
- Said, Edward W.. 1994. *Culture and imperialism*. London
- Sandve, Gerd E. S.. 2012. "Ikke så stille lenger". Dagsavisen.
<<http://www.dagsavisen.no/kultur/nye-boker/ikke-sa-stille-lenger/>>. Nedlastet 11.09.2012
- Seltzer, Wencke J.. 2003. *Familiehemmeligheter*. Oslo
- Simonhjell, Nora. 2012. " ”Ordene er inngangen til ham” Om minne, tagnad og traume i Merethe Lindstrøms roman *Dager i stillhetens historie* (2011)", i Heming Gujord og Per Arne Michelsen (red.) *Norsk litterær årbok 2012*. Oslo

- Skylstad, Cora. 2012. "Brennende engasjement for det sårbare mennesket". Bok og samfunn. <<http://www.bokogsamfunn.no/brennende-engasjement-for-det-sarbare-mennesket/>>. Nedlastet 11.09.2012
- Solstad, Dag. 1996. *Professor Andersens natt*. Oslo
- Spivak, Gayatri C.. 1985. "The Rani of Sirmur", i: *History and Theory*. Vol. 24. No.3. s. 247-272
- Stemland, Terje. 2011. "Så det søkker i en". Aftenposten. <<http://www.aftenposten.no/kultur/litteratur/article2070120.ece#.UVwRjKUqn0C>>. Nedlastet 03.05.2013
- Svensen, Åsfrid. 1985. *Tekstens mønstre: Innføring i litterær analyse*. Oslo
- Syse, Henrik. 2011. *Noe å tro på*. Oslo
- Thorbjørnsrud, Berit. 2001. "Innledende essay", i: Edward W. Said *Orientalismen* . [eng. orig. 1978]. Overs. Anne Aabakken. De norske Bokklubbene
- Vargas Llosa, Mario. 2009. *Brev til en ung forfatter*. [spa. orig. 1997]. Overs. Kari og Kjell Risvik. Oslo
- Zick, Andreas, Beate Küpper og Andreas Hövermann. 2011. "Intolerance, Prejudice and Discrimination. A European Report". <<http://library.fes.de/pdf-files/do/07908-20110311.pdf>>. Nedlastet 11.03.2013